

ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਸ਼ਾਇਕ ਧਾਧਾ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૮૮૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૦૨૪ી શૌર્યકથાઓ

વિષય કૃત : ૩

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

[સચિત્ર]

લેખક:

દ્વિ જ કુમાર

ચિત્રકાર:

રા. કલાજિથ

અને

રા. રવિશંકર મ. રાવળ

પ્રકાશક:-ચિત્રમય સાહિત્ય કાર્યાલય,

૪૯, સેમ્યુઅલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૩.

કૌભત રૂ. ૧-૮-૦

પુસ્તક પ્રકાશનના સર્વાધિકાર લેખકને સ્વાધિન છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૯૮૯

આવૃત્તિ પહેલી

પ્રત ૧૧૦૦.

સંવત ૧૯૮૫

ઈ. સ. ૧૯૨૯

પ્રકાશક: ચિત્રમથ સાહિત્ય કાર્યાલય.

૪૯ સેમ્યુઅલરોડ મુંબઈ,

મુદ્રણસ્થાન: આદિત્ય મુદ્રણાલય રાયખડરોડ અમદાવાદ.

મુદ્રક. જાનનન વિશ્વનાથ પાઠક:

મારી આ “સોરઠી શૌર્યકથાઓ”ની ઝંજલી તિર્થ-
સ્વરૂપ પિતૃદેવને ચરણે અર્પી કૃતાર્થ થાઉં છું.

દ્વિજકુમાર

પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તકની વાર્તાઓના લખનાર ભાઈ એક કાઠીયા-વાડી યુવાન છે, અને પોતાનું કાર્ય પ્રેમપૂર્વક ખંતથી કરી રહ્યા છે.

મને પોતાને આવા વાંચનનો ઘણો જૂજ અભ્યાસ છે એટલે એની પ્રમાણીક કસોટી મારાથી થવી દુર્લભ છે. આવા સાહિત્યમાં જેને રસ હોય, જેને એનો અભ્યાસ હોય અને જેની દ્રષ્ટિ આંકણી ને વિવેચનનું કામ કરી રહી હોય તે આવા પુસ્તકોની સારી કિંમત આંકી શકે.

ભાઈ દ્વિજકુમારના પ્રેમભર્યા આગ્રહને વશ થઈને જ આ પુસ્તક જેઈ જવાનું અને બે શબ્દો લખી આપવાનું મેં સ્વીકાર્યું છે.

આ વાર્તાઓ કોઈ લાંબી જીવન આલેખતી કથાઓ નથી. જીવનનો કોઈ કોઈ એક એક પ્રસંગ આલેખનારી નાની વાર્તાઓ છે, Short stories માં પ્રત્યેક વાર્તામાં અમુક એક દ્રષ્ટિ હોવી ઘટે. કોઈમાં સંસારના એક અંગનું ચિત્ર હોય, કોઈમાં ખીજું અંગ આલેખાયું હોય, કોઈમાં ગરીબીની ભવ્યતા દેખાય ત્યારે કોઈમાં શ્રીમંતાઈની ઉદારતા વર્ણવાય ને કોઈમાં પ્રેમશૌર્યની ગાથા આલેખાય. આ કોઈ એક વિશિષ્ટ અંગને ઝમકભરી ભાષામાં આલેખવામાં આવે. વાંચનારના અંતરમાં અરાખર ચોંટી જાય એવા આદર્શ આ નહાનકડી કથાઓમાં હોય છે એવો જ આ વાર્તાઓમાં કોઈ એક એક પ્રસંગ છે ખરો;

પરંતુ રસની જમાવટ પુરી નથી થતી. વસ્તુનો ભાવ અંતર સોંસરો ઠીક ઉતરે છે. ભાષામાં સ્તોરઠી પ્રયોગ ઠીક કર્યો છે પણ પુરતો ક્ષતેહમંદ નથી.

છતાંયે લખનારનો ઉત્સાહ અવશ્ય પ્રશંસા કરવા યોગ્ય છે. તેમણે એકઠી કરેલી વસ્તુ પાછળનો પરિશ્રમ અવશ્ય તેમની યુવાનીને શોભાવે તેવો છે. એમના જેવો યુવાન લેખક હરકોઈના ઉત્તેજનનો અધિકારી છે અને આશા છે કે ગુજરાત તેમને ઉત્તેજશે અને તેમની કદર કરશે.

મુંબઈ,
૨૫-૭-૨૬. } અમૃતલાલ દસપતભાઈ શેઠ.

બે બાલ

સૌ રંઠના સૌંદસમ ગર્જતા બાહોશ પત્રકાર અને રાજ્યદારી બાબતોમાં ગુજરાતી આલમમાં આદર પામી ચુકેલ સૌરાષ્ટ્ર પત્રના તંત્રી અને મુંબઈની ધારાસભાના સભ્ય અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠ જેવાએ જ્યારે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખી હોય ત્યારે મારે હવે આ પુસ્તક વિશે કહેવાનું જ શું હોય ?

છતાં પણ આ પુસ્તક છપાવવામાં, આવી વાર્તાઓ આલેખવામાં મારા પ્રત્યે ભલી લાગણી અને મમતા ધરાવતા મારા હિતેચ્છુઓનો જે અહીંઆ આભાર ન માનું તો હું નગુણો કહેવાઉં.

પ્રથમ તો આવી શૈલી પર વાર્તાઓ લખવાની મને સુચના કરનાર, વાર્તાઓ આલેખવામાં મને પ્રોત્સાહન આપનાર અને તેમના પત્રમાં સ્થાન આપનાર વીસમીસદી અઠવાડીકના તંત્રીશ્રી ગુલામહુસેનભાઈનો હું આભારી છું.

બહોળા વ્યવસાયમાં એક પળની પણ દુરસદ ન હોવા છતાં મારા જેવા ઊગતા લેખકને પ્રોત્સાહન અને ઉત્તેજન આપવા માટે પ્રસ્તાવના લખવાની મારી વિનંતીને માન્ય રાખી બહોળા કામના પ્રમાણમાં સમયનો અભાવ હોવા છતાં તેટલો સમય મારા માટે રોકીને મને પ્રસ્તાવના લખી આપવા માટે હું અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠનો આભારી છું.

નવચેતન માસીકના તંત્રી ચાંપશીભાઇએ આ પુસ્તકમાંની મારી એક વાર્તાને નવચેતનમાં પ્રગટ કરી મને ઉત્તેજન આપ્યું હતું તે માટે તેમનો પણ આભારી છું.

ભાઈ વઝીરે આ કથાઓમાંની એક કથાની એક વસ્તુનો મને ઝાંખો ખ્યાલ આપ્યો હતો તે માટે તેમનો પણ આભાર માનું છું.

છેવટે સોરઠી ભાષામાં આવી વાર્તાઓ લખવાનો મારો પ્રથમ પ્રયાસ હોવાથી જે ભુલચુક રહી ગઈ હોય તે હંસક્ષીર ન્યાયે વાંચકવર્ગ દરગુજર કરશે તેવી આશા છે.

મુંબઈ,
તા. ૨૭-૭-૨૬

}

દિજકુમાર

અનુક્રમણિકા

અનુક્રમ	વાર્તાનું નામ	પાનું
૧	લાભીનું મેણું	૧
૨	વેલો રાવળ	૧૩
૩	પ્રજાપ્રતિપાળ	૧૯
૪	નગારાનો નાદ	૨૬
૫	મોતના વેલડા	૩૨
૬	મીઠો રાવળ	૪૫
૭	ગર્વ ખંડન	૫૦
૮	વટે ચડયો	૫૯
૯	મોહના પડળ	૬૬
૧૦	ચિત્તનો ચોર	૭૫
૧૧	સાચો બાપ	૮૭
૧૨	જાનની વારે	૯૮
૧૩	રજપુતની બેટી	૧૦૯
૧૪	એલલ પટગીર	૧૧૯
૧૫	હોળી પૂજન !	૧૩૬
૧૬	પાપનો અગ્નિકુંડ	૧૪૭

જેગ માયા જેવી રણચંડી ભાભીએ પલક એકમાં નાનકડા દેરને ટુંઢી કાઢ્યો.

ભાભીનું મેણું

સુ રજા મારાજ મેર બેસવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે. રૂંડુંકુંડું વરવાનો વખત થઈ ગયો છે. લાડીના ચોરામાં બેઠેલો ડાયરો અલક મલકની વાતો કરતો હોકો ગગડાવી રહ્યો છે. તે વખતે એક ચારણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો ને ડાયરામાં બેઠેલાઓને ટાઢે પેટે હોકામાંથી ધુમાડાના ગોટેગોટા કાઢતા જોઈ ચારણને ડાયરામાં બેઠેલા રજપુતો પર ગુસ્સો ચડ્યો. તેની આંખો લાલચોળ થઈ ગઈ કપાળે ભરા વળી ગયા. તે દરરોજની તેની કડવા બોલી જીભે બોલ્યો.”

“ડાયરામાં કોઈ રજપુત બચ્યો છે કે નહીં? હું તો આમાં ક્યાંય રજપુતનું બીજ હોય તેમ દેખતો નથી. રજપુતનો દીકરો હોય ને આમ ધરમના ચાનક પર કાળો કે’ર વરહે? ખરેખર દુનીયામાં રજપુતનું નામ નીશાન રહ્યું હોયે એમ જણાતું નથી.” આમ બોલી નીસાસા નાંખી ચારણ ડાયરા વચ્ચે બેઠો.

ગઢવીને આમ ફાટે ડાચે બોલતો જોઈ પે’લાં તો ડાયરો હેબતાઈ ગયો. ચારણ શું બકે છે એનું જ્ઞાન ન પડ્યું. તોય રજપુત બચ્યાનું નામ સાંભળી ડાયરામાં બેઠેલાના રૂંવેરૂંવા ઉભા થઈ ગયા. તેથી ડાયરામાં બેઠેલા આદમીઓમાંનો એક ગલઢેરો શું વાત છે તે જાણવાને બોલ્યો.

“ગઢવી! આમ અવળું અવળું કેમ બોલો છો? મોઢે ઉંધી તો સરસતી નથી બેડીને? આંખો છે કે કોડા? ડાયરામાં

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

બેઠા છે ઈ આ બધાય રજપુતના દીકરા છે. રજપુતાણીને ધાવ્યા છે ગોલીને નહીં હો. ”

“ મને તો ગોલીને ધાવ્યા હોય એવા દેખાય છે. નકર રજપુતનો દીકરો જીવતાં આવો કાળો કે’ર થાય ? ધરમના ચાનક ઉપર આવો જીલમ વરહે ? ” ચારણ ડાયરામાં બેઠેલા આદમીઓને પાણી ચડાવવા જાણી જોઈને અવળાં અવળાં ને સાંભરતાં રૂંવાડે રૂંવાડું બળી જાય એવા વેણ બોલવા લાગ્યો.

ગઢવી—ચારણનું એક એક વેણ ડાયરામાં બેઠેલાઓના કાળજામાં ખરછીના ધા જેવું સાલતું હોવાથી ડાયરામાં બેઠેલા એક જવાનથી ન રે’વાતાં બોલ્યો “ ગઢવા ! જે ભસવું હોય ઇ ભસી મરને ? અમ બેઠા કોણ તારો વાંકો વાળ કરવા તૈયાર થીયો છે કે આમ ફાટે ડાચે બોલવું પડે છે ? એવો પાણી-આરો હોય તો ચીંધી દે કે એનુંય પાણી ઉતારી નાખીએ પણ આમ અવળા વેણ શું કામ બોલે છે !

“ બાપ ! જરા ધિરો થા ધિરો. ઇ તો એની જાતને વર-દાન છે. દીકરા ! ચારણનો દીકરો તો આપણી ગા કે’વાય એને તુંકારો દેતાં રજપુતના દીકરાની જીભ કેમ ખેંચાઈ જતી નથી. ગમે તેમ તોયે ચારણનો દીકરો. એક બામણનો દીકરો ને બીજો ચારણનો દીકરો બેય રજપુતના દીકરાને ખરાખર એની ગાળો ખાવીય કરમમાં ક્યાંથી ? એની ગાળોય રજપુતના દીકરાનો દિ, ઉજાળો. એને આપણાથી હલકા વેણ કેમ કે’વાય ? ને જ્યારે રણે ચડ્યો રજપુત પણ દુશ્મનની ભેથી બીને બલોયા પે’રી બાછડીની જેમ ધરમાં ભરાઇ જાય તેવો ચઇ જાય છે ત્યારે પણ આ ચારણનો બેટોજ ખીરદાવલી ગાઇને નામરદને પાણી ચડાવી દે છે. ને આમાં પણ કંઇક આવું જ હશે

લાલીનું મેષું

તો ? ” આમ બોલી ગઢવી તરફ જોઈને “ ગઢવી ! છોકરાના —કાચી બુદ્ધિના જવાનના બોલવા સામું જોઈને મનમાં દઃખ ન લગાડશો. બોલો ગઢવી ! જે કે’વું હોય છ કહી નાખો જોઈ ? ”

“ તો શું તમે બધાય અત્યાર સુધી અંધારામાં જ છો ? તમને કંઈ વાવડ જ નથી મળ્યા ? ”

“ વાવડ ! શેના વાવડ ગઢવી ? ” આખો ડાથરો બોલી ઉઠ્યો.

“ એલા ગજનીવાળા તરકડા આપણા દેવ ધામ જેવા સોમનાથ મા’દેવનું દેઈ હુંટવાને તોડવા હાલ્યા આવે છે છ ? ખીજા શેના વાવડ હતા ? ખરો રજપુતનો દિકરો હોય છ વળી સોમનાથ મા’દેવનું દેઈ તોડવા લાંબી દાઢીવાળા તરકડા હાલ્યા આવે છે છ વાવડ મળતાં અહીં ઉભોયે રે’કે ? રજપુતનો દીકરો મોતથી ડરે ? છતો ખડીયામાં આપણુ લઈને ફરતો હોય. આખા મલકમાં હું કોઈ રાણી જયો મરદજ દેખતો નથી “ આમ કહી ગઢવીએ પાછું તાતું તીર ફેંક્યું.

“ પણ ગઢવી અમે કંઈ પરમેસર છી કે ખખર પડી જાય ? વાવડ મળ્યા વગર શું કરીએ ? તમે ખખર આપ્યા પછી જે નામરદની જેમ ધરના ખુણે બેસી રહ્યે તો અમારી જનેતાને ઝાંખપ લાગે ખરી, પણ જરા જ્યાં વાતનો સંચરેય ન હોય ત્યાં અમારો શું ઇલાજ ? ” “ ડાથરામાં બેઠેલા ઠાકોર બોલ્યા.

“ પણ હવે તો ખખર પડી કે નહીં ? ” ગઢવી એ ઠાકોરને પુછ્યું.

“ તો અમે ક્યાં હવે બલોયા પે’રીને બેઠા છી કે પાછી પાની કરશું ? ” આમ કહી ગામના માણસોને રાતના ચોરામાં ભોગા કરવાનો ને ગામમાં સોમનાથ મા’દેવપર ગજનીવાળાના

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

ચડી આવ્યાની ખબર આપવાનો ઢંઢેરો પીટાવવાનો હકમ આપી ને મહેલ તરફ ચાલ્યા ગયા.

૨

પળવારમાં ધણુંગ, ધણુંગ કરતો ઢોલ વાગવા લાગ્યો. ઢંઢેરો પીટનાર “ગજનીવાળા તરકડા સોમનાથ મા’દેવનું દે’રું તોડવા હાલ્યો આવે છે તો સૌએ ચોરામાં રાતના બેગા થવું” આમ બોલતો બોલતો હાલ્યો જતો હતો. વા વેગે આ સમાચાર ગામ આખામાં પથરાઈ ગયા. ગજનીવાળા સોમનાથ મા’દેવ પર ચડી આવે છે ઈ સમાચાર સાંભળતાં જ ગામના જવાનોના દીલ વીંધાઈ જવા લાગ્યા. રજપુતનો ખચ્ચો જીવતો હોય ને ધરમના ચાનક પર કોઈ હાથ ઉગામે છ વિચાર જવાનોના કાળજી કાપી નાખવા લાગ્યો.

પલવારમાં ચોરો હેગડા ઠઠ ભરાઈ ગયો. ઠાકોર પણ આવી પહોંચ્યા. ચોરામાં ગામના જવાનનો દરીયો ઉછરેલો જોઈ ઠાકોરના હૈયે ટાઢક થઈ, તેમનું મોં મરકવા લાગ્યું આથી ચોરામાં બેઠેલા જવાનોને તેમણે કહ્યું “જવાનો! ધરમ છુડી જાય. ધરમના ચાનક તુટી જાય તે તમને વધારે ગમે કે તમારી ખાચડીઓની મીઠી સોડ ? ધરમના ચાનકને ખચાવવા વર લાડડે, થઈ ખાંડાના ખેલ રમવા ગમે કે તમારી ધરવાળીની મીઠી જોદમાં રમવાનું ગમે ?” આમ કહી જવાનોને મુંગેમોઢે નીચી મુંડીએ બેઠેલા જોઈ ઠાકોર બોલ્યા “જવાનો! કેમ બોલતાં નથી ? તમારા દીલનો મનસુબો કહી નાખો ? ધરમના ચાનક માટે તમારા હૈયામાં મરીશીટવાની ધગશ છે કે નહીં ?”

“ઠાકોર ! એવો કીથો અભાગીઓ હશે જે ખાચડીની સોડને વાલી ગણશે ? ઠાકોર ! જે હોય તે ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવી

લાલીનું મેલું

દો. અમે રજપુતના બચ્ચા છી. રજપુતનો દીકરો મોતથી ડરતો નથી. ઈ તો ખડીયામાં આપણુ લઇને ફરે છે ? ” ચોરામાં બેઠેલા જવાન માંનો એક બોલ્યો.

“ સોમનાથ મા'દેવના દે'રાપર ગજનીવાળા તરકડા ચડી આવ્યા છે. દેશ દેશના જવાનો આ ધરમના થાનકને બચાવવા ટોળે ને ટોળે હાલ્યા જાય છે બોલો તમારો શું વિચાર છે ? તરકડા સામે ભમર લાલે ખેલવું છે કે બાયડીઓની મીઠી ગોદમાં મા'લવું છે ? ”

“ અમે સોમનાથ મા'દેવનું ધામ બચાવવા જતાં અમારા લીલુડા માથા વાઢી આપવામાં જરાય પાછી પાની કરવાના નથી. ગા'બામણનો રક્ષણુદાર એવું બીરદ ધરાવતો કીયો રજપુત બચ્ચો આમાં પાછી પાની કરશે ? ”

“ તરકડા સામે જો ખાંડાના ખેલ ખેલવાની જ તમારા હૈયે હોંશ હોય તો કાલ બપોરમાં તૈયાર થઇ જજો. કાલે સોમનાથ તરફ રવાના થવાનું છે.”

“ જે સોમનાથ મા'દેવની જે ” આમ બોલી ખાંડાના ખેલ ખેલવાના વિચારો આવતાં ગેલમાં આવી જઇને જવાનો જોનો ધરમના થાનક પાછળ મરીપીટવાનો ભુ'વાર મા'તો નથી તેઓ પોતપોતાના ઘર તરફ ચાલ્યાં ગયા.

૩

બપોરનો પો'ર છે. સુરજ મા'રાજ લાલા વરસાવે જાય છે. તે સમયે રંગમે'લની અટારીએ બેઠા બેઠા દે'ર ભોળાઈ ચોપાટના પાહા ફેંકી રહ્યા છે. ચડહુલો દે'ર ચડહે ચડીને ભોળાઇને ખીજવવા વીણી વીણીને જ્યાં દેખે ત્યાંથી ભોળાઈની કુંકરી એક પછી એક ઉપાડતો જાય છે.

રમતને રંગે ચડાવનારી પાકી કુંકરીઓને ટપોટપ મરતી

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

જોઈ ભોળાઈનું મોં ઉતરી ગયું એના મોઢે મસ ઢળી તોય. લાડ કરતા દે'રની કુંકરીઓને ટપોટપ ઉડાડી દેવાની હોંસમાં ભોળાઈ તનતોડ દાણા નાખી રહી છે પણ લાડકડા દે'રની કુંકરીઓનું રૂંવાડુયે ફરકતું નથી. ચુંદરની જેમ ચોટી ગયેલી કુંકરી કેમેય કરી ઉખડતી નથી.

રમતભર રંગમાં ચડી છે. ઘડાઘડ બોલાવી ભોળાઈની કુંકરીઓનો ડુચો કાઢતો ભોળાઈને બાળતો ટીખળી દે'ર ગેલમાં આવીને ભોળાઈને ખીજવવા બોલ્યો. "ભાભી ! આમ વગદા શું કરો છો ? મને નતોડીયું ગજ આપવાની હેયે હોંશ હતી ને આમ મોઢા પર નુરનો છાંટોય કેમ નથી ?

"નાનકડા દે'રનું મરકરીમાં બોલાતું એક એક વેણ ભોળાઈના કાળજમાં તાતા તીર જેવું આર પાર નીકળી ગયું. દુનીયાને રહાતાળ કરી મુકવાનો મનસુખો કરી જેમ જોગમાયા કોપે તેવો ક્રોધ કરી લાલધુમ આંખે હોઠપર દાંત પીસીને ભોળાઈએ પાહા ફેંક્યા.

પોતાના પોખાર પડેલા જોષ ભોળાઈના કાળજમાં ટાઢો હીમ જેવો શેરડો પડ્યા. મોં પરની શ્રીકાશપર લાલી છવાઈ ગઈ. દાણા ગણીને લાકડા દે'રની કુંકરી મારવા ભોળાઈએ હાથ ઉંચો કર્યો ત્યાં ઘડાંગ ઘડાંગ ઢોલ વાગવા લાગ્યો. રમત ત્યાં જ થંભી ગઈ. નગારાના અવાજને ઘોડાની હણહણાટી સાંભળતાંજ લાડકડો દે'ર બોલ્યો "ભાભી ! આ બધો દેકારો શો ? આ ઘોડાનો હણહણાટ ને તલવારના ખડખડાટ શાના ? "

"કેમ હજી કંઈ નાના ગીગલા છો તે પુછો છો ? આ સીંધુડો રજપુત બચ્ચો ત્યાં હોય ત્યાંથી તેની રંગેરંગમાં સુરાતન લાવી મુકનારો પણ પારખી શકતા નથી ? આટલું જ બાળતા

બાબીનું મેથું

નથી ? કાલ સવારે નાનકડી વહિ આવશે. વળી રજપુતના દીકરા છો. મોઢે મુંઝતો દોરોય પુટી નીકળ્યો છે. તોય થું બલોયા પે'રી ઘરમાં જ બેસી રહેશો ? આવો નામરદને પણ પળમાં પાણી ચડાવી દે એવો સીંધુડોય પારખી શકતા નથી ? ફટ-રેફટ રજપુતના દીકરા" મેથું મારી પોરહ ચડાવવા ભોળખખોલી.

“ પણ બાબી ! આમ મેથું કાં મારો ? કાંઈ વાંક ગનો કે નકામી લુકીજ વધી ગઇ છે ? ને હું આ હણહણાટ ને ખણખણાટનું કારણ જાણતો હોત તો પછી તમને પુછત થું કામ જખ મારવા ? ” ભોળખનું એક એક વેણ બરછી જેવું કાળજમાં લાગતાં દેર બોલ્યો.

“ જોયા, જોયા, ઇતો અત્યારના રજપુતને બધાય તમારા જેવાજ હશે ને ! ” આમ બોલતાં ભોળખ ખડખડાટ હસી પડી.

“ બાબી ! પણ કોઈ દિ નહીં ને આમ ઉપરાઉપરી કડવા વેણ કેમ બોલો ? વાંક ગનો થીયો હોય તો કહી નાખોને ? ” રજપુતનો દીકરો બળતા હૈયે બોલ્યો. બાબીના એક એક બોલે તેના હૈયામાં આગ સળગાવી મુકી હતી તોય બાબીને ચુપ જોઈ બોલ્યો. “ કેમ, ચોપટાનું વેર વાળવું છે ? બાબી ! તમારા આજના હસવામાં પણ કંઈક ભેદ હોય એમ મને જણાય છે તો બાબી ! બે હાથ જોડીને તમને કહું છું કે આમ મેથું મારીને કાળજી ન આજો. જે કે'વું હોય ઇ ચોખે ચોખું કહી દોને ? ” લાલચોળ અંગારા વરસે એવી આંખો કરતો દે'ર બોલ્યો.

દે'રની અંગારા ઝરતી લાલચોળ આંખને બોલવાના ચાળા જોઇ રજપુતની ખેટી રજપુતનો દીકરો રંગમાં આવ્યો છે એમ સમજી ગઇ, જેટલું પાણી ચડાવવા જેટલું ઈ ચડી ગયું છે.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

હવે કાઈ જાતનો ભો નથી એમ રજપુતના દીકરાની—લાડકા દે'રની આંખો પરથી પારખી ગઇ તેથી તે બોલી “ આ કેસર બીના અસ્વાર ક્યાં જાય છે ધ અખર છે ? ”

“ અખર હોત તો પછી તમને પુછત જ શું કામ ? ”

“ તમારું જે સીંધુડો રાગ સાંભળી રૂંવાડુંચ ખાંડુ ન થયું ધ સીંધુડો સાંભળી આ અસ્વારો હાલી નીકળ્યા છે. રજપુતનો દીકરો તો પાતાળમાં હોય તાંથીએ સીંધુડો સાંભળતાંજ દોડ્યો આવે. સમજ્યા ને ? ”

“ ધ બધુંયે સમજ્યો પણ ધ બધા જાય છે ક્યાં ? ને આ સીંધુડો વગાડવાનું યે કારણ હશે ને ? ”

“ તમે તો પાછા ગીગલા જ રહ્યા ને ? રજપુતના દીકરા છો, તોય આટલું જણતા નથી ? ગજનીવાળા તરકડા સોમનાથ મા'દેવનું દે'ર તોડવા હાલ્યા આવે છે ત્યાં જાય છે બીજે ક્યાં જવાના હતા ? તમને શું ત્યાં જવાની હેયામાં હોંશ થાય છે ? ” બોમ્બએ મરમમાં પાછું તીર છોડ્યું.

“ લાભીનું મેણું ” સમજી જતાં રજપુતનો દીકરો બોલ્યો “ લાભી ! નાનો છું તોયે શું ? હું યે રજપુતાણીને ધાવ્યો છું ગાલીને તો નહીં જ. લ્યો આશરવાદ આપો કાં તો સોમનાથનું દે'ર બચાવીને પાછો ફરું છું નકર ત્યાં જ ખાંભી ખોડું છું, પણ મારી જનેતાનું દુધ નહીં લજવું એટલી હેયે હોંમત રાખજો ” કપાળમાં કરચલી વળી જતાં લવા ચડાવીને બાબીના પગમાં માથું મુકતાં નાનકડો દે'ર બોલ્યો.

રંગબીના દેરને વધુ પાણી ચડાવવા રજપુતાણી ઉપરા ઉપરી કડવા વેણુ બોલવા લાગી. “ હવે નકામા ધમપછાડા મારી નકામું થુંક શાને વસોવો છો ? એવી જો ધમશ હોય તો ક્યારનાય ખાંડાના ખેલે રમવા હાલી નીકળ્યા હોત. એ કંઈ

લાલીનું મેલું

તમારાથી નથી થવાનું. જેને જનેતાનું દુધ ઉમળવાના કાડ હોય ઈ આમ નકામા વગદા કરવા ન બેસે ધ તો ભમર બાલો લઇને ક્યારનોય હાલી નીકળ્યો હોય.”

ભોળમ્હના આ અંગારા ઝરતા વેણુ સાંભળતાં જ રજપુતના રૂંદે રૂંદે ઉભા થઇ ગયા ઈ કાંઈ બોલવા જતો હતો ત્યાં ભોળમ્હ બોલી “ કાં ! કેમ પુતળાની જેમ થીજી ગયા ? જીવ-તરનો મોહ લાગ્યોને ? દીયરજી ! લો પે’રો આ મારી ચુડ-લીયું ઈ કામ તમારું નહોં. ખરો રજપુતનો દીકરો તે વળી આમ લોચા વાળતો હશે ? ”

ભોળમ્હના આ છેલા વેણે તો જવાનના કાળજીને વીંધી નાંખ્યું રૂંદે રૂંદે આગ સળગાવી દીધી “ લાલી ! આમ અવળા વેણુ કાં બોલો ? મોતથી રજપુતનો દીકરો ડરે કે ? ખડી-યામાં જ ખાપણુ લઇને ફરે છું. હવે તમેય લાયડાના ઝપાટા નેંધ લેજો.” આમ બોલી વીંજળાના ઝમકારાની જેમ જવાન ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

હેમની કડીએ ભીડેલ બખ્તરમાં સજ થઇ ઝળળળ ! ઝળળળ ! શોભતો જવાન પલવારમાં ભોળમ્હ પાંસે આવી પગમાં પડતાં બોલ્યો ” લાલી ! બાજરાના ડુંડાની જેમ મજ-નીવાળાના તુંબડા વાઢી નાંખું એવી મને આશિષ આપો.”

બખ્તરમાં ઝળક ઝળક શોભતા લાડકડા દે’રને નેંધ રંગભીની લાલીનું હૈયું ગજગજ ઊછળવા લાગ્યું મોં પર સંતોષની છાયા પથરાણી હૈયે હરખ માતો નો’તો તે તેના જીવતરને આજે ધન ધન સમજતી હતી આજે એક રજપુત જવાનને તેણે તેની ફરજ-કર્તવ્યનું જ્ઞાન કરાવ્યું હતું.

દે’રના વેણુ સાંભળતાં જ લાલી બોલી “ મલકનો વર

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

લાડડો ખતી સુરજ મા'રાજની આશિષે તરકડાને ખડ વાઢે એમ વાઢી ભગવાન તમને વેજા વેજા પાછા મોકલે તમને પોંખવા હું હેતે આવીશ." રંગભીની ભોળામઘએ જવાનને માનશુકન આપ્યા.

ભાભીની આશિષ લઈ. તાજણુ ઘોડી પર ચડી ધોમ ધોમ. ઉનાળાના તડકામાં જવાન સોમનાથને મારગે પડયો.

૪

દે'રની સાથે ધરાઈ ધરાઈ ને ચોપાટ રમનારી ભોળામઘના હૈડે. હવે દે'રના ખાંડાના ખેલ જોવાની હોંશ જાગી તેથી ખીજે દિવસે મરદનો પોશાક પે'રી રણચંડી જેવી ભોળાઈ ખાંડાના ખેલ રમતા નાના દે'રને જોવા સોમનાથ તરફ રવાના થઈ ગઈ.

ઘોડાના દણુદણુટને તલવારના ખણુખણુટ સાંભળતાં જ ખાયલા-નામરદને પણ પાણી ચડી જાય એવી ધમાચકડી મચી રહી હતી, ત્યાં આવી પહોંચી રણ ચંડી જેવી-દુસ્મનના કાળ જેવી લાગતી ભોળામઘએ નાનકડા દે'રને હુંઢવા નજર ફેંકી પણ એકમાં પાડાની કાંધ જેવા ને લાંબી દાઢીવાળા તરકડાના તુંખડાને ઠોકરે ચડાવતા ને વર લાડડો ધુમતો હોય એમ ધુમતા નાના દે'રને હુંઢી કાઢ્યો. આમ બાજરાના હુંડાની જેમ દે'રને તરકડાના માથા વાઢતો જોઈ ભાભીનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું તેવામાં કોઈને પાછળથી નાના દે'ર પર ધા કરતો જોઈ તે ઘોડો દોડાવીને ત્યાં પો'ચી ગઈ ને એક જ ઝાટકે તેને ધુળ ફાકતો કરી બોલી "અરે! જવાન! આટલી નાની ઉમરે રણમાં ઉતરવું ઇ તારું કામ નથી. જવાન! જા ભણો થઈ ને તારા ઘરે હાથ્યો જા તારી જોખન ભરી નાર તારા વિયોગે આવણુ, બાહરવો વરસાવી રહી હશે. જવાન તને હુંદગીનો શું મોહ નથી?"

“કેમ ભાઈ ! તું કોણ છે ? કોઈ જામણ વાણીયો લાગે છે. રજપુતનું બીજ હોય ધ આવા વેણ ન બોલે.”

“જવાન ! આમ અવળું કાં બોલે ? રજપુત નથી તો શું હજમ છું ?”

“અરે ભાઈ ! હજમથી યે નપાવટ હજમ પણ લાગ આવે બે ચારને અસ્તરાથી હુઝાવી દે ને રજપુતના દીકરાને વળી ફરજ આગળ જ્યાં ખાંડાના ખેલ ખેડાતા હોય ત્યાં સુંદરીની સોખત સાંભળતી હશે કે ?

“જવાન ! હું ઠીક કહું છું હજી મોઢે મુંછતો દોરોય પુટયો નથી શીદને મોતને માગે છે ? શું તને સંસાર આકરો લાગ્યો છે ?”

“ફરજ આગળ બધુંયે પાણી ભરે પાણી, હું રજપુત છું ગા, બ્રાહ્મણ ને ધરમના ચાનકની રક્ષા કરવી ધ મારી પેલી ફરજ છે.” આમ દે’ર ભોજમ વાતો કરતા હતા ત્યાં કોઢાહલ જમ્યો તલવારની રમઝટ બોલવા લાગી.

બન્ને દે’ર ભોજમ નાગની ફેણ જેવી તલવાર ફેરવતા દુશ્મનના તુંબડા ઉડાડતા હુમવા લાગ્યા તેવામાં પાછળથી એકાએક બેયના પર તલવારનો ફટકો પડતાં જ બેય દે’ર ભોજમ ભફ કરતાં ભોંય ભેગા થઈ ગયા.

બેય દે’ર ભોજમ ભોં પર પડતાં જ મરી ન ગયા બેયનો શ્વાસ ધીમે ધીમે ચાલતો હતો. થોડા વખત પછી દે’રને રણ ભૂમિનો વર લાડડો બનાવવાના કોડવાળા ભોજમએ આંખ ઉઘાડી તો નાના દે’રને પડ્યો પડ્યો એના તરફ મીટ માંડી જોતો જોતો “કાં તો સોમનાથને બચાવીને પાછો વળીશ નકર ત્યાં જ ખાંભી ખોડીશ.” આ જવાનના વેણ એણે ખરા કરી બતાવ્યા હતા ઇ યાદ આવતાં જ ભોજમની આંખમાંથી

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

આંસુ નીકળી ગયા, આંસુ લુપ્ત નાખી ભોળમ્ભ બોલી “કાં દીધરજી ઓળખાણુ પડે છે?”

મીઠો ટહુકાર કરતો અવાજ ઓળખીતો જણાતાં ધણી જ મે'નતે તે જવાન બોલ્યો “કાણુ! મને મારા ધરમની-મારી ફરજની દીક્ષા મેણું મારીને પણ આપનારી લાલી?” આમ કહી જવાને તેના પગ ઝાલી લીધા.

બેય દે'ર ભોળમ્ભ વધુ બોલવા જતાં હતા તેવામાં બેયને પ્રાણુ હિડી ગયો.

ક્યાં છે આળે મેણા મારીને પણ કર્તવ્યની દીક્ષા આપનારી ભોળમ્ભઓ ને ક્યાં છે મેણાં સાંભળી કર્તવ્યની દીક્ષા લેનારા દે'રો? પરમાત્મા આવા દીયરો ને ભોળમ્ભના જોડલા ભારતના ખુણેખુણે ઉતારી કર્તવ્ય પંથની દીક્ષા આપી ભારતના ગગન મંડળમાં ઉપાની લાલીમાં પ્રગટાવે તે જ અભિલાષ.

વેલો રાવળ.

વેલા રાવળના જીવને આજે જંપ નથી વળતો. અધ-
રાતના સવામણની સેજ તળાઇમાં સુતો હતો. ત્યારે
સપનું લાઘતાં તેને સેજમાંયે સુખ નથી લાગતું. રાતના સપનું
લાઘતાંજ એકાએક તેની નીંદર ઉડી ગઈ છે; સપનામાં
તેણે કોઇ કાળા શામવરણા વિકાળ માણસને તેને ભરખી
જતો જોયો; ત્યારથી જ તેની નીંદર ઉડી જવાથી
આજમાં ઝણુકતા ચાંદરડાની સામે મીટ માંડીને બેઠા બેઠા
વિચારમાં જ તેણે રાત ગાળી. બેઠા બેઠાએ તેનું કાળજીનું ફફડી
રહ્યું છે. ડાહ્યું અંગ ફરકે છે બધાય અપશુકન થવા લાગ્યા.
તેના પરણવાના કોડ, લાડકી લાવવાનો મોહ, સાસરીયામાં
માણવાનો લોભ બધુંય આજે ચિંતામાં ખાઇ ગયું હતું.

શરીર પર ખાંતીલી બાલીઓએ હેતથી ચોળેલી પીડી
તેને વેરણુ જેવી લાગતી હતી. તેના અંતરનો આનંદ ક્યાંક
સંતાઈ ગયો હતો. વેલા રાવળનું આમ પરજાતના પો'રમાં
જ ઉતરી ગયેલું મોં જોઇ તેના પિતા સુંદર રાવળે પુછ્યું,
“વેલા! બેટા! આજ આવા રૂડા વિવાના દિ'માં મોઢે મશ
કેમ ઢળી છે બાપ?”

“મારા મનને ક્યાંઈ ગમતું નથી. બધુંય મને ખાવા ધાય
છે. કેમ જાણે મારો કાળ ન આવ્યો હોય તેવા બણકારા
વાગે છે.” આમ કહી વેલા રાવળે મઠ રાતની સપનાની વાત
જણાવી દીધી.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“બેટા ! કાળ આવે તારા હુશ્મનનો ! આવું ગાંડું ગાંડું શું બોલતો હશે ? કાલ સવારે તો જન જોડી જવું છે. સરણેસર દાદા તારી અલાખલા ટાળે ” પરભાતીયા ગાતી ગાતી ઉપરની વાત સાંભળતાં વેલા રાવળની મા તેને આશિષ આપતાં બોલી :

ચૈત્ર વૈશાખના વાવલીયા વાય છે. ઘોમ ઘોમ તડકા પડે છે. છતાં પણ ધરની વહુવારો લગનની હોંશમાં ને હોંશમાં કામકાજ કરે છે. તેવામાં વેલા રાવળનો મોટો ભાઈ લાલચોળ ડોળે લમણે હાથ મુકતો મુકતો ઘરે આવ્યો ને ફળીયામાં પડેલા ખાટલા પર લઈ દધને બેઠો.

સુંદર રાવળે સાવજ જેવા દીકરાને ખાટલા પર લમણે હાથ મુકી બેઠેલો જોઈ પુછ્યું. “ મોટા ! મોટું કેમ લેવાઈ ગયું છે ? આજે લગવાનું શું કરવા બેઠો છે તે કંઈ સમજાવું નથી. ”

“ ઇ વાત જ ન પુછો, મેં તમારું આજે નામ બોલ્યું છે કુળ લખવ્યું છે. તમારી પેઢીમાં અંગારો પાક્યો છું નહીંતર ઇ તે વળી સુંદર રાવળના દીકરાને આમ બોલી જાય કે ? આવું બોલે ઇ પહેલાં કાં તો તેના શરીરનાં કટકા થઈ જાય કાં તો મારા થઈ જાય પણ મરવાની બીકે હું કુળમાં અંગારો પાક્યો છું. ”

“ પણ દીકરા ! ખાટલું બધું અવળું બોલવાનું તે કંઈ કારણ ? એવો કયો પાણીઆરીનો હતો કે મારા સાવજને ભરખી લીધો. દીકરા ! હજી અમે કયાં મરી ગયાં છીએ. લલો થઈને શું થયું છે તે તો કે’ કે એનો તોડ કદાચ ? ”

“ આખરે જવા બેઠી છે. તમારું માંડું અને સાત પેઢીનું નાક કપાવા બેઠું છે. આનાથી ભૂંડું બીજું શું થવાનું હતું ? ”

વેલો રાવળ

“ ઇ બધુયે ઠીક પણ આમ મોઢમમાં અમને શું ખબર પડે. એવો કાણ છે ઇ પાણીઆરીનો કે નાક કાપી જશે ? ”

“ તમારો સગો, તમારા અંતરનો, તમારા હેતનો કટકો, તમારો વાલેસરી વેલાનો સસરો. એણે કેંદથી માણસ મોકલી કહેવરાવ્યું છે કે તમે જેનો પક્ષ લીધો છે તેનો તમે સાચા હો તોય છોડી દેજો. અને તેમાંજ મજા છે. તેમ કરવાથી જ દુધ સાકર પીવા જેવું રહેશે, નહીંતર ગળ્ય થઇ જશે ને વાલામાં વિયોગ પડશે. માટે લલા માણસ થઇને એનો પક્ષ મુકી દેજો. અને તે વાતના આ આવેલા માણસની સાથે વાવડ મોકલજો નહીંતર પછી જેવા જેવી થશે.”

“ તે આનો જવાબ શું વાળ્યો ? ”

“ એમ તે કંઇ હું કાંઇ મારી માની કુખને લાજવા દઉં ? મેં એને ચોકખે ચોકખું કહી દીધું કે સાચાની તરફદારી કરતાં લલેને જમીનને આલ ભેગા થાય તોય અમે મુકવાના નથી. જોશીજી ! તેનાથી થાય તેમ કરી લે. જરા પણ ઓછા ન ઉતરે.”

“ દીકરા ! તે ઠીક કીધું, એમાં શું ? સાચને શું આંચ છે ? ”

“ પણ સાચું કે’તાં આકરૂં લાગ્યું છે. આમ કહ્યું ત્યારે આ ખબર લાવનારે કહ્યું કે “ જો તમારો આવો વિચાર હોય તો પાણીઆરા થઇ કાલે જાન લઈને આવજો. નહિ આવો તો જાણશું કે રાવલજીનું કુટુંબ બે છુ’દનું છે.”

“ આ વાત સાંભળી ત્યારથી જ મારા કાળજમાં કાંટા વાગ્યા છે હવે આપણે આપણી લાજ કેમ સાચવવી તે જ વિચાર કરવામાં પડ્યો છું. તેનું કુટુંબ તો હાંડા જેવું છે. હવે તો ઝેર પીવાનો સમો આવ્યો છે.”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

વેશો રાવળ, અત્યાર સુધી ગુપચૂપ સાંભળતો હતો, તે વધુ વાર સહન નહીં થવાથી લાલચોળ ડોળા કરતો બોલ્યો, “ મોટા ભાઈ ! તમારે જરા પણ ગભરાવાનું નથી. ને તમારે કોઈએ મે'નત પણ લેવાની નથી. કન્યા મારી જાય છે તો હું જ તેને પુરો પડીશ. એમ આખર કેમ લેવાય છે ઈ પાણી-આરા જોશીને હું બતાવી દઈશ. ”

તરતજ પીડી બર્ષા વરસાડડાએ તેજણુ ઘોડી પલાણી ને તેજણુને રાંગમાં લીધી. કેડે તલવાર ને ખોબલે બાલો બળાવ્યો અને સરણેસર મા'દેવનું નામ લઈને તેજણુને મરડી ત્યાં તો ઘોડી ખેંચાણી સામેથી છાણાંના પોટલાવાળા આવતી જણાઈ.

“ વેશા ! બેટા ! આજનો દિ' રોકાઈ જ. અપશુકન થાય છે.” રનેહાળ મા બોલી.

“ શુકન અપશુકન તો બાઈડીયુંને સોંપ્યા. આપણે તો સરણેસરનું નામ તેજ સાચું શુકન. જો આજનો દિ' રોકાઈ જઈ' તો મારા નામની બલોયા પાનેતર પહેરનારી કાલે સવારે બીજની થઈ જાય તો કુળને કલંક લાગે.”

હઠીલો વરલાડડો માન્યો નહીં. જન સાથે લગ્નની મોજ માણવા જનારો લાડડો એકલો જ મોજ માણવા ઉપડ્યો. તેજણુને મરડી. પુંછડાનો ઝુંડો ઉડાડતી ઘોડી વેગે ચડીને ઢવાણા મુકી કેાંઢના પાદર આવો પહોચતાંજ વેલાએ કંઈ અવનવો રંજ જોયો. પોતાને પરણનારી, પોતાનો ચુડલો પેરનારીને બીજની બનાવી દેવાની તૈયારીઓ થતી જોઈ. આ જોતાંજ માટીનું હેયું કબજે ન રહ્યું. અને જોશીના ઘરે આવી પડકારે કયો, “ પાણીઆરા હો તો આવો જવ, મારી થઈ ચુકેલી

વેલો રાવળ

તમારી કન્યા લેવાને આ વરલાડડો આવ્યો છે. જલદી પોખણું કરીને કન્યા વળાવી દો.”

આ સાંભળતાં જ “તમારું સામૈયું કરવાને તૈયાર જ બેઠા છી.” આમ કહી ત્રણ ચાર જવાન નાગી તલવારે ધર-માંથી દોડી આવ્યા ને વેલા રાવળને ઘેરી લીધો.

લગનનો રંગ અદલાઈ ગયો. બધાએ સામ સામી-તલવારો વિઝવવા માંડી : ત્રણ ચાર જુવાનો વચ્ચે વેલો રાવળ ઘેટાના ટોળામાં સાવજ ખેલે તેમ ખેલતો હતો. વરલાડડો વેલો રાવળ ભાલે રમે છે કે ક્રુદ્ધ દડે, તેનું ભાન ન રહ્યું. ડાંડીઆ રાસ લે છે કે તલવારના ધા કરે છે તેનો બેદ ન રહ્યો. વેલા રાવળની તલવારના ધા ઝીલતી-જેશીઓની તલવારના દુકડા થઈ લાયમાંથી ઉડી પડવા લાગ્યા. એક પછી એક કેળ કાપે તેમ જેશીના માથા ધાપતો ગયો.

જેશીના લોહીએ કુંકુવણી-કેસરીઆ છાંટડે રંગાયેલ વેલા પરણેતરનો લ્હાવો લેવા નવા શણગારો સજી કપાળમાં પીર કરી ઘોળુ પાનેતર ને ચુલો પહેરી રંગુ વહુ બેઠી હતી, ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. બન્નેની આંખો મળી; વેલા રાવળને મનથીજ વરી ચુકેલી કન્યાના હૃદયમાં વેલાને જેઈ આનંદ થયો.

વખત કટોકટીનો હતો. એક પળ પણ ગુમાવા-જેવી નહતી. તેથી રંગુ વહુનું આવડું ઝાલીને ઉપાડી બહાર આવી ઘોડા પર નાખીને વેલા રાવળે તેજણને છોડી હજીવદનો મારગ પકડ્યો.

આજે જતેતાની કુખ ઉભળી, કુળની ઇકેતર પેઢી તારી-જતી આબરૂ બચાવી, પોતાની કન્યાને લઈને વરલાડડો વેલો ચાલ્યો આવતો હતો. કુળની આબરૂ જળવવાની હોંશમાં તેને

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

તેના પર પડેલ ધાનું ભાન નહતું. શરીર પર પડેલા ધામાંથી સોહી નીતરતું જતું હતું. વેલો રાવળ આજે ખરેખર કુસુંખી છાંટણે છંટાઈ ગયો હતો.

પોતાની કન્યાને લઈ, કુળની આખર જળવી; હુળવદના પાદરમાં આવી પહોંચતાં તેના શરીર પર પડેલા ધાને તેમાંથી વહી ગયેલ સોહીથી કમળેર ચંદ્ર જતાં તેજણ પરથી વેલો ભદ્ર દધને પડી ગયો.

વેલાની છેલ્લી ધડીઓ ગણાય છે. જીવતરનો છેલ્લો તીખારો ઓલવાય છે. તે ટાણે વેલાની આંખો ક્યાં-જેડાઈ છે ? રંગુ વહુના ચુડલા તરફ, રંગુ વહુનું તેની પાછળ શું ચશે તે વિચાર તેના કાળજીને ફેરી ખાતો હતો.

આ જોઈ લગનના લાવા લેવાના કોડ ધરાવતી બાળા, જેણે કાંઈ સંસારના રંગો જોયા પણ નથી; તેણે કહેવરાવ્યું “ જીવ ન કોચવસો, સુખેથી તમારો જીવ ગતે ધાલો, હું તમને સરગમાં મળવા તમારી પાછળજ આવું છું એક પળનું પણ છેડું પડવા નહીં દઉં. ”

આ વેણુ સાંભળતાંજ પીઠીભર્યો મીઠળ બંધાવર લાડડો ઠંડે કાળજે સદાને માટે પોઠી ગયો.

વીર વેલાના ખોળાઆમાંથી જીવ જતાંજ રંગુ-વહુને સત ચડ્યું, તેથી તેણે ચીતા ખડકવાનું જણાવ્યું. ચીતા ખડકાઈ રહેતાં વેલાનું શબ ખોળામાં લઈને ચિતામાં ખેડી. બંને પીઠીભર્યા વરકન્યા લગનના લાવા લેવા કુડકપટ ભરી ધરતીને છોડી સ્વર્ગપરમાં સુખ ભોગવવા આજ્ઞા ગયા.

પ્રજા પ્રતિપાળ

ચૈત્ર વૈશાખની લુ લાગે તેવા તડકા પડે છે. સુરજ મારાજ પૃથ્વીનો કેમ જાણે પ્રલય કરવાનો મન-સુખો ન કરી રહ્યા હોય તેમ લાલચોળ અંગારા વરસતા તપ્પે જાય છે. બાર વાગ્યાનો સમય છે. ધોમ ધોમ તડકા પડી રહ્યા છે. ધરતી સુરજ મારાજના આ આકરા તાપથી લાલ-ચોળ થઈ ગઈ છે, ઉઘાડે પગે ચાલવાની કોઈ હીંમત કરી શકતું નથી. માળામાં બેઠેલા પંખીઓનાં બચ્ચા પણ તાપથી સસડી જાય છે.

આ સમયે ગામની પાસે વહેતી જળબંધાકાર નદીના તીરે ગામની વહુ દીકરીઓ લુગડા ધોઈ રહી છે ત્યાં ગામના ઠાકોરનો એકનો એક લાડકવાયો દીકરો ઘોડા પર ચડીને ઘોડાને પાણી પાવા આવી પહોંચ્યો.

એક તો ઠાકોરનો દીકરો ને વળી લાડમાં ઉછરેલો એટલે બેદરકારીથી ઘોડાને પાણી પાછને તેણે ગામની વહુ-દીકરી-ઓએ ધોઇને બગલાની પાંખના જેવા સફેદ કરીને સુકવેલા કપડા પર હાંક્યો.

ઘોડાના કાદવવાળા ડાબલા મહા મહેનતે ધોઇને બગલાની પાંખજેવા ઉજળા કરેલા કપડા પર પડતાં જોઈ ભોખઈ સાથે કપડાં ધોવાની તાલીમ લેવા આવેલ નણ્હી-નગરશેઠની દીકરીનું કાળજી બળવા લાગ્યું. તેનાથી આ સહન ન થયું તેથી તે બોલી “ એલા અસ્વાર ! આંખો છે કે કોડા ! મુઆ ! દેખતો ચે

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

નથી ? જોને ! ઘોઘ ઘોઘને હાથના કાંડા રહી ગયા ત્યારે જરા લુગડા ઉજળા થયા છે ને આમ અમારી મે'નત પર કેમ પાણી ફેરવવા લાગ્યો છે ? માથે મોતનોએ લે છે કે નહીં ?

વાણીયા જેવી પોચી જાતની છોકરીના આવા તીર જેવા એક એક વેણુ ઠાકોરના દીકરાના અંતરમાં આરપાર નીકળી ગયા તેના ભવા ચડી ગયા. આંખો ક્રોધથી લાલચોળ થઈ ગઈ તે કરડાકીમાં આવી ગયો ને દાંત કચકચાવી, હોઠ પર દાંત પીસીને ઘોડાપરથી ઠેકડો મારીને નીચે ઉતર્યો ને આગળ પાછળનો કાંઈ વિચાર કર્યા વગર તેના હાથમાંનો ચાખખો લઈને તેણે નગરશેઠની છોકરી પર બેચાર ફડાફડ ખેંચી દીધા.

ઠાકોરના કુંવરને વગર વાંકે નગરશેઠની દીકરી પર ફડાકા બોલાવતો જોઈ નદીના કાંઠે લુગડા ઘોતી ગામની વહુ દીકરીઓમાં અરેરાટી બોલી ગઈ. કુંવરના આવા કામથી નદી કાંઠે હાહાકાર થઈ ગયો. સહિ કુંવરના આ કામને વખોડતા બોલવા લાગ્યા “ બાઈ ! કુંવર જો આવા ગાંડાવેડા કરીને આમ ગામની વહિ દીકરી પર હાથ ઉપાડે તો આગળ જતાં શું નઈ કરે. આવના ગામમાં શે રેવાય ? આમ વાત નદીના કાંઠે થવા લાગી.

પોતાને ગાળ આપનાર ને બેચાર ફડાકા લગાવીને કુંવર હસતો હસતો પોતાના કામને માટે મગફર થતો “ કેવી લગાવી દીધી ” આમ ગણગણતો ઘોડે ચડીને ગામમાં ચાલ્યો ગયો.

બજાર વચ્ચેવચ્ચ નગર શેઠ ગુમાસ્તાના લેખા લેતા કાગળ પતર લખાવતા બેઠા છે ત્યાં કુંવરના ચાખકાના સોર ઉઠી જવાથી લીલાછમ થઈ ગયેલ વાહાંવાળી નગરશેઠની દીકરી

પ્રજા પ્રતિપાદ

ધાકારે નાખતી આંખમાંથી શ્રાવણ બાહરવો વરસાવતી દુકાન પાસે આવી પહોંચી. દીકરીને ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોતી જોધને નગર-શેઠના પેટમાં ફાળ પડી, દોડીને તેને આથમાં લઈ લીધી ને બોલ્યા—બેટા ! આમ કારે આંતરે કેમ રોવે છે ? નદીના નીરની જેમ આંસુ પાડવાનું કારણ ?

નગરશેઠનાં વેણુ દીકરીને ખરછી જેવા લાગ્યા. ધા પર મીઠાના પાટા જેવા ચમચમવા લાગ્યા તેથી રોવું બંધ કરી તાકુકી ને બોલી “ આ મારો લીસો કંચન જેવો વાંહો થઈ ગયો છે તે જોતા નથી ને કેમ રોવે છે ઇ ક્યારના થું પુછ્યા કરો છો ? ”

આ સાંભળી નગરશેઠના પેટમાં ફાળ પડી. લાડકી દીકરીને મારનાર કેણુ હશે તે જાણવાને તલપાપડ બન્યા ને દીકરીનો પછેડો ખસેડીને જોયું ત્યાં તો શેઠના મોંમાંથી અરે રાટી નીકળી ગઈ. વાંહો આખોય લીસો કાચ થઈ ગયો હતો. આ જોઈ શેઠના પેટમાં આગ બળવા લાગી. આંખ પર લોહી તરી આવ્યું. દીકરીને આમ મારનારનો જીવ ટુંપી નાખવાનો મનસુબો કયો તેથી આવું કામ કરનારને જાણવા તેણે પુછ્યું બેટા ! તને આમ કેણુ મારી ?

“ ઇ કારમુખા તમારા ઠાકોરના કુંવરે મુઆને મરવા ટાણે પાણીએ ન મરે ” બળતા હૃદયે શેઠની દીકરી બોલી.

કુંવરનું નામ સાંભળી શેઠનો ગુસ્સો ઠંડો થઈ ગયો પોતાની દીકરી પર આમ હાથ ઉગામ્યો તેથી તેમનું અંતર ચીરાઈ ગયું અંતે હૈયું કંટાળુ કરીને દીકરીને સમજાવીને ઘેર મોકલી.

ગામમાં પળવારમાં આ વાત ફેલાઈ ગઈ. ગામમાં હાહા-કાર વરતાઈ ગયો સહિ કેઈ વાત કરવા લાગ્યા કે “ આજે

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

તો નગરશેઠની દીકરી પર હાથ ઉગામ્યો કાલે શું એ નહીં કરે તે કાણુ જાણે” આમ સહ પોતપોતાનો બળાપો કરવા લાગ્યા.

ગામના શેઠીઆઓ વાત સાંભળતાંજ વિચાર કરતાં નગર-શેઠ બેઠા હતા ત્યાં એક પછી એક આવવા લાગ્યા ને નગરશેઠના દુઃખમાં ભાગ લેવાનો ડોળ કરવા લાગ્યા. કંઈક પાકો વિચાર કરવા પછી નગર શેઠે તેમના સગા વહાલાઓને કહ્યું. “ જવ મહાજન બેઠું કરો. મારે મહાજન પાસે દાદ માગવી છે. મહાજન આપે તો બલે નહીંતર હું તો પોતાની વહુ દીકરી પર હાકોરનો કુંવર હાથ ઉગામે તે ગામ છોડીને—ઉચાળા ભરી વીથા જવાના વિચાર પર આવ્યો છું.

નગરશેઠના કહેવાથી પળવારમાં માંજન સાથે આખું ગામ હેગડા ઠંઠ ભરાઈ ગયું, પોતાની તરફ ગામની આવી રૂઠી લાગણી જોઈ નગરશેઠ ગળગળા થઈ ગયા. તેમની આંખમાં આંસુ આવી ગયા. તેઓ બેઠા હતા ત્યાંથી બે હાથ જોડીને ઉભા થયા ને બોલ્યા “ મારા ઉપરની તમારી આવી સારી લાગણી જોઈને મને આનંદ થાય છે પણ આજ તો હું તમારી પાસે નીચાય માંગું છું.” આમ કહીને ગામને સઘળી વાતથી વાકેફ કર્યું.

અમે બધાએ બધીએ વાત સાંભળી છે. આમાં બીજું કરવા જેવું શું હોય ? હાકોરને વાત કરવા જેવું કાંઈ છેજ નહીં ને વાત કરશું તોયે ઈ દાદ આપે તેમ અમને લાગતું નથી. હાકોરને રૈયતેજ હાકોર બનાવ્યા છે. ને તમારી દીકરી એટલે શું ? ગામનીજ દીકરી. આજ તો તમારી દીકરી પર હાથ નાંખ્યો ને કાત્ર બીજા કોઈની દીકરી પર હાથ નાંખશે ને પછી શું નર્ઈ કરે તે કાણુ જાણે ?

હવે ભાઈ એમાં બીજું કાંઈ કરવા જેવું જ નથી જો.

પ્રજા પ્રતિપાળ

ઠાકોર પાંસેથી તમારે નીચાય જ મેળવવો હોય તો એક કામ કરો. એટલે પત્યું એક ગલદેરાએ જણાવ્યું.

“ ઈ શું ? ” સૌ એકી સાથે બોલી ઉઠ્યા.

“ બીજું શું આખું ગામ ઉચ્ચાળાબરે. નગરશેઠની દીકરી તે કાણુ આપણી જ દીકરી છે ને ?

“ હા, હા, એલ્યા, ઈ ઠીક થઈ પડશે. જો આમ કરશું તો આપણને તરતજ ન્યાય મળશે ” સહુ બોલી ઉઠ્યા.

“ ત્યારે હવે ઉચ્ચાળા ભરવાનોજ સૌનો વિચાર છે ને ? ” નગરશેઠે પુછ્યું.

“ એમાં તે વળા હવે પુછવાનું હોય ? ઉચ્ચાળા ! ઉચ્ચાળા ! વળા બીજું શું ? ” સૌ બોલવાં લાગ્યા.

બીજે દિવસે પરાઢીયે ઉચ્ચાળા ભરવાનું નક્કી કરીને સૌ વીખરાઈ ગયા.

આછા આછા તારાના અજવાળામાં સૌ પોતપોતાના ગાડામાં ધરવખરી ભરવા લાગ્યા. પલવારમાં ધરમાંની પોતપોતાની ચીજ વસ્તુ સૌએ ખીચોખીચ ગાડામાં ભરી લીધી ને એક પછી એક ગાડા હાંકી મેલ્યા.

ગામને ઝાંપે બેઠેલા ચોકીઆતે એક પછી એક ઉપરા ઉપરી ધરવખરી ભરીને ગાડા જતાં જોઈ ટપાર્યું ભાષ ! આમ ધરવખરી ભરીને ક્યાં હાલ્યા ?

“ આંધળા ! જોતો નથી ? ઉચ્ચાળા ભરીને બીજે ગામ જઈએછી. ”

“ શું કામ ભાષસાજ ? ”

“ કેમ બેરા એટલીયે ખબર નથી ઠાકોરના કુંવરે નગર-શેઠની દીકરીપર હાથ ઉપાડ્યો, તો તેય જાણતો નથી ? ” એક બોલ્યો. “ હું તો અહીંયા પડ્યો છું તે ક્યાંથી જાણું ” આમ કહી બધી વાત જાણી લીધી.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

વસ્તી ઉચાળા ભરીને જાય તે સાફ નહીં તેમ તેને લાગ-વાથી ઠાકોરને આ વાતની જાણ કરવાને તે મુઠીઓ વાળીને દોડ્યો.

સાસભર દોડ્યા આવતા ચોકીઆતને જોઈ ઠાકોર બેઠા બેઠા દાતણ કરતા હતા તે બોલ્યા ” પગી આમ સાસભર કેમ ?

“ અનદાતા ! ગામ ઉચાળા ભરીને હાલ્યું જાય છે ” આમ કહીને તેણે ઠાકોરને સઘળી વાત જણાવી. વાત જાણી જતાં ઠાકોરને પારાવાર દુઃખ થયું. તેના કુંવરના અવિચારી વરતનથી વહતીનું દીલ દુભાયેલું જોઈ તેનું દીલ બળવા લાગ્યું. “ વસ્તી તો પેટના દીકરા કરતાં પણ વધારે છે ” આમ બોલી કોઈ પણ રીતે વહતીને મનાવવાનો મનસુબો કરીને બોલ્યા “ પગી કંઈ બણી વહતી જાય છે ?

“ ઓતરાદી કેર ”

“ ઠીક ત્યારે તમે પણ મારી સાથે ચાલો ” આમ કહી દાતણને ફેંકી દઈ. મોઢું પણ ધોયા વિના, ઉઘાડા પગે, વહતીને મનાવીને પાછી વાળવા પગી સાથે ઠાકોર દોડ્યા.

હળવે હળવે ગાડા હાલ્યા જાય છે ત્યાં આડેથી આવીને ઠાકોર પગી-સાથે ગાડા આડા ઉભા,

ઠાકોરને ગાડાના મારગમાં આડા ઉભા રહેલા જોઈ ગાડા ત્યાં જ થંભી ગયા.

“ શેઠ ! ગાડા પાછા વાળો ” ઠાકોરે કહ્યું “ બાપુ મારાથી ” શેઠ આગળ બોલવા જાય છે ત્યાં તેમને રોકીને ઠાકોર બોલ્યા “ આ પગીએ મને બધી વાત જણાવી છે. ઇ હરામખોર ! આવા કાળા કામા કરનાર વસ્તીની વહુ દીકરી રાજની મા બહેન કહેવાય તેના પર હાથ ઉગામનાર મારા ગામમાં ન જોઈએ. જવ પગી કુંવરને કહી દેશો કે ” બાપુએ

પ્રજ્ઞ પ્રતિપાળ

તને પાંચ વરસનો દેશવટો આપ્યો છે માટે મારી હદ છોડીને આવ્યો જા."

"ઠાકોરના આ વેણુ સાંભળતાં જ વસ્તી તો અનન્યથા થઈ ગઈ."

"કેમ શેઠ ! હવે ગાડા પાછા વાળવા છે કે ગાડાના રસ્તામાં આડો સુવું ?" આમ કહીને ગાડાની આડા ઠાકોર સુઈ ગયા.

ઠાકોરનું આવું વર્તન જોઈ નગર શેઠ ને સહનો રોષ ઉતરી ગયો તેઓએ દોડીને ઠાકોરને ઉભા કર્યા ને ગાડા પાછા વાળવાનું કહ્યું.

"અનદાતા ! એક અરજ છે" ગાડા પાછા વાયા પછી શેઠ કહ્યું.

"શું છે ? જલદી કહી નાખો ને ?

"કુંવરનો દેશવટો માફ કરો હશે જે થઈ ગયું તે જવું કરો" નગરશેઠે કહ્યું.

"નહી ! શેઠ ! મારે એવો વહતીની વહુ દીકરી ઉપર હાથ ઉપાડે એવો દીકરો જ ન જોઈ એના કરતાં હું વાંઝીયો સારો તે જાય છે તો તમે ક્યાં નથી ? વહતીના દીકરા મારા જ છે ને ? એ તો બન્ને દેશવટે જતો હોય બીજાને પણ એના પરથી વહતી પર હાથ ઉગામતાં કેવું સહેવું પડે છે તેનો પાઠ મળશે" ઠાકોરે કહ્યું.

"ખરેખર ઠાકોર સાચા "પ્રજ્ઞ પ્રતિપાળ" છે, આમ એકાએક આ વેણુ સાંભળતાં જ સહના મહોંમાંથી બોલાઈ જવાયું.

નગારાનો નાદ

“કેની માએ સવાશેર શું ખાધી છે કે માગા
ગામને પાદર નગારાનો ધણુધણાટ બોલાવી
રહ્યો છે ?”

કુચ દેશનો રાજવી લાખો કુલાણી તેની રાજધાની
કેરાકોટના રંગમહેલમાં તેના બનેલી રાજસોલંકી સાથે ચોપાટની
રમત રમી રહ્યો હતો તેવામાં ધણુધણાટ બોલાવતા નગારાની
ધણુધણાટી સાંભળતાં સિંહની પેઠે ગર્જા ઉઠ્યો.

લાખા કુલાણીના આ ગર્વભર્યા વેણુ સાંભળી ચોપાટ
રમતાં રાજસોલંકીના ભવા ખેંચાયા કપાળમાં કરચલી પડી
મ્હોંપર રતાશ પથરાઈ ગઈ. આવા વેણુ બોલનારનો મદ
ઉતારવાના અંતરમાં કેડ ઉપજ્યા છતાં મનને રોકીને ગરવીને
ગરવ ક્યાં સુધી ચડે છે તે જોવાને અંતરમાં થતી ગડમથલ
રોકીને ઠંડે પેટે જે થાય તે જોતો બેઠો રહ્યો.

લાખા કુલાણીનો પડકાર થતાં જ નોકરો પવનવેગે દોડ્યા
ને નગારા વગાડ્યે જતા ભજન ગાતા જતા પાદરમાંથી દ્વાર-
કાની તરફ ચાલી જતી. અતિતની જમાત પાસે આવી
પહોંચ્યાં.

લાખા કુલાણીના નોકરોના મનમાં પણ તેમના ધણીની
માફક ધણુધણાટી બોલાવતા નગારાના છોના ઉડાડી નાખવાની
હોંશ હતી પરંતુ અતિતની જમાત જોઈ વિલે મોંએ મનની હોંશ
મનમાં જ રાખીને રાજમહેલ તરફ પાછા વળ્યા ને પલવારમાં રંગ-

નગારાનો નાદ

મહેલમાં જ્યાં સાજો બનેલી ચોપાટના દાવ ખેંચી રહ્યા હતા ત્યાં આવીને બોલ્યા.

“અનદાતા ! એ તો અતિતની જમાત દ્વારકાની જત્રાએ જાય છે તેના નગારાનો ધણુધણાટ હતો. હજી એવો તો કોઈ આ દુનિયાની ઉપર પાક્યો નથી જે આપણા ગામને પાદર નગારાની ધણુધણાટી બોલાવી શકે ?”

જ્યારે અવદશા બેસવાની હોય છે, ત્યારે પહેલેથીજ માણસની મતિ બગડી જાય છે. તેજ પ્રમાણે લાખા કુલાણીની પણ મતિ બગડી ગઈ હતી. નહોતર રાજ જે ગૌત્રાલજી પ્રતિપાળ કહેવાય છે તે જત્રાએ જતા સંઘના નગારાનો ધણુધણાટ સાંભળીને તે ફેડી નાંખવાનું જણાવે ? “પરંતુ વિનાશકળે વિપરિત બુદ્ધિ” એ પ્રમાણે લાખા કુલાણીનો માઠો દિ બેઠો હોવાથી તે બોલ્યો “હું બીજું કંઈ જાણુવા નથી માગતો નગારા ગમે તેના હોય જત્રાએ જતા અતિતના હોય કે બીજા કોઈના હોય પણ મારા ગામને પાદર તેમણે નગારા કેમ વગાડ્યાં ? શું તેઓ લાખા કુલાણીના નામને નહોતા જાણતા ! જવ ગમે તેના નગારા હોય તેના તોડી ફેડીને કાઢવા કરીને ફેંકી દેયો.

લાખા કુલાણીનો હુકમ થતાં જ ભૂખ્યા વરૂની માફક તેના માણસો છુટયા ને દ્વારકાની જત્રાએ જતા આનંદ મંગળ કરતો નગારાની ધણુધણાટીથી ગામ ગજવતો અતિતનો સંઘ આલ્યો જાય છે ત્યાં આવી પહોંચ્યા ને નગારા તોડીને ફેંકી દીધા.

લાખા કુલાણીનો આવો જોડુકમી હુકમ સાંભળી અત્યાર સુધી જે થતું હતું તે ટાઢે પેટે જોઈ રહેલા રાજ સો-

સોરઠી શીર્ષ કથાઓ

લંકીના બવાં ચડી ગયાં. આંખો લાલચોળ થઇ મધ ને લાખા તરફ કરડી નજર નાંખતા સોળંકી બોલ્યો.

“લાખા કુલાણી! ઇ તો ખીચારા મરીબ અતિતના નગારા ફેડી નાખ્યા પણ કોઇ જખરાના નગારા ન ફેડી શકાય.”

“અરે ગમે તેવો પાણીઆરો હોય નહીં એનાયે નગારાના ધુંદા કરી નાખું ને કોઇ પાણીઆરાની હોંશ રહી જતી હોય તો ભલેને દોડ્યો આવે! એની ચાની સવાશેર શું ખાધી હોય ઇ ખતાવવા આ લાખો તો એવાનીજ વાટ જોઇ રહ્યો છે.”

આ વેળુ રાજ સોલંકીના અંતરમાં આરપાર પેસી ગયા તેને એકે એક વેળુ હાડોહાડ લાગી ગયું. તેના હાથમાં ચોપાટના પાસા હતા તે ફેંકીને તે તરતજ ઉભો થઇ ગયો ને લાખા કુલાણી તરફ એક વખત કરડી નજર નાખી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

લાખા કુલાણીનું અતિત, બાવા જે રાંક જાત કહેવાય તેઓના નગારા ફેડાવી નાખવાના કામથી રાજ સોલંકીના અંતરમાં દાવાનળ સળગ્યો હતો. તરતજ તે તેના ગામ તરફ ચાલ્યો ગયો. અને ત્યાંથી તેના ભાઈને તથા લશ્કરને લઈને દ્વારકાં ચાલ્યો ગયો.

દ્વારકા જઈને પવિત્ર ગોમતીમાં નાહી દેહનું કલ્યાણ કરી લાખા કુલાણીને પાદર જઈ નગારાનો નાદ કરી ધણુધણીટી બોલાવવાના કાંડને અંતરમાં રાખી લાખા કુલાણીનું પાણી ઉતારવાના સપના સેવતો તે કેરાકોટ તરફ લાવલશ્કર લઈને રવાના થઈ ગયો.

પરભાતનો પહોર છે. ખેડુતો કીચુડ કીચુડ કોહ હાંકતા કોહ પર હોંચકા ખાતા પાવો વગાડી આનંદમાં મસ્ત બની

નગારાનો નાદ

ગએલા જણાય છે. દુનીયાની ઉપાધિ ક્યાંઈ જણાતી નથી. બધેય બસ આનંદ આનંદ ને આનંદનું વાતાવરણ ખડું થયેલું જણાય છે. સુરજ મા'રાજ પણ તેમના લાલચોળ અંગાર વરસતા કિરણો ફેંકતા આગળ ધપે જાય છે.

લાખો કુલાણી ઉઠી, સુરજ મા'રાજના દરશન કરી દાતણને પાણીથી ભરેલી સોનાની જારી લઈ દાતણ કરતો બેઠો છે તેવામાં ધણાંગ ધણાંગ કરતી ધણુધણાટી બોલાવતો ' નગારાનો નાદ ' સંભળાયો.

' નગારાનો નાદ ' સાંભળતાંજ લાખા કુલાણીનું માથું ફરો ગયું. તેના કપાળમાં કરચલીઓ પડી ગઈ. એકાએક તેનાં દાંત બીડાઈ ગયા ને હોઠપર દાંત પીસતો તે ખરાડી ઉઠ્યો.

"કેણ છે ? જીવ જલદી તપાસ કરો છ કેના માથામાં રાષ ભરાણી છે, કે આજ મારા પાદર ' નગારાનો નાદ ' કરી ધણેણાટી બોલાવી રહ્યો છે. નહીં તેને તેનું મોતજ અહીં બોલાવી લાવ્યું જણાય છે. આજે કાંતો એ નહીં કે હું નહીં, એની બાયડીનો ચુડલો જોત જોતામાં ભાંગી નાખું છું."

આવા અભિમાનભર્યા વેણ લાખો કુલાણી ઉપરા ઉપરી બોલ્યો જતો હતો. તેવામાં તપાસ કરવા ગયેલા નોકરો આવીને બોલ્યા " અન્નદાતા ! ભુકું થયું ઘરમાંજ ઘો મંડાણી."

"લાંબી લપછપ કર્યા વિના શું છે તે ફાટી મરને ?" નોકરની લાંબી વાત સાંભળતાં લાખાકુલાણીનું માથું ફાટી જતાં તે બોલ્યો.

"નગારાનો નાદ કરી આવી ધણુધણાટી બોલવાનાર ઈ કયો પાણીઆરીનો છે તે જણાવવાને બદલે કેમ આડીઆડીજ

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

વાત કરે છે ? કહે, કેની જણનારીએ સવાશેર સુંઠ ખાધી છે તે આમ ધણેણાટી બોલાવી રહ્યા છે ? ”

“ બાપુ ! બાપુ ! ગજબ થયો. શું વાલામાં વિધન પડશે ? શું સગા સગાજ કપાઠ મરશે ? ” રાજલક્ષ્મીથી ઉછરતા હેયે નોકર બોલ્યો.

“ તારો લતારો બંધ કરી સીધી વાત કરવી છે કે નહીં ? ”

“ બાપુ ! આ શું થવા બેઠું છે ? આ ‘ નગારાનો નાદ ’ ગજવનાર બીજો કોઈ નહીં પણ બા સાહેબના પતિરાજ સોલંકી છે. ”

આ છેલ્લા શબ્દો સાંભળતાંજ લાખા કુલાણીના અંતરમાં ગરવ આવ્યો તેથી બોલ્યો “ બેનડીનો વર છે તેથી શું થઈ ગયું ? શું એ રજપૂત બયો છે ને અમે કંઈ ગોલા છી ? તેની માએ સવાશેર સુંઠ ખાધી છે તો અમારી મા કાંઈ પાછી નથી રઈ. બલે હાલ્યો આવે છ પાણીઆરો અમારા પર તેને પાણી ખતાવી દેશું ” આમ કહીને લાખો કુલાણી તેના માણસો લઈને રાજ સોલંકીનું સામૈયું કરવાને ગયો.

પાદર આવતાંજ લાખાએ રાજ સોલંકીને જોયો તેની ઝમઝગારા મારતી દેહ કાંતિ જોઈ લાખાના મ્હોંએ મશ દળી. કેમ જાણે તોરણે વર લાડડો ન આવ્યો હોય તેટલી હોંશ સોલંકીના હિંમે હતી.

પળવારમાં બંને વચ્ચે ધીગાળું મંડાયું. સામ સામી તલવારો જોત્યાઈ ધમાચકડી મચી તલવારોના રણકારા બોલવા લાગ્યા ને બંને તરફના માણસોના માથાં બાજરાનું ડુંકુ ઉડે તેમ ઉડવા લાગ્યા.

નગારાનો નાહ

પળ એક પછી બંને સાળો-બનેવી સામ સામા આવી ગયા. રાજ સોલંકી લાખા કુલાણીને જોતાંજ ધુવા ધુવા થઇ ગયો ને લાખા પ્રત્યે બોલ્યો.

“લાખાજી નગારા તો ગરીબ ગરબાના ફેડી શકાય જેની મુંછે લોંબુ ઢળતા હોય એના નહી. જો ખરા પાણીઆરા હો ને તમારી માએ સવાશેર સુંઠ ખાધી હોય તો તે દિવસે બોલેલું વચન ખરું કરી બતાવો.”

આ વેણુ લાખાની છાતીમાં તાતા તીરની માફક આરપાર નીકળી ગયા એણે રાજ સોલંકી તરફ સિંહની માફક તરાપ મારી પણ ચતુર સોલંકી ચેતી ગયેલો હોવાથી તે તેની તરાપમાં નિષ્ફળ ગયો.

બંને જણા ફેર ઝુદડી ફરતા તલવારના રણુકારા બોલાવતા ખાંડાના ખેલ ખેલ્યે જાય છે. બંનેના શરીર પર લોહીનાં છાંટા ઉડવાથી કેસર વર્ણ-રંગે વર લાડડો શોભી રહ્યો હોય તેવાં શોભી રહ્યા છે. સમય કટાકટીનો છે તેવામાં ફેર ઝુદડી ફરીને સોલંકીએ ઝુલાણી પર તરવારનો વાર કર્યો તલવારે ઝુલાણીની છાતી ચીરી નાખી. લાખા કુલાણીની રાક્ષસ જેવી કાયા કડબલુસ કરતી નીચે પડી.

લાખાને ભોં બેગો કરી પોતાના ઝંગ પર થયેલા ધાને સહન નહી કરી શકવાથી રાજ સોલંકી પણ ધરતીને ખોળે પડ્યો ને પડતાંજ તેના ધાથી ચાળણી જેવા થઇ ગયેલા શરીરમાંથી પ્રાણ પંખાકું ઉડી ગયું.

મોતના વેલડા

જુનાગઢના રંગમોલમાં નવાળ ને ઐગમ સાહેબ એકબીજાના હાથના આંકડા ભીડીને સોનાની હોડિણા ખાટ પર કીચુડ, કીચુક હીચકા ખાધ રહ્યા છે. આકાશમાં સાતમ આઠમનો ચંદરમાં છોળે છોળે રેલી રહ્યો છે. જાતજાતના સુગંધી શરબતની પીઆલીઓ ભરીને દાસીઓ હજુરમાં ઉભી છે. ઐગમ સાહેબ ‘મારા સમ, મારા જીવના સમ’ એમ કહી દાસીઓના હાથમાંની શરબતની પીઆલીઓ તેના લુખરાં નેણો નચાવી નવાળ સાહેબના દીકને વીંધી પાઈ રહેલ છે.

હાથમાં પહેરેલી બંગડીઓ રણુણુ, ઝણુણુ એવા સુર કાઢી કમળની ડાંડી જેવા ઐગમ સાહેબના હાથપર નાચી રહી છે. બેય જણા સુખની લીલાલે’રમાં ગરક છે. તેજ વખતે દરબારગઢના દરવાજા કડકડ કરતા ઉઘડી ગયા. આથી નવાળ સાહેબના કાન ચમકી ઉઠ્યા. તેઓ પુલ સજામાંથી ઝખકી ઉઠ્યા. પલવારમાં તો કટ કટ કરતી ખાનડીએ આવીને નવાળ સાહેબના હાથમાં ચીડી મુકી.

ચીડી વાંચતાંજ નવાળ સાહેબનું મોં મરક મરક થવા લાગ્યું ને તરત જ ખાનડી સાથે ચીડી મોકલનારને મળવા ચાલ્યા ગયા.

ઐગમ તો આ એકએક શું થયે ગયું તે સમજી શક્યા

પોતાના ચેલકા

નહોં. રંગમાં લંગ પડવાથી તેમને ધણું દુઃખ લાગ્યું પરંતુ નવાળ સાહેબના આવવાની રાહ જોઈને બેસી રહ્યા વગર બીજો કોઈ ઉપાય નહોં હોવાથી નવાળ સાહેબના નામની માળા ફેરવવા લાગ્યા.

મહેલના બાણુના એક ઓરડામાં આવતાં જ બોકાની બાંધીને એક કદાવર કાઠાના બેઠેલા માણસ પ્રત્યે નવાળ સાહેબ બોલ્યા “કેમ ઈ વાત શું સાવ સાચીજ છે ?”

“સાચી નહોં ત્યારે શું બોટી છે ?”

“જો બોટી માની હોત તો તેને તપાસ કરવા શું કામ મોકલત ?”

“ત્યારે જો તમોને મારાપર વિશ્વાસ હોય તો રાત પછી દિ ને દિ પછી રાત આવે છે. એ જોટલી સાચી વાત છે એટલીજ આ વાતને પણ સાચી જ માની લ્યો.”

“ત્યારે શું ખરેખર તમારા કહેવા પ્રમાણે હુમીર ગોહીલની બેટીઓ રૂપરૂપનો અંબાર કાચની પુતળી જેવી પદ્મણીઓ જ છે ?”

“નવાળ સાહેબ ! હજુ પણ પારખું ન થતું હોય તો લ્યો અને ખરાખર તપાસીને ખાત્રી કરો” પોતાની કમરમાંથી કાંઈક કાઢી નવાળના હાથમાં મુકતાં તે બોકાનીવાળો આદમી બોલ્યો.

“શું ખરેખર ! આ હીરાના જેવા ચકચકતા નખો તે પદ્મણીઓનાજ છે ? જો આમજ હોય તો આવી રૂપરૂપના અંબાર કાચની પુતળીઓને.....” હજુ નવાળ કાંઈક આગળ બોલવા જાય છે તેવામાં તેને અટકાવીને બુકાનીવાળો આદમી બોલ્યો.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“ તેના ન હોય તો ખીજના શું કામ લાવવા જોઈએ ? ”

“ જો ખરેખર આ હીરાના જેવા નખો તે પદમણીઓનાજ હોય તો આપણા રાજમાં જરૂર એ પદમણીઓને વસાવવી જોઈએ. ”

“ પરંતુ નવાળ સાહેબ ! આ કાંઈ કાચા પોચાની સામે કામ નથી. પોરબંદરના ધણી પાસે તો માયું આપે છ માલ કાઢે વાળી વાત છે. ”

“ એમાં શું ? છ ગોહીલનું મારી પાસે શુ ગળું છે ? કાલે સવારનાજ માયું મોકલાવી ગોહીલ કેટલા પાણીમાં છે તે જોઈ લેશું. ”

“ જેવી નવાળ સાહેબની મરજી. હું તો ચીઠીનો ચાકર. શેતરંજના પાસા નાખતાં ન આવડે ” આમ કહી નવાળને સલામ કરીને તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

૨.

પાલીતાણાની ડેલીએ ડાયરો ભર્યો છે. ખરલમાં કસુંબો ખસડખસડ છુંટાઈ રહ્યો છે. ભાટ ચારણ પાલીતાણાના શુરાતનના દોહરા લલકારી ડાયરમાં બેઠેલા જવાનોને તેમના બાપદાદાના શુરાતનનું પાન કરાવી પાનો ચડાવી રહ્યા છે. તેવામાં કસુંબાની ખરલ તૈયાર થઈ જતાં ઉપરા ઉપરી સોગંદ આપીને કસુંબાની મોજ મણાઇ રહી છે ત્યાં જળ કરીને કોઇએ સાંઢણી ઝોકારી ને ડાયરાની વચમાં આવી કસુંબાની છાળ ઉડાડતા પાલીતાણાના ધણી હુમીર ગોહેલના હાથમાં ચીઠી મુકીને ઉભો રહ્યો.

ચીઠી વાંચતાજ પાલીતાણાના રજપુત રાજવીના લવા ખેંચાઈ ગયા. મોં લાલચોળ થઈ ગયું. મોવાળે મોવાળે ઝાળ સળગી ઉઠી કેમ જાણે હમણાંજ પરચવીને બાળીને ખાખ નહીં

મોતના વેલડા

કરી દે એવો પાલીતાણાના ધણી હુમીર ગોહેલનો રંગ જોષ ડાયરો વિચારમાં પડ્યો તેથી ડાયરામાંના એક રજપુતે પુછ્યું.

“આપુ ! શું છે ? આમ પળેપળે મોં પર રંગ કેમ બદલાય છે ?”

“કાંઈ કેવા જેવું નથી. દયાના દાતાર પરમેસર ! શું તું માઈં મોત બગાડવા બેઠો છે ?”

હુમીરજી ગોહીલના આ વેણુ સાંભળતાં જ ડાયરો બોલી ઊઠ્યો “પણુ છે શું ? તે પાલીતાણાના ધણીને આવા વેણુ કવેણુ બોલવા પડે છે ?”

પણુ આનો કંઈ જવાબ નહોં આપતા હુમીરજીની આંખો ધ કાગળની કટકીની કોરજ તાકી રહી હતી. પણ એકમાં તો હુમીરજીના મોંપરના બધા રંગો બદલાઈ ગયા. ગરાસીઆના દીકરાના મોંએ મસ ઢળી. કાગળ વાંચતાં વાંચતાં આંગળાએ ચરચર ધુજવા લાગ્યાં. એક પળમાં આવો અજબ ફેરફાર જોષ ડાયરામાંથી એક ગલદેરાએ પડકાર કર્યો “મારા સાવ-જને આમ કોણે બરખી ખાધો ? મા'રાજ આમ મોઢે મસ કેમ ઢળી ? પાલીતાણાના ધણીનું સાવજ જેવું મોં બકરી જેવું કેમ થઈ ગયું ? એવું શું છે ઈ કાગળના કટકામાં કે હુમીરજી ગોહેલને આવી વીમાસણુ આવી પડી ?”

આનો પણ કંઈ જવાબ નહોં આપતાં હુમીરજી ગોહેલ આવેલો કાગળ ડાયરાની વચ્ચે ફેંકી બોલ્યા “ભગવાન લાજ રાખે તો રે, એમ છે ?”

“લાજ ? કેની લાજ જવા બેઠી છે ? પાલીતાણાના ધણીની ? પાલીતાણાના ધણીની લાજ જશે તો પછી અમે શું કામના છીએ મા'રાજ હૈયે હોંમત રાખો પાલીતાણાની

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

લાજ ધજ અમારી લાજ છે. એને સાચવવા અમારા લીલુડા માયા વાઢી દેવાને પણ અમે તૈયાર છીએ ” એક જવાને ડાયરામાંથી પડકાર કર્યો.

“ ગાગા ! જરા ધીરોથા. ” આમ કહી ડાયરામાં બેઠેલા એક જણે હુમીરજીએ ફેંકેલો કાગળ ઉપાડી લીધો ને વાંચવા લાગ્યો. કાગળ વાંચતાં તેની પણ હુમીરજીના જેવીજ સ્થિતિ થઈ તેથી ડાયરામાં બેઠેલા સહિ બોલી ઉઠ્યા “ ઇ કાગળની કટકીમાં એવું તે શું લખ્યું છે કે તમારી પણ જીભ સીવાઈ ગઈ ? ”

“ લાઇ ! આ કાગળની કટકી નથી પણ મોતનો પેગામ છે. લાજ આપરનો સવાલ છે. જુનાગઢનો નવાખ પાલી-તાણાની ગણ રૂ જેવી દીકરીઓના રૂપ પર લોભાયો છે તે પારેવા જેવી દીકરીઓના એક ભવમાં બે ભવ કરવા માગે છે. છે એવો કોઈ પાણીઆરાનો પુત્ર આ ડાયરામાં જે આ જગદંબાઓની ને પાલીતાણાની લાજ રાખી શકે ? છે કોઈ જેની માએ સવાશેર સુંઠ ખાધી હોય એવો જે પાલી-તાણાની પડખે રહ જુનાગઢ સામે મોરચા માંડી ગાય બામણ ને સ્ત્રીની રક્ષા કરવા જતાં મોતને ભેટવાની તાલાવેલી ગળવે એવો ? ”

ગલદેરાના મોંમાંથી આ વેણુ સાંભળતાં જ ડાયરામાં બેઠેલા જવાનીયા ને ગલદેરાના મોં લેવાઈ ગયા. કોઈની મોતને ભેટીને નામ અમર કરવાની હોંમત ચાલતી નથી. ડાયરામાંના જવાની-યાઓની મીટ તેમની રંગઘેલી પદમણીઓ તરફ મંડાણી મરવાનો કોઈના હૈયે મનસુખો થતો નથી. ડાયરામાંથી કોઈને જવાબ નહીં આપતાં જોઈ ગલદેરા આદમીને હાડે હાડ લાગી

મોતના વેલડા

આબું.” મને તો આ ડાયરામાં બેઠેલા બધા જવાનીયા ગોલીને ધાવ્યા હોય એમ જણાય છે. પરથવી પર કોષ્ટ રજ-પુત બચ્ચાનું નામ નીશાન રહ્યું હોય તેમ જણાતું નથી. જવ નામરદો ! બેન બેટીના શીયળ માટે લીલુડા માંઘા વાઢી આપવાના કોડ ધરનાર રજપુતના દીકરાઓ તમારું કાળું કરો. તમે સુબેથી તમારી પરણેતરની સોડના લાવા લ્યો. પાલીતાણાના ધણી ! એમાં ગભરાય છે શાનો ? જ વેલડાં તૈયાર કર. આખો મુલક પડ્યો છે. હું ગમે ત્યાં દીકરીઓને લઇને હાલ્યો જઈશ. જ તારી દીકરીઓ નહોં પણ આજથી ધ મારી દીકરીઓ છે. આજથી મારે અન્નજળ હરામ છે. જે દીકરીઓનાં વેલડાં છોડાવશે તેને ત્યાં જ અન્ન જળ લઇશ.

પાલીતાણાના ધણી ! જરા હૈયે હોંમત રાખો. ઈ જુના-ગઢવાળાની શું મજલ છે કે રજપુતનો બેટો પરથવી પર જીવતો હોવા છતાં પાલીતાણાની રૂપરૂપનો અંખાર, જગદંબા જેવી ગભરૂ દીકરીઓ પર ઉંચી નજર કરી શકે ? રજપુતનો બેટો ધરતીમાં બેઠો હોય તો ત્રીયાથીએ ગા બામણુ ને અસ્ત્રી જાતના રક્ષણ માટે મોતને મુઠીમાં રાખીને દોડી આવે ધ આજ એનીજ બેન દીકરીની આખર સુંથાવા દેશે ? એની પારેવા જેવી દીકરીઓની લાજ ધ તરકડાના હાથે લુંટાવા દેશે તે દિ સુરજ મારાજ ને પરથવીએ માળ નહોં મુકે.

ઠાકોર ! “ જરાપણુ દીકરીઉંના ઉચાટ ન કરતા તમારી દીકરીઉં મારીજ છે. તું વહતીનો બાપ છે. વહતીની બેન દીકરી મુંને તારીજ માની લેજે. હું આ આખો મલક પડ્યો છે ગમે ત્રીયા દીકરીઉંને લઇને હાલ્યો જઈશ. જવ દરબાર ગઢમાં જઇને ગામેતરું કરવા દીકરીઉંના વેલડા તૈયાર કરો ” આમ

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

કહીને મલહેરો રજપુત અઢીની આખર ખચાવવાના વિચારે જીવાનીનું જોમ તેના દીલમાં આવી જતાં તેના ધર તરફ ચાલ્યો ગયો.

૩

પાલીતાણાના ધણીને માથે આજ આલ તુટી પડ્યો છે. પોતાની રતન જેવી દીકરીઉં જીનાગઢ વાળાની ભેથી આજ વેલડા જોડીને પાલીતાણાની હદ છોડી હાલી નીકળશે ઈ વિચાર એના કાળજને ફેરી નાખતો હતો.—એના હૈયાને વલોવી નાખતો હતો. શું કરવું અને શું ન કરવું ઇ કંઈ સુજતું નથી. દીકરીઓના વજોગ થવાના વિચાર તેના દીલમાં આગના ભડકા સળગાવતા હતા. તેના મોં પરનું તુર તેજ ક્યાંઈ અલોપ થઈ ગયેલું જણાતું હતું. મોં કાળું મસ જેવું થઈ ગયું હતું. આવા દેહારે પાલીતાણાના ધણીને આવતો જોષ દરબાર ગઢમાં બેઠેલ રાણી ને કુંવરીયું બોલી ઉઠ્યા.

“ નકી કંઈ આજે નવાજીની થઈ લાગે છે. દરરોજ હસ્તા મોંએ મલપતા આવતા પાલીતાણાના ધણીના મોંએ મસ કેમ ઢળી હશે ? ”

પાલીતાણાનો ધણી જેવો નજીક આવી પહોંચ્યો કે તરતજ રાણી બોલી “ દરરોજના મલપતા મોંએ આજ મસ કેમ ઢળી ? ”

રાણીના સવાલનો કાંઈપણ જવાબ નહીં આપતાં ઠાકોર મુંઝાજ રહ્યા.

ઠાકોરને કાંઈ જવાબ નહીં આપતા જોઈ બેય દીકરીઉં બોલી “ બાપુ ! આજ આમ કેમ ? કેમ કંઈ બોલતા નથી ? ”

મોતના વેલડા

“ બેટા કંઈ કે'વાની વાત નથી. મારું જીવતર ધુળ મળવાં બેઠું છે. લાજ આખર જવા બેઠી છે. એવું અને ઇ પેલાં ભગવાન મને મોત આપે તો કેવું સારું ”

“ પણ બાપુ ! આવાં વેણ કવેણ શું કામ બોલતા હશે ? મોત આવે તમારા દરમનનું. આવા વેણ કવેણ બોલવા શું કામ પડે છે ? એવી તે કંઈ વિપત્ત આવી પડી છે કે આવા વેણ બોલો છો ? ”

“ દીકરી !—” ઠાકોરના મોંમાંથી આનાથી એક વધુ વેણ નીકળ્યું નહીં. આંખમાંથી ઝળ ઝળા આવી ગયા.

પાલીતાણાના ધણીની આંખમાં આંસુ જોષ રાણી બોલી “ આ શું ? રજપુતના દીકરાની આંખમાં પાણી ? છે શું ? જે હોય તે જણાવી દો ”

“ પણ કંઈ કે'વા જેવી વાત નથી. હ્યો આ કાગળની કટકી વાંચો કે આપો આપ તમને ખબર પડી જશે ” આમ કહીને ઠાકોરે રાણીના હાથમાં જીનાગદથી આવેલ ચીડી મુકી.

ચીટ્ટી વાંચતા રાણીની આંખમાંથી પણ શ્રાવણ, લાદરવો વહેવા લાગ્યો. તે રડતાં રડતાં બોલી.

“ હવે મારી પારેવા જેવી દીકરીયુંનું શું થશે ? કીયા જનમના આ પાપ નડ્યા ? ”

પોતાની જનેતાને ચોધાર આંસુડે રડતાં ઉપડા વેણ બોલતાં સાંભળી મોટી દીકરી બોલી “ તમે ખેય આમ કારે આંતરે કાં રાવો ? ઇ કાગળની કટકીમાં એવું તે શું છે કે તમે આમ રાવો છો ? ” આમ બોલી પોતાની જનેતાના હાથમાંથી ચીડી તેણે લઈ લીધી.

ચીડી વાંચ્યા પછી બધો બેદ જાણી ગયા પછી “ આમાં.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

તમે રડો છો શાને ? અમે બંને રજપુતની બેરીઓછી. જીવ જતાંયે અમારો ધરમ છોડનાર નથી. છ તરકડાની શું મળલ છે કે અમારી તરફ નજરે ચ કરી શકે ? ” લાલધુમ આંખે બંને દીકરીઓ બોલી.

“ બાપુ ! તલવાર લાવો. અમારી લાજ આપર જળવવા અને તમને જીનાગઢવાળાના ભેમાંથી છોડાવવા અમે અમારા સગા હાથે તમને અમારું માથું વાઢી આપીએ. પછી કુળને કલંક લાગવાનો કંઈ ભે છે ? ”

હજી આ વેળુ જગદંબા જેવી પાલીતાણુના ધણીની દીકરીઓના મોંમાંથી બહાર નહીં પડ્યા હોય એવામાં “ માથું વાઢી આપવાની જરૂર નથી. હજી કોંયા ધરતી નક્ષત્રી ચમ્ છે ને એવો વખત આવે માં અં અને તમારા બેયના માથાની માદેવજીને કમળ પુજ ચડાવવામાં કોંયા પાછી પાની કરી એમ છી ” પાલીતાણુનો ધણી બોલ્યો.

“ જગદંબા સરૂપ દેવીઓ ! મારો મનસુખો હાંભરી લ્યો. પાલીતાણુની વહતીને ને રાજને જીનાગઢ વાળાની ભેમાંથી બચાવવા આજને આજ અબધડીયે તમને વેલડામાં બેહારી પાલીતાણુની ધરતી છોડીને હાલા નીકળવાનું કચેરીમાં એક ગલઢેરાએ ખીકું ઝડપ્યું છે બોલો ઈ વિચાર હીક છે ને ? ”

“ તમારો વિચાર અમને બેયને ગમે છે. બાપુ ! એમજ કરો. ને પાલીતાણુના માથે ઝઝુમતું વાદળું દુર કરો. જીવ અમારા માટે વેલડા જોડાવો ” બેય દીકરીઉં બોલી. એવામાં સીપાઇએ બાબાના આવવાના ઠાકોરને સમાચાર આપ્યા કે તરતજ ઠાકોર બોલ્યા-

“ જેવી તમારી બાબાની ને ધરતીના ધણીની મરજી. મારી આંખના રતન ! ” અમારે તમને પાલીતાણુની વહતીના

“છ કાગળની કટકીમાં એવું તે શું લખ્યું છે કે તમારી જીલજ સીવાઈ ગઈ?”

મોતના વેલડા

ભલા માટે તજવા પડે છે ” આમ બોલી ઠાકોરને રાણીએ બેથ દીકરીઉંને હેંચા હારે દાખી. ”

પળતારમાં ભાભાની હારે પાલીતાણાની રૂપરૂપના અંખાર જેવી દીકરીઓ “ મોતના વેલડા ”માં બેસીને ભગવાનના ભરોંસે હાલી નીકળવા વેલડામાં બેસી ગઇ વેલડામાં બેઠા પછી “દીકરીઉંના તમે જરાય ઉચાટ ન કરતા ” આમ કહી પદમણી જેવી દીકરીઓના વેલડા લઇને ગલદેરે રજપુત ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો.

પાલીતાણાનો ધણી ને રાણી બેથ જણા વેલડા દેખાતા અંધ થયા ત્યાં સુધી એકી ટસે એની કોર આંસુભરી આંખે બેઠા રહ્યા.

૪.

પાલીતાણાની ગભરૂ દીકરીઓની લાજ આખરે ખચાવવા ગલદેરે રજપુત ગામડે ગામડે ફરે છે. જ્યાં જાય છે ત્યાં “ મોતનાં વેલડા ”ની વાત સાંભળી સહિ કોઈ જાકારે દઇ રહ્યું છે. જુનાગઢના નવાખનું નામ સાંભળી સહિની ફે ફારી જાય છે. કોઈ પછુ જુનાગઢનું નામ સાંભળતા જ વેલડું છોડવાની હામ બીડી શકતું નથી ગામે ગામ રખડીને હવે પરથવી પર કોઈ રજપુત ખચ્યો રહ્યો ન હોય તેની ખાત્રી ગલદેરા રજપુતને થઇ ગઈ છે. તેથી આજ રાત પહેલાં જો કોઈ વેલડું ન છોડાવે તો ભગવાનને કમળ પુજા આપવાનો નિશ્ચય કરી રજપુત ખચ્યો ધડપણમાં પછુ જવાનની જેમ હાલ્યો જાય છે.

સમી સાંજનો વખત થઇ ગયો છે. રૂંડુંકુંડું વળી ગઇ છે. સુરજ દેવતા મેર બેસવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે. તે વખતે એક ગામના ચોરા પાસે થઈને બે વેલડાં વટયા. રાતના

સોરઠી શીર્ષ કથાઓ

વખતે ગામમાં ઉતારો કર્યા વગર વેલડાને ચાલ્યા જતા જોઈ ચોરે બેઠેલા ડાયરાને આ ઠીક નહોં લાગવાથી ડાયરાના મુખીએ પડકારો કર્યો “એ ગાડા ખેડુ ! વેલડા ઉભા રાખો. આજની રાત અહીં જ વીતાડીને આગળ જાઓ.” આમ ચોરાપર બેઠેલ ભરાવદાર થોભીયાવાળા પડછંદા શરીરના આદમીએ જેનું નામ દેવો કેટીલો હતું તે બોલ્યો.

વેલડાને ઉભા રહેલા જોઈ આગળ હાલ્યા જતાં ગલદેરા રજપુતે ત્યાં આવીને ગાડાખેડુ પ્રત્યે કહ્યું “વેલડા કેમ ઉભા રાખ્યા છે ? જલ્દી હાંક બાઈ ! મોતનો વખત વીચોં જાય છે.”

ગલદેરા રજપુતના આ વેણુ સાંભળી તરતજ ગાડાખેડુએ વેલડા ચાલુ કર્યો. વેલડાને ચાલ્યા જતાં જોઈ ચોરા પર બેઠેલા બે ચાર ગરાસીઆઓ ઉતરીને વેલડાની આગળ ઘોડી પર અસ્વાર થઈને ચાલ્યા જતા રજપુત પાસે આવી બોલ્યા “લાભા ! આજની રાત અમારી પરાણાંગત માણો ને વેલડા છોડો.”

“ભાઈઓ ! એ વેલડા એમ છુટે તેમ નથી.”

“તારે કેમ છુટશે ? જેમ કે તેમ કરીએ. પણ આંગણે આવો મેં માન વાળુ કર્યા વગર જાય તો અમારો ધરમ જાય ને !”

“એ તો માથું આપવાને જે રજપુત બચ્યો તૈયાર હોય એને ત્યાં આ વેલડા છુટશે. આજકાલ ચુડલી પે’રી બેઠેલા ગરાસીઆને ત્યાં નહોં ! આખી પરથવી પર મેં કેમ એવો પાણીઆળો રજપુત નથી જોયો જે આ વેલડા છોડાવવાની હોંમત કરી શકે ? ને ખરો રજપુત બચ્યો, ખરું રજપુતનું બીજ હોય તેજ બાઈઓની લાજ આખરું ચુંચાતી બચા-

મોતના વેલડા

વવા જીવનનો મોઢા છોડી પોતાની જાતનો ભોગ આપીને વેલડું છોડાવને ? હું પરથવી પર રાણી જાયો કોઈ જોતો જ નથી. નહીંતર આમ થાય કે ?”

“ભાભા ! આમ જેમ આવે તેમ ફાટે ડાચે શું બોલ્યે જાવ છો. અમે રાણીજયા રજપુત નથી તો કાશુ છીએ ?”

“ભાઈ ! છ તો ખરે પારખું થાય.”

“તો અમે ઈપારખું આપવાને તૈયાર છીએ. પણ ભાભા મશકરી છોડી કે તો ખરાં કે એ કોના વેલડાં છે ?”

“જાણું છે ? હૈયે હીમત છે ? જો જો પછી ડરી જતા નહીં ?”

“રજપુતનો દીકરો જો ડરી જાય તો ઈ રજપુત શાનો ? તમે બેલાશક છ શેના વેલડા છે છ જણાવો.”

“મોતના, મોતના હવે સમજ્યા કે નહીં. આ “મોતના વેલડા” છે.” ભાભા બોલ્યા.

“અરે ભાભા ! ધરડે ધડપણે પણ મશકરી સુજી ?”

“મશકરી નથી ભાઈ ! એ તો ખરેખર “મોતના વેલડા” છે.” આમ કહી ગલદેરા રજપુતે તેઓને બધી વાત જણાવી દીધી.

આ વાત જાણ્યા પછી. રજપુતની બેટીની આખરૂ લેવાના જીનાગઢના નવાખના વિચારે દેવા કોટીલાના અંગે અંગ ઝણઝણાવી મુક્યા. શું હજી પૃથ્વી પર રજપુતનું નામ નીશાન નથી રહ્યું કે એક તરકડો એની બેટી તરફ નજર નાખે “આ વિચારે તેના દીલને હલમલાવી નાખ્યું તેથી દેવો કોટીલો તાડુકી ઉઠ્યો” ભાભા ! એમ છે ત્યારે તો વેલડાં અહીંયાજ છોડો. પાલીતાણાની દીકરી તે મારીજ દીકરીઓ છે. ને ઈ જીનાગઢના નવાખને રજપુતનું પાણી જોવું હોય તો બલે

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

હાલ્યો આવે. શું દુનીયામાં હજી રજપુતનો દકાળ પડી ગયો છે કે અમારી પાસેવા જેવી દીકરીઓના એક ભવમાં બે ભવ કરવાનો ઈ જીનાગઢવાળો વિચાર કરી શકે ? બલે ઈ પાણી-આળો હાલ્યો આવે અમે તેને અમારી રજપુતાઇના રંગ દેખાડવાને તૈયાર છીએ. બાબા ! તમે તારે ટાઢે હૈયે વેલડાં છોડો. જીનાગઢવાળો આવશે ત્યારે જોયું જશે.”

વીર દેવા કેટલીલાએ જીનાગઢના નવાખના નામનો બે રાખ્યા વગર એક રજપુતને છાજતા ગુણોને ખીરદ સાચવી જીનાગઢની ખીકથી ફેફાટી જતા કોઇએ નહીં સંધરેલા વેલડાઓ છોડાવ્યા ને જગદંબા જેવી દીકરીઓને મલઢેરા રજપુતને કમળપુજ અડાવતા બચાવ્યા. ધન્ય છે આવા રજપુત વીરની જણનારીને જેણે પારકાની દીકરીઓને પોતાની દીકરી ગણી લેતા પર ચઢી આવેલ કટક પોતાના પર વેરી લીધું.

મીઠો રાવળ

ચૈ

ત્ર વૈશાખના ઊના વામરા વાય છે વ્યાસમાનમાંથી સુરજ મા'રાજના સગળતાં બાલાં વરસે છે. માળામાં બેઠેલ પારેવાં પણ સસડીને પ્રાણ છોડે છે. એવે ધોમ ધખતા ઊનાળે વગડાનાં ઝાંઝવાના નીરને નદી કે સરોવર સમજીને પાણીની આશે મોટી મોટી ફલાંગો ભરતો એક માનવી ઊભા રહ્યું વગડે દોડ્યો જાય છે, પાણીની તરસે આંખે અંધારા આવતાં જાય છે અંગ પર વગડાની ધુડના થરના થર બાઝ્યે જાય છે તોયે ટીપા પાણી માટે વલખા મારતો માનવી આગળ દોડ્યો જ જાય છે.

આમ દોડ્યો આવતો માનવી તરસને લીધે જેનું મોહું સુકાઈ ગયું છે, ગળામાં સોષ પડે છે તે સુરજ દેવતા મેર બેસતા અને મંદિરોની ઝાલર પર ડંકા પડતાં અમદાવાદના પાદરમાં આવી પહોંચ્યો.

તરસ્યે કંઠે સુકાઈ જાય છે તોયે રાતની રાત પડ્યા રહેવાનો વિચારો ગોતતો આ માનવી જેનું નામ મીઠો રાવળ હતું તે એક ધરમશાળા પાસે આવી પહોંચ્યો.

ધરમશાળાના રખવાળે તેના દિહાર પરથી જ બ્રાહ્મણ જેવો માની તેને પુછ્યું “ગોર મા'રાજ છો કે ?”

“હા બાધ ! છું તો બામણનો દિકરો. જરા પાણી પાવ તો ઠીક તરસ્યે મારો કંઠ સુકાઈ જાય છે—મારો જવ

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

નીકળી જાય છે” આમ બોલતાં બોલતાં જેમ પોટલો પડે તેમ ભરૂં દધને ત્યાં પડ્યો.

રખવાળને બ્રાહ્મણની દયા આવતાં પાણી લાવી આપ્યું. એક બે કોટા પાણીના ગટગટાવી રખવાળને આશિરવાદ દેતાં મહારાજ બોલ્યા ‘કાશીની જાતરા કરવા નીકળ્યો છું રસ્તામાં સંઘથી જુદો પડી ગયો છું આજની રાત પડ્યા રે’વા એકાદ જોડાનો ગાબો આપી બામણની દુવા લેશો ?

“કેમ મા’રાજ ભુખ્યાજ સુષ રે’શો ?” ધરમશાળાના રખવારે પૂછ્યું.

“શું કંઈ લાઈ! સામાન તો બધો સંઘ ભેજો ગયો અજબયો મલક તેથી પેટનો ખાડો કેવી રીતે પૂરું ?” બ્રાહ્મણ બોલ્યો.

“મા’રાજ બ્રાહ્મણની નાત જમતાંયે તમે ભુખ્યા સુષ રહેશો ? એમ તે ભુખ્યા રે’વાય ? કે’તા હો તો હું બતાવવા આવું પણ બામણના દીકરાને ભુખ્યો રે’વા દેવાય” બોળા દીલના કાલાધેલા રખવાળે કહ્યું.

નાત અને લાડવાનું નામ સાંભળતા જ બ્રાહ્મણના મોંમા પાણી છુટ્યું તેથી તે ત્યાં રખેવાળ પાસે કપડાં રાખી સાથેની પોટલીમાંથી ઘેટાની ઉનની ધરકંતામણી કામળા પે’રી હાથમાં પાણી પીવાનું તુંબકું લઇને રખવાળ પાસેથી ઠેકાણું લઇને પુછતો પુછતો ગામ તરફ જવા લાગ્યો.

નાતનું નામ દષ્ટ પુછતો પુછતો મીઠો રાવળ તો થોડા વખતમાં જ્યાં નાતની પંગતો પડી હતી ત્યાં આવીને બ્રાહ્મણની પંગતમાં સ્વરણેશ્વર મહાદેવનું નામ લઇને બેઠો.

અમદાવાદના સુધરેલા બ્રાહ્મણો મુગટા અને રેશમી પીતાં-બર પહેરી કપાળમાં પડીઆ પાડી હેલછખીલા બનીને એક

મીઠા રાવળ

પછી એક આવતા હતા. તેઓ બધાય આ ઘુંટણ સુધી પહોંચતી 'ધાબળીવાળા અને હાથમાં પાણીની તુંબડીવાળા મીઠા રાવળને મા'રાજ જરા આધા બેસો જરા આધા બેસો એમ કહી જગ્યા લીધે જતા હતા. જે નવો આવે તે "મીઠા રાવળ"ના આ દેદાર જોઈ તેને આધા આધા ખસેડીને બેસવા લાગ્યો. પારકા પરદેશમાં બોલા ચાલી કરવી ને તે પણ એકલા પંડે તે "મીઠા રાવળ" ને ઠીક નહીં લાગતાં તેઓ આધે આધે ખસી બધાયને જગ્યા આપે જતા હતા.

આમ ખસતા ખસતા મીઠા રાવળ છેવાડે આવી પહોંચ્યા. આ જોઈ 'મીઠા રાવળ' ની આંખ લાલચોળ થઈ ગઈ. તેના લવા ચડી ગયા. કપાળમાં કરચલી વળી ગઈ અને શંકર ભગવાને કેમ જાણે પૃથ્વીને આળીને ખાખ કરી દેવા ત્રીભું લોચન ન ઉઘાડયું હોય તેવું સ્વરૂપ થઈ જતાં તે મનમાં બોલી ઉઠ્યો 'શું હું હજીવદનો ખામણુ આમ છેવાડે બેસીને, એકું ખાઉં કે ? એના કરતાં તો ભુખ્યા પેટ ક્યાં પડી જાય છે.' આમ વિચાર કર ઉઠીને ચાલ્યા જવાનો વિચાર થયો પરંતુ આમ મુંગે મોંએ ચાલ્યા જવામાં પણ ગામને નાનપ લાગે તેવું જણાતાં અને પારકા પાદરમાં કાંઈ ધાંધલ કે કળયે કંકાસ કરવા સારા નહીં તેમ જણાતાં ને હજીવદનો ખાલણુ હું મોટે કંઈક કરી તો દેખાડું જ એમ મન સાથે ઠરાવ કરી ખાભુમાં પડેલી પાણીની ભરેલી તુંબડી ફેડી નાખીને "ઓ ઓઓ...મારી તુંબડી રે" આમ કહીને મોટે સાદે કેમ જાણે કોઈ મરી ન ગયું હોય એમ રડવા લાગ્યા.

ખાલણુને રડતો જોઈ નાતના પટેલીઆ ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને તેને રડવાનું કારણ પુછતાં તુંબડી મરી ગઈ તેમ

સોરઠી શાયર કથાઓ

બાણી મીઠા રાવળને ગાંડો ધારી બધાય અડબડ હસી પડ્યાઃ
પટેલીઆમાંનો એક “ મીઠા રાવળ ” ની ઠેકડી કરતો
બોલ્યો “ માંસજી તુંબડીમાં તે કંઈ જીવ હતો તે મરી જાય ?
અને જે સાથે સાથે મરી ગઈ હોય તો તેનું શું કરશે ? ”

પોતાને હવે હિત્તર આપવાનો લાગ આવેલો જોઈ ‘ મીઠા
રાવળ ’ બોલ્યા, “ એનું શું કરીશ એમ ? એને અગ્નિ સંસ્કાર
કરવા પડશે. ”

“ અરે ! કંઈ ગાંડો તો નથી થયો ને ! તુંબડીને તે
વળા અગ્નિ સંસ્કાર હોય ? શું તે કંઈ માણુહ છે ? ”

“ તુંબડી જતાં ‘ માંસ ’ તો ધરતું માણુહ મરી ગયું હોય
તેવું મને હૈયામાં દરદ થાય છે. વોય રે મારી તુંબડી ! કાશીમાં
નાંવાનું તારા નશીબમાં નોંતું તે તેં અહીં આ દેહ પાડી.
વોય રે મારી તુંબડી ’ આમ કહીને ‘ મીઠા રાવળે ’ તુંબડીનો
હુકવો સૂકવ્યો.

“ ઠીક ત્યારે બધું જેવી તમારી મરજી, લાવો. લાકડા ને
તમારી તુંબડીને અગ્નિ સંસ્કાર કરીએ પછી કંઈ છે ? ”
એક ટીખળા જવાન ટીખળ કરતાં બોલ્યો.

આ ટીખળ સમજી જતાં મીઠા રાવળે કહ્યું “ જવાન ! મારી
તુંબડીને તે કંઈ એમ અગ્નિ સંસ્કાર થવાનો છેઃ લ્યો આ
રૂપીઆ અને લઈ આવો અગર ચંદનના લાકડા ને ઘી ”
ટીખળા જવાનના હાથમાં કેડેથી કેયળી કાઢી તેમાંથી દસ
રૂપીઆ મુકતાં ‘ મીઠા રાવળ ’ બોલ્યા.

આ સાંભળતાંજ ટીખળ કરનારનું મ્હોં સીવાઈ ગયું.

મીઠા રાવળે અગર ચંદનના લાકડા તથા ઘી મંગાવી
તુંબડીને અગ્નિ સંસ્કાર કર્યો. તેનું દસમું-અગીઆરમું સરાવ્યું

મીઠા રાવળ

અને બારમાના દિ નાતના પટેલીઆઓને બોલાવીને ‘તુંબડીની પાછળ’ નાતના નોતરા આપ્યા.

અમદાવાદના બ્રાહ્મણો તો આ ઘુંટણ સુધીની ધાતળા-વાળાને તુંબડીવાળા હુળવદના બ્રાહ્મણની હીંમત જોઈ હેત-તાઈજ ગયા. ‘મીઠા રાવળે’ ઉપરા ઉપરી ત્રણ અમદાવાદની નાત તુંબડી પાછળ કરી નાતના પટેલીઆ પાસે કથુબ કરાવ્યું કે કોઈ પણ સ્વચ્છાતિનો બ્રાહ્મણ આવે તો તેની મારા જેવી સ્થિતિ ન કરવી.

‘મીઠા રાવળે’ આવી રીતે તુંબડી પાછળ નાત કરીને અમદાવાદના બ્રાહ્મણની બો લુલાવી દીધી અને તેનું નામ લેણું રાખવા માટે એક તાંબાનો દેગડો કરાવી આપી મીઠા રાવળ કાશીની જત્રાએ જવાને ચાલ્યા ગયા.

ગર્વ ખંડન

હજીવદના રાજસાહેબની દોમદોમ સાલ્લખી ચાલે છે. રાજની આખર સુરજ મા'રાજના અજવાળાની જેમ મલક આખામાં પથરાઇ ગઇ છે. રાજસાહેબનું નામ સાંભળતા બલ્લભલાના કાળજી કંપી ઉઠે છે. વસ્તી લીલાલેર કરી રહી છે. ચોર બારવટીઆને જરાપણ ભેા નથી. રાજ સાહેબે વીણી વીણીને તેઓની જડ ઉખેડી નાખી છે.

પરભાતનો પહોર છે. સુરજ મા'રાજ તેમની રાણી રંજા દેવ સાથે રથમાં બેસી આકાશમાં ઘોડા પુરપાટે દોડાવ્યે જાય છે. કચેરીનો સમય થઇ ગયો છે. રાજસાહેબ મેતા મુત્સદીઓના કામના લેખાં લઈ રહ્યા છે, તેવામાં ત્યાં અલકમલકમાં જીત મેળવી પોતાના શરીર બળનું અભિમાન ધરાવતો અને અલકમલકના મલને હરાવી તેમની પાસેથી સોનાનું પુતળું લઇ મદમાં છકી ગયેલ મલ હજીવદના ગોંદરે આવી પહોંચ્યો.

ગામના દરવાજામાં પેસતાં જ તેને અપશુકન થયા: તેનું ડાણું અંગ ફરકવા લાગ્યું પરંતુ તેને નહીં ગણકારતાં તે ચાલ્યો જતો હતો, તેવામાં તેને બીલાડી આડી ઉતરી. આથી તેના પેટમાં ઘ્રાસ્કો પડ્યો છતાં પણ તેની હઠમાં મક્કમ બની તે દરબાર ગઠમાં આવ્યો અને રાજ સાહેબને સલામ કરીને બોલ્યો “ અઠારસો ઝાલાવાડના ધણી ! મલક આખામાં દરેક

ગર્વ ખંડન

રાજના પેલવાન કે શરીર બળ ધરાવનારની હારે લડી જતો જતો પુતળા લેતો આવું છું તમે ય કાંતો લડનારો આપો નહીંતર પુતળું આપો એટલે હું અહીંથી બીજે ક્યાંઈ હાલ્યો જાઉં.”

કદાવર શરીર અને દરેકની નજર ખેંચે એવા ભરાવદાર અવયવો વાળા માણસને આમ બોલતો જોઈ રાજસાહેબનું તેના તરફ ધ્યાન ખેંચાતા જાણતા હતા તો ય રાજસાહેબે તેને ત્યાં આવવાનું કારણ પૂછ્યું.

આથી ગર્વમાં પુલાઈ જતાં તે બોલ્યો, “અલકમલકના શરીર બળમાં બળવાન હોવાનો દાવો કરતાં માનવીઓને હરાવી સોનાનું પુતળું લેતો આવું છું તેથી કાંતો લડનાર આપો, નહીંતર સોનાનું પુતળું આપો.” ગર્વમાં આવી જતાં મલ બોલ્યો.

આંખ વીચીને ઉઘાડે એટલી વારમાં લોટાના થંભ જેવી કાયાવાળા અને પાડાની કાંધ જેવા માણસ તરફ બાજના જેવી ચક્રાર નજર ફેરવી રાજસાહેબ બોલ્યા, “નકામો ગરવ છોડી આવ્યો છે તેવો જ ચાલ્યો જ ને; નહીંતર તને ખબર છે કે આ તો બ્રહ્મપુરી છે? તેણે ભલભલાના ગરવ ઉતારી નાખ્યા છે. હજી સુધી એવો કોઈ પાણીઆરો જન્મ્યો નથી જે જીવદની આખરૂં લપ્ત ગયો હોય. ને ન કરે નારાયણને તારે આ પુતળા અહીં રાખી જવા ન પડે માટે માનસહીત બીજે ક્યાંય ચાલ્યો જા.” રાજસાહેબને જીવદના બ્રાહ્મણના શરીર બળની ખાત્રી હોવાથી મલને કહ્યું.

“પુતળા તો બધા આ હાથનો મેલ છે. આખરૂં કરતાં કોઈને પુતળા વાલા થયા છે કે થશે? ને પુતળા જશે તે

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

લડ્યા પછી જશે ને ? ને હરાવનાર મરદના તમારી બ્રહ્મપુરીમાં દરશન તો થશે ને ? ”

મલને તેના વિચારમાં દઢ જોષ મે'માનને મે'માનગતી ભોગવવા એક નોકરની સાથે મોકલાવી દીધા પછી રાજસાહેબ કચેરીમાં બેઠેલાઓની પ્રત્યે બોલ્યા, “ આજે કોઇ લડનાર નહીં મલવાથી તમારી ને મારી બેયની લાજ જાય તેમ છે. તમારી નજરે એવો કોઇ છે જે આને પુરો પડે ? આ ગરવમાં છકી ગયેલા મલના ગરવનું ખંડન કરી એને મોં લુતો બનાવે ? ” રાજસાહેબને પુતળું આપવાનું માથાના ધા જેવું લાગતું હોવાથી બોલ્યા.

આ વાત સાંભળતાજ સહુના મ્હોં શાહી જેવા કાળા મસ થઇ ગયા. કોઈના મ્હોં પર નુરનો છાંટોય ન રહ્યો. જાણે એ કોઇ માનવી જ નહીં પણ જીવતા પ્રેત. રાજસાહેબને જવાબ આપવા કોઇની છાતી ચાલતી નથી દરેક જણ રાજની ને ગામની જતી લાજઆખર બચાવવા શું કરવું તેના મનસુખા કરી રીયા છે એવામાં એક જણ છાતી કઠણ કરીને બોલ્યો “ આપણે આ વાતનો ઢંઢેરો જ પીટાવો કે પત્યું ? કોઇને કોઇ ચીથરે વીંટ્યું રતન નીકળી આવશે. આ ગામના ટીંબાના ધણી શરણેસર માદેવ ગામની લાજઆખર નષ્ટ જવા દે. ”

બીજો કોઇ ધક્કાજ નહીં હોવાથી રાતના ઢંઢેરો પીટાવાનો હુકમ કરી રાજ સાહેબ રાજમહેલ તરફ ચાલ્યા ગયા.

(૨)

સુરજ મા'રાજની રૂંડું કુંડું વળી ગઇ છે. મંદિરોમાં ઝાલરને માથે ડંકા વાગી રહ્યા છે. એવામાં ધણાંગ ધણાંગ કરતો દોલ વગાડતો વગાડતો ઢંઢેરો ફેરવતો ફેરવતો શેરીએ શેરીએ

ગર્વ ખંડન

ફરે છે. ઢંઢેરે સાંભળતાં જ ગામના માણુસોના હોશ કોશ ઉડી ગયા છે. ગામની લાજઆયરૂ જવાનો વખત આવેલો જોઈ બધાયના હૃદય ફફડી રહ્યા છે. રાજસાહેબની લાજ આયરૂ તે વસ્તીની લાજ આયરૂ છે. તેને કેવી રીતે જાળવવી તેના જ વિચારમાં સહુ પડ્યા છે.

ઢંઢેરે પીટતો પીટતો ત્યારે બ્રાહ્મણોની શેરીમાં આવી પહોંચ્યો ત્યારે ઢંઢેરે સાંભળતાં જ બ્રાહ્મણોનાં રૂંદે રૂંદા ઉભા થઈ ગયા. મ્હોં લાલચોળ થઈ ગયા ને કપાળે કરચલીઓ પડી ગઈ ને સહુ રાજ સાહેબની આયરૂ કેમ જાળવવી તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા. એવામાં સહુની નજર એકાએક પોતાના કામમાં જ રચ્યોપચ્યો રહેતા પુરસોતમ પડ્યા તરફ ગઈ. તે સહુની નજરે ચડ્યો. આખું ગામ તેના રાક્ષસી બળને જાણતું હતું; તે એકલો જ આ મલને પાણી પાય. આભના તારા પણ ખતાવી આપે; ને હુળવદના ઝાડવાનું પાણી ને રાજસાહેબની વસ્ત્રીની લાજઆયરૂ રાખે એવું જણાતાં સહુના મ્હોં મલકી ઉઠ્યા. પેટમાં ટાઢા હીમ જેવા શેરડા પડ્યા, મ્હોં મરક મરક થવા લાગ્યા ને પુરસોતમ પડ્યાનું નામ રાજ સાહેબને જણાવવાનું નક્કી કરીને સહુ જીદા પડ્યા.

રાતને કંઈ જાતાં વાર લાગે છે ? વીજળીના ઝમકારાની જેમ પળવારમાં રાત વઈ ગઈ ને સુરજદેવતા તેમના કંકુવરણ પગલા કરી જમતના માણુસોને તેમના જેવા મહેનતુ થવાની ભલામણ કરતાં આકાશમાં આગળ દોડવા લાગ્યા.

કચેરીનો વખત થઈ ગયો છે. હેગડાદઢ કચેરી ભરાણી છે: તેવામાં બ્રાહ્મણોએ આવી આશિર્વાદ આપી ને મલની સાથે જો કોઈ લડી શકે તેમ હોય તો ‘પુરસોતમ પડ્યો જ’ છે તેમ જણાવ્યું.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

આ સમાચાર સાંભળતાં રાજસાહેબનું મોં પણ મલક્યું: તેમના હૃદયમાં આનંદ થયો. કારણ કે મલકે તે સોનાનું પુતળું આપતાં રાજસાહેબને પણ માથાના ધા જેવું લાગતું હતું તેથી આ બ્રાહ્મણોની વાત પર કંઈક વજન મુકવા જેવું જણાતાં રાજસાહેબે તેની કૌંમતની બરાબર આંકણી કરી લીધા પછી તાબડોતોય રાજસાહેબે એક અસ્વાર પંડયાને બોલાવી લાવવા રવાના કર્યો.

વાડીમાં પણ પોતાની શક્તિના પડછંદા બોલાવતો “પરસોતમ પંડયો” કુદરતની સાથે નિર્દોષ રમત રમતો રમતો પોતાનું કામ કર્યે જતો હતો. કેમ જાણે આખી ધરતીનું ડગળું જ ન હિપાડી દેવાના કોડ હોય તેમ વાડીની ભોંમાં કોદાળીના રણકારા બોલાવતો, તે કામ કરતો હતો; તેવામાં ત્યાં અસ્વાર આવી પહોંચ્યો ને તેને રાજ સાહેબ બોલાવે છે એમ કહ્યું.

એક તો બ્રાહ્મણની જાત અને તેમાંયે પોતાના શરીર બળનું અભીમાન. આવો નર તે કાંઈ અસ્વારથી ગાંજ્યો જાય ? તેણે તો જરાપણ ડર રાખ્યા વિના ચોંખુંચુટ અસ્વારને સંભળાવ્યું “કાંઈ વાંક ગતો કર્યો છે કે કચેરીમાં આવશે ? જા નથી આવતો. પણ જો બ્રાહ્મણ તરીકે રાજસાહેબ તરફથી જમવાનું નોતરું જ દેવા આવ્યો હોય તો રાજ સાહેબને કહેજે કે બે કલાકમાં કામ આટોપીને આવે છે.”

પરસોતમ પંડયાના આ વેણ સાંભળી અસ્વારને ગુસ્સો આવ્યો પરંતુ તે રોકતાં બોલ્યો “અહીં આ લાજ જવા બેઠી છે—નાક કપાઈ જાય છે તોયે તારે તો લાડવાનીજ પડી છે. તને આવું બોલતાં શરમ નથી આવતી ?”

ગર્વ ખંડન

“હે ! કેનું નાક કપાય છે !” વાતમાં કાંઈ રસ પડતાં કાદાળીના હાથાપર કાણી મુકતાં પંડ્યા બોલ્યો.

“ મલ આવ્યો છે મલ.”

“ શું કહ્યું ? મલ આવ્યો છે ? હો, હો તે ભલેને આવ્યો એમાં આપણા બાપનું શું જવાનું છે.”

“ શું જવાનું છે ? તારા બાપદાદાની તો ઠીક પણ આખા ગામની આબરૂ જવા બેઠી છે. નાક કપાવાનો વખત આવ્યો છે.”

“ એલા ! ઈ મલ આવ્યો એમાં નાક કેમ કપાવાનું હતું ?”

“ કેમ ન કપાય ? એને આપણે લડનારો ન આપીએ તો કપાય કે નહિ ?”

“ તે લડનારો ન આપો તો કપાયે ખરું, અને ઠામુકુંયે વઢવાઈ જાય પણ એમાં અહીંઆ શું કામ આવ્યો છે ?”

“ અલ્યા પંડ્યા ! એમાં દાંત શેનો કાઢે છે. મલ સોનાનું પુતળું માગે છે ઇ આપે તો અઢાર સો ઝાલાવાડના ધણીનું નાક કપાઈ જાય કે નહીં ? મલ આપણી આબરૂ ન લઈ જાય તે માટે તો તને રાજસાહેબે બોલાવવા મોકલ્યો છે.”

“ એમકે ? ત્યારે તો જમાદાર ! જાવ. રાજસાહેબને કહેજો કે મલને સોનાનું પુતળું જોતું હોય ને તમારે તમારી આબરૂની ખેવના હોય તો મારી વાડીએ આવો. હું કોઈ તૌંયા આવતો નથી.” આમ કહી તે પહેલાની માફક કામ કરવા લાગ્યો.

કચેરીમાં પંડ્યાની વાત સાંભળતાં જ મેતા મુત્સદીઓ રાજસાહેબનો ગુસ્સો આજ પંડ્યા ઉપર નક્કી ઉતરશે, તેવું ધારી રાજસાહેબના મ્હોં તરફ ટગર ટગર જોઈ રહ્યા હતા પણ પંડ્યાના

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

ઉપલા વેણુ સાંભળતાં જ રાજસાહેબ ખડખડાટ હસી પડ્યા. આથી બધામના હૃદયમાં નીરાંત મ્હ.

પળ એકમાં ગરૂડની માફક ચક્રવક્ર આંખો ફેરવી રાજસાહેબ બોલ્યા, “ ધન્ય છે પરસોતમ પંડ્યાની જણનારીને; કોઈની શેઠમાં ન દબાતાં તેણે મને સાચુંજ કહેવરાવ્યું. તમે સહિ પરસોતમ પંડ્યાની વાડીએ મલને લખને જાવ: એટલામાં હું પણ આવું છું ” આમ કહી રાજસાહેબ કચેરી છોડી ગયા.

ગામમાં આ વાતની વા વેગે જાણ થતાંજ સહુ ટોળેને ટોળે વળીને પરસોતમ પંડ્યાની વાડી તરફ જવા લાગ્યા. સૂરજ માંરાજ પણ કોપ કરીને લાલચોળ ધમધમતા અંગારા વરસાવે છે. છતાં પણ પંડ્યા ને મલની કુસ્તી જોવાની તરસ છીપાવવા ગામના સહિ ન્હાના મોટા પંડ્યાની વાડી તરફ ચાલ્યા જાય છે.

થોડાજ વખતમાં તો પંડ્યાની વાડી પાસે હેંગડાઠઠ ગરદી જમી મ્હ. ધક્કામુક્કી થવા લાગી. સહુ કોઈ રાજસાહેબની કાગના ડોળે વાટ જોવા લાગ્યા. રાજસાહેબ આવી પહોંચતાંજ ખંને હીરાઓને તેનું પાણી ખતાવવાનું કહેવામાં આવ્યું.

મલનું રાક્ષસ જેવું શરીર, ચાંબલા જેવા પગ ને પાડાની કાંધ જેવી ડોક ને મોટા મોટા ડોળા જોઈ સહિ હેંપતામ્મ ગયા. આ રાક્ષસ જેવાને સુકલ લકડી પંડ્યો કેમ પુરો પડશે ને એનો “ગરવ ખંડન” કેમ કરશે તેની શીકર થવા લાગી. પંડ્યાની જીતમાં રાજસાહેબ ને ગામની આખર રહે તેમ હોવાથી “પરસોતમ પંડ્યા”ને જીતાડવા સૌ શરણેશ્વર માંદેવનું રટણ કરવા લાગ્યા.

રાજસાહેબનો હુકમ થતાં જ મલ ખરાડી ઉઠ્યો “ધા કરો.”

“ ના, લાઈ તુંજ ધા કરી લેને કે તારા મનની મનમાં ન રહી જાય.” પંડ્યાએ જવાબ આપ્યો.

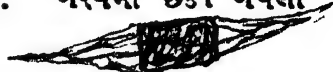

“દેશ પરદેશના મલો ને હરાવી પુતળું લેતો હાલ્યો આવું છું; કાં તો પુતળું
આપો નકર લડનાર આપો”

“ગર્વ ખંડન”

ગર્વ ખંડન

“ હવે ઇંદ્રાશ મારવી મુકીને ધા કરી લેને, નહોતર હાડકા ખોખરા થઈ જતાં પાણી યે નહોં માગે. ” ગરવમાં છકી ગયેલો મલ ખોલ્યો.

“ ના, ના, એમ થાય કે ? તમારી જ બલેને હોંથ પુરી થાય. પછી તમારા મનમાં એમ ન રહી જાય કે હુળવદ તમારા કેડ પુરવામાં પાછું રહું હતું. એવો વસવસો શું કામ રાખવો જોઈએ ? ” પંડ્યાના આ વેણુ મલને હાડોહાડ લાગી ગયા, તેથી તેણે દોટ મુકીને પંડ્યાને પકડ્યો. પંડ્યો સુકલ લકડી હતો પણ મલથી ગાંજ્યો જાય એવો નહતો. બંને વચ્ચે ધમાચકડી થઈ, પળપળમાં રંગ બદલાવા લાગ્યા. ધડીમાં પંડ્યો તો ધડીકમાં મલ જીતતો હોય એવા રંગ દેખાવા લાગ્યા. એવામાં લાગ જોઈને મલે પંડ્યાના ખભાપર ગુસ્તો માર્યો. ગુસ્તો વાગતાં જ પંડ્યાનો ખભો ઉતરી ગયો પણ તેથી જરા પણ નહોં ગભરાતાં પંડ્યાએ એક કોર પડેલો ખરાંપો ઉપાડી લીધો ને ખંભામાં ભરાવી આંખ વીંચીને ઉઘાડે એટલી વારમાં તો હાથને ચડાવી દીધો.

હાથ ચડાવી, ટીખળ કરતાં પંડ્યો ખોલ્યો, “ કેમ દોસ્ત ! હવે તો મારો વારો આવ્યો ને ? આ સાજા હાથે મુક્કો માઈ ને ન કરે નારાયણને તને કંઈ થાય તો મારી જનેતાનું ધાવણુ લાગે ને હુળવદ ને રાજ સાહેબને કાળા ટીલી ખેસે માટે જે હાથ તમે ખોખરો કર્યો છે તેજ હાથ જરા અજ-માવું છું. ” આમ કહી શરણેશ્વર મહાદેવનું નામ લઈ એક પળ પહેલાં ઉતરી ગયેલા હાથનો એવો મુકકો માર્યો કે મલના ત્યાં જ રામ રમી જતાં, તેનો રાક્ષસ જેવો દેહ કડકડ બુસ કરતો નીચે પડ્યો.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“પરસોતમ પંડ્યા”નું આ પરાક્રમ જોઈ ત્યાં બેગા થયેલા માણસોના હૃદયમાં હરખ ઉભરાઈ જવાથી બધાએ તેને પુલે વધાવ્યો. રાજસાહેબની છાતી પણ ગજ ગજ પુલાઈ ગઈ તેથી તેઓ વાજતે ગાજતે સામૈયું કરીને પંડ્યાને ગામમાં લઈ ગયા અને વીર નરની કદર કરી.

મલનો “ગર્વ ખંડન” કરનારી આ વીરત્વની ગાથા ગાતી કથા હજુ પણ હજીવદના સરોવરના તીર પાસે આવેલ વહોરા-ઓની શ્રમશાન ભૂમિ જે-“મુલ્લાકાજી”ના નામે ઓળખાય છે, તેની બાજુમાં આવેલ પંડ્યાની વાડીમાં આવેલ મલની ખાંભી પંડ્યાના યશોગાન ગાઈ રહી છે.

વટે ચડયો

મે ધરાજના મે'રથી ધરતી ચારે કોર જળ અંખા-
કાર થઇ રહી હતી. જ્યાં નજર નાખો ત્યાં
અધેય લીલુંછમ જણાતું હતું. વરસાદ સારો થવાથી અધાય
ખેડુના મનમાં ટાઢક હતી. પોતાની વાડીમાં ઉગી નીકળેલો
પાક જોઇ અંતર હીલોળે ચડતું હતું.

રાત દાડો ઉઝગરા કરી, શરીરને ધસવી નાખીને કરેલી
લીલીછમ વાડીના છોડને પાણી પાતો એક રજપુત કોઠ હાંકતો
હાંકતો કલવર કરી રહેલા પક્ષીઓના આનંદમાં આનંદ માણતો
હીલોળા મારી રહ્યો છે ત્યાં એકાએક ગામના કારભારીનો માથુસ
આવી પહોંચ્યો ને આ કીચુડ કીચુડ એવા કાનને મીઠા લાગે
તેવા કડાકા બોલાવતા આનંદની મોજ માણતા રજપુતને કહ્યું
દરબાર ! કારભારીના ઢોર માટે ચાસટીયો આપો, આજે તમારો
વારો છે. જુવોને વાડી કેવી ચાસટીયો માથોડા ભર થઇ ગયો
હોવાથી દીપી નીકળી છે, કેવો લીલોછમ આંખને ઠારે તેવો ચાસ-
ટીઓ વાની હેલે ચડીને ડોલી રહ્યો છે.

મહામહેનતે રાતદિના ઉઝગરા કરી પેટે પાટા બાંધીને
કરેલી વાડીમાંના લીલાછલ ચાસટીયા પર કારભારીની કુડી નજરને
ચોંટી ગયેલી જોઈ રજપુતની આંખો લાલચોળ થઇ ગઇ. હરામનું
ખાધ ગરીબોને દુભાવનાર કારભારી પર રજપુતનો ગુસ્સો
ઉતર્યો. તેણે કારભારીને નવો પાઠ બણાવવાનો મનસુબો કર્યો.
ભગવાનની મે'રથી વાડીમાં સારો પાક આવવાથી રજપુતનું

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

હૈયું ખુશી ખુશી થઈ ગયું હતું. એમાં આ વિપત્તિ આવી પડવાથી તેના અંતરમાં દુઃખ થયું. પણ રજપુતે કોઈ પણ રીતે આજે કારભારીને દાણા દેખાડી દેવાનો પાકો ઠરાવ કર્યો હતો તેથી તેણે કહ્યું.

“કેમ ! આ લીલાછમ ચાસટીઆની વાડી કારભારીના આપનો માલ છે તે અહીંઆ આવ્યો છે ? ભલો થઈને જેવો આવ્યો છે તેવો હાથ્યો જ. નકર વચમાં ક્યાંઈ તારું કાટકું નીકળી જશે તો આપદા આવશે. જ તારા કારભારીને કેજે કે આ કંઈ ન ધણીઆતો માલ નથી; માથાં ફેરે મુકીને કરેલી કમાણીનો માલ છે: બીજા કોઈ કાચા પોચાને ડરાવ. આ રજપુત ખરો એમ કંઈ ડરી જાય એવો નથી. જો બીજી વખત આ વાડી ભણી નજર પણ કરી છેને ! તો તારી વાત છે.”

ચાસટીયો લેવા આવેલ કારભારીના માણસનું આવા વેણ સાંભળતાં જ મોઢું ઉતરી ગયું; તેને તો ધરતી ખાવા લાગી ને ત્યાં મારમ આપે તો સમાઈ જવા જેવું થયું આખરે ચાસટીઓ લીધા વિના તે વીલા મોંએ ધરે આવ્યો.

હાલે હાથે ને ઉતરી ગયેલા રોતી સુરતના જેવા મોંએ માણસને પાછો આવેલો જોઈ કારભારી સાહેબ દમ ભરાવતા બોલ્યા “અત્યા ! શું કરી આવ્યો ? કેમ ચાસટીઓ લાવ્યો નહી ? આજસુના પીર ! જે કામ બતાવીએ તે આમજ કરીશ કે ? જ જો ન ગયો હો તો ઝટ જઈને ચાસટીઓ લઈ આવ. ને આજે આમ રોતી સુરત કેમ થઈ ગયો છે ?”

કારભારીનો કરોંધ ન ઉતરી જાય ત્યાં સુધી બોલવામાં માલ નથી તેમ સમજતો કારભારીનો નોકર મુઝે મોંએ કારભારીની પરસાદી સાંભળવા લાગ્યો. કારભારીને બોલી બોલીને

વટે ચડ્યો.

ધરાધ રહેલ જોષ તેના બોલવાનો લાગ આવેલો. જોષ તેણે કહ્યું “બહો યે હરખ ભયો ચાસટીઓ લેવા વાડીએ ગયો હતો પણ ઈ પાણીઆરો ક્યાં કાઢને ગણુકારે એવો છે. એને ક્યાં કારભારીની પડી છે કે ચાસટીઓ આપે.”

આ સાંભળતાં સાંભળતાં કારભારીનું મગજ ફાટુ ફાટુ થઈ ગયું પણ બધી વાત સાંભળી લેવાનો ઠરાવ કરી તે મુંગો જ રહ્યો.

કારભારીને ચુપ આપ તેની વાત સાંભળતો જોષને માણસના હૈયે હોંમત આવી તેથી તે બોલ્યો “એણે તો કહ્યું કે આ તો માથું એક કારે મુકી, રાત દિના ઉગ્મગરા કરીને વાડી કરી છે. અહીં કંઈ તારો કારભારી મહેનત કે ઉગ્મગરા કરવા નો'તો આવ્યો. માટે બહો થઈને અહિંથી રસ્તો માપી જા.”

આ છેલ્લા વેણુ કારભારીની છાતીમાં ખરછી જેવા ભોંકાઈ ગયા તેથી તે ખરાડ્યો “એમ કે ? એ પાણીઆરાનું પાણી ક્યાં મુઘી ટકે છે તે હું જોઈ લઈશ. જો એને બેહાલ કરી ટુકડા ફેટલાના પણ વાખા ન પડાવું તો હું વાણીયાનો દીકરોજ નહીં ” આમ બોલીને રજપુતને કેવી રીતે ઝપાટામાં લેવો તેના વિચારો કરવા લાગ્યો.

હજુ પોતાના અપમાનનું વેર કેવી રીતે લેવું તે સંબંધી વિચાર કરવાને એકાદ પળ પણ નહીં ગઈ હોય તેવામાં ત્યાં એક માણસ આવ્યો ને વિચાર મમ્મ કારભારીની વિચાર તંદ્રાને તોડતાં કહ્યું.

“બાપુ તમેને મળવાને બહુ જ અધીર છે. બહુ જ જરૂરી કામ છે.”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

હજુરીયાના આ વેણુ સાંભળતાં જ કારભારી ઝબકીને જાગ્યો. ને તરત જ હજુરીયા સાથે બાપુ પાસે જવાને રવાના થઈ ગયો.

રાજમહેલમાં કારભારીને આવતો જોતાંજ દુરથી જ બાપુએ સાંભળ્યું “ આ મારી મોટરનો રસ્તો આડો કેમ જાય છે. તમે પણ કારભારી છો કે હજમ ? હું આટલા બધા ગામનો ધણી તોય મારી મોટરનો રસ્તો સાધારણ માણસને જવાનો રસ્તો કે ? જવ, હમણાંને હમણાં મારી મોટર જવાનો રસ્તો જુદો કરાવો. જોજો તેના પર એક ચકલું ચે ફરકી ન શકે. એમ જો ન કરીએ તો વળી અમે ઠાકોર શાનાં ? ”

ચાસટીઆનો ભારો નહોં આપનાર રજપુત પર વેર લેવાનો બરાબર મોકો આવેલો જોઈ કારભારીના હૈયે કેમ જાણે રૈય-તનું હેત ન વચ્ચું હોય તેમ બોલ્યા “ એમ કરવા જતાં કેટલાય ગરીબ ગુરખાનો ધાણ નીકળી જશે. તમારા જેવા ગામ્નામણુ પ્રતિપાળ રાજવીને રૈયતનો ધાણ કાઢી નાખવો ઈ ઠીક લાગે કે ? એના કરતાં અમરા રજપુતની વાડીમાંથી સોંસરો આર-પાર મારગ કાઢી તો તમારી ચે વાત રે ને ગરીબ ગુરખાચે બચી જાય ” ચાસટીઓ નહોં આપવાનું વેર લેવાનો મનસુબો કરી સોગઠી મારતાં ડાહીમાનો દીકરો બોલ્યો.

“ ઈ તમે તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરજો, મારે તો બસ રસ્તો જોઈ રસ્તો હું બીજું કાંઈ ન સમજું. ”

“ જેવો બાપુનો હુકમ ” આમ કહી પોતાના એક જરીક જેટલા સવારથને રજપુતે પોષણુ ન આપ્યાથી ગરીબ રજપુ-તની ન્યાયને રાજના હુકમની નીચે ગરદન કાપવાને તૈયાર થયેલો કારભારી દરબાર ગઢ છોડીને બાપુના હુકમનો અમલ કરવા આલ્યો ગયો.

વટે ચડયો

રજપુતને કારભારીની આ હીણપતની ખબર પડી ગઈ હતી તોય રજપુત બચ્યો જરા પણ ડચ્ચો નહીં. હેયે હોંમત રાખીને તે તેના ખેતરને સેઢે કારભારીનું સામેયું કરવાને બેઠો બેઠો મનમાં કહેવા લાગ્યો “ શું હું મારી જમીન જવા દઉં ? જે તમ્મુ તમ્મુ જમીનના હક્ક માટે મારા બાપદાદાના લોહીના છાંટડા ઉડ્યા છે તે જમીન શું હું કેસરીઆ છાંટડા ઉડાડ્યા વિના આપી દઉં ? ઈ દરમનેા ચાસડીઆ લેનાર ચોરડો ! બલે હાલ્યો આવે. કારભાર કેમ કરવો છ પણ એને હું આજે ખરાખર બતાવી આપીશ. ” આમ મનમાં ગણગણ્યે જતો હતો. તેવામાં મજુરો કોદાળી પાવડા લઇને ત્યાં આવી પહોંચ્યા પણ ખેતરના ધણીને સેઢે બેઠેલો જોઈ સહુના હૃદય પીગળી ગયા. ખેતરમાં ગરવાની કોઇની હોંમત ન ચાલી. સહુ કોદાળી પાવડા ઝાલીને ખેતરને સેઢે જ ઉભા રહ્યા.

મજુરોને કોદાળી પાવડા લઇને ખેતરને સેઢે ઉભાં રહેલા જોઇ કારભારીએ ત્રાડ પાડી “ શું મફતની મજુરી લો છો ? ઠાકોરના હુકમને આમ જ પાળો છો ? આજ તમારી સહિની વાત છે. હાડકાં ખોખરા થયે જ તમે પાંસરા ચાલશો ” આમ ક્યાંઈ સુધી કારભારી બબડ્યે ગયો.

કારભારીને ઠડો પડેલો જોઇ મજુરમાંનાં એકે કહ્યું “ આ રજપુતને જેતાં અમે તેના ખેતરમાં પગ મુકી શકતા નથી ભલા થઇને આવો કાળો ફેર શું કામ કરો છો ? ”

“ ધરમની પુછડી ! લેતો જા, મોટા દયાવાળાનો દીકરો થયો છે તે ” આમ કહીને કારભારીએ તેના હાથમાંથી લાકડીના એક બે ફટકા આમ બોલનારને ચખાડી દીધા.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

પોતાને માટે ગરીબ માણસને માર પડતો જોઈ રજપુતના ભવાં ચડી ગયાં તેથી તેણે તાડુકીને કારભારીને સંભળાવ્યું “મેટો પાણીઆરીનો થઈ ગીયો છે તે છ બીઆરા ગરીબ પર તારું જોર થું કામ બતાવે છે. તારી માએ જો સવાશેર સુંઠ આધી હોય તો હાલ્યો આવને? ખેતરનાં સેદામાં પગ તો મુકી જો! અહિંઆજ તારું પાણી બતાવને? પછી તારામાં કેટલું પાણી છે તે ને આ રજપુત બંદાના ઝપાટાએ જોઈ લેજો.” તારી મે’માનગતી કરવાને તો ક્યારનોએ અહીંઆ તારી વાટ જોતો ઉભો છું. હીંડ્યો આવ જો વાણીયાનો દીકરો હોય તો?”

રજપુતના આ વેણુ કારભારીને હાડોહાડ લાગી ગયા. તેથી બાણુમાં ઉભેલા એક મજુરના હાથમાંથી પાવડો લઈને ખેતરમાં કુદી પડ્યો. કારભારીની પાછળ મજુરો પણ ખેતરમાં ગયા. મજુરોને ખેતરમાં આવેલા જોઈ કારભારી બોલ્યો.

“ડરો છો જ્ઞાના? ચાલો કામ શરૂ કરો.”

આ જમીનના ટુકડા માટે તો મારા બાપદાદાએ કંકુ વરણા લીલાછમ માથા વાઢી આપ્યા છે. કામદાર! આ જમીનના ટુકડા માટે મારા બાપદાદાના લોઈ છંટાયા છે. કામદાર! આ ધુળ નથી પણ મારા બાપદાદાના હાડકાનું ખાતર છે. કારભારી સાહેબ! જે રજપુતો તમ્મ જમીનના ટુકડા માટે કાંડું વાઢી આપતા તેનાજ વંશોનો હું યે છું. મારી જમીનપર કોદાળોનો પહેલો ધા પડ્યા પહેલાં તો મારું લોઈ છંટાશે આમ કહીને કોદાળોનો ધા કરવા તૈયાર થયેલા મજુરોના આડો પડ્યો.

રજપુતને આડો પડેલો જોઈ ઉઘી કરેલી કોદાળોને ત્યાં જ ચુંબી મચેલી જોઈ કારભારી બોલ્યો “જુવો છો થું? બહુ ડાહ્યો થતો હોય તો તેના દેહ પર ધા કરો.”

વટે ચડયો

કામદારના આ વેણ સાંભળી મનુરોના હાથ ચંભીજ ગયા કાઠનું હેયું એવું કારમું કામ કરવાને કબુલ થતું ન હતું તેથી મનુરોને એની તરફ ટગર ટગર મીટ માંડીને ઉભા રહેલા જોષ દોડીને કામદારે મનુરના હાથમાંની કોદાળી લઇ લીધી ને ધા કરવાને કોદાળી જેવી ઉપાડી કે તરત જ પોતાના આપદાદાએ લીલુડા માથા વાઢી આપીને ઘરે કરેલી જમીન પરનો પોતાનો હક સાખીત કરવા રજપુત આડો પડ્યો. તોય પથ્થર જેવા કઠણ હૈયાના કારભારીના અંતરમાં દયાનું ઝરણું ચે ન પુટયું કઠણ હૈયાના કારભારીએ કણાંગ કરતો રજપુતના દેહ પર ધા કર્યો.

આપદાદાએ લીલુડા માથા વાઢી આપીને જે જમીન સાચવી હતી એને આપદાદાની રીત પરમાણે સાચવવા આડા પડેલા રજપુતના માથામાં કોદાળીનો ધા વાગતાં જ તેના માથામાંથી દડ દડ કરતી લોહીની ધાર વહેવા લાગી. લોહીની ધાર જોઈને ગલદેરા રજપુતને શુરાતન ચડ્યું. તે તેના હૃદયને કાબુમાં રાખી શક્યો નહોતો. તેની પાસે કાંઈ હથીઆર નહોતો હોવાથી આમ તેમ નજર નાખી, પાંસે પડેલા ગાડાના આડા-પર નજર પડતાંજ હુનુમાનની જેમ તે કુદ્યો ને એકજ હુનુમાન કુદકે આકું ઉપાડીને સોઘ ઝાટકી કારભારીના ડેખામાં એવું તો ઝાપટયું કે આકું પડતાં જ આડાના એકજ ધાએ તેની ખોપરીને તડાક દેતી તોડી નાખી.

કારભારીને પોતાના હાથનો સવાદ ચખાડીને કોદાળીના લાગેલા ધામાંથી વહી ગયેલા લોહથી વૃદ્ધ રજપુતને ચકર આવવા લાગ્યા ને “ વટે ચડયો ” રજપુત વાણીઆને “ વટ ” બતાવીને ભક્ષ દધને ભોંય પડ્યો.

મોહના પડળ

મહુ મહિનાની કડકડતી ટાઢનો સોડો પડી રહ્યો છે: જનવરો પણ ટાઢથી થરથર ધ્રુજતા હોય તેમ નજરે પડે છે, માના પટેલની ડેલીએ ગામના પટેલીઆનો ડાયરો સૂરજ મા'રાજના તડકામાં તાપતો તાપતો હોડો ગડ-ગડાવતો અલક મલકની વાતો કરતો બેઠો છે. એવામાં ધુળથી ઢંકાઈ ગયેલા મ્હોંવાળો ગળામાં રૂદ્રાક્ષની માળા, માથે મોટી પાધડી ને તેમાં ખોસેલા ડીપણા પરથી આછાણુ જેવો જણાતો એક આદમી ત્યાં આવી પહોંચ્યો “ધનવાન, લક્ષ્મીવાન આયુ-ધ્યવાન” એમ આશીર્વાદ આપતો ડાયરામાં આવીને બેઠો.

‘ગોર મા'રાજ ! કેમ ગામેતરૂં કરવું પડ્યું ? કંઈ નવા જુની છે ?’ ડાયરામાં બેઠેલા એકે કંઈ નવી વાત કાં તો ચારણના કે આછાણુના દીકરા પાંસે હોય એમ જાણી પૂછ્યું.

“નવા જુની તો કંઈયે નથી. પણ પટેલ ! ગળ્યું મોં કરવા આવ્યો છું:” મહારાજે ટુંકામાંજ પતાવ્યું.

ગોર મા'રાજના આ મરમાળા વેણુનો અરથ નહોં સમજી શકવાથી સૌ એના તરફ ફાટે ડાચે જોઈ રહ્યા.

“મા'રાજ આંગણે આવ્યો મે'માન કાંઈ ગળ્યું મો કયાં વિના જશે ?”

“શતં જીવેન શરદ. પરમાત્મા તમારૂં કલ્યાણ કરે. તમારા

મોહના પડળ

મોમાં સાકર, મને તો છુતા મોંએ પાછા જવાનો મો હતો ઇ
હવે ટળી ગયો ” મહારાજે કહ્યું.

મા'રા : ઁ પાકી રહ્યા છે તે કાંઈ ડાયરામાં બેઠેલા પટે-
લીઆઓના સમજવામાં ન આવ્યાથી માનો પટેલ બોલ્યા
“ મા'રાજ ડાગળી તો નથી ચસકી ગઈને ? ”

“ પટેલ ! હજી તો ઠંડાણે છે. રધા પટેલે તમારી રૂપાનું
એનાં બેમરા માટે માગું કરવા મોકલ્યો છે. તો આ ડાયરામાં
જ ગળ્યા મોં કરી નાખો.”

મા'રાજના આ વેણ સાંભળતાં જ માના પટેલની આંખ
લાલ ધુમ થઇ ગઇ. તેમની આંખમાંથી અંગારા ઝરવા લાગ્યા.
તોય એણે એનો ગુસ્સો નટકાવી મા'રાજને કહ્યું “ તમે તો
અમારી ગા કે'વાવ ! તમને શું કરીએ ? અને મારી રૂપીનું
રધા પટેલ કાંગલા હારે માગું ? મા'રાજ તમેય દશ ભૂલ્યા
જણાવ છો. જાવ તમારા પટેલને કઇ દેખે કે એવી ખોટી નજર
ક્યાંય નકામી ન દોડાવે. એવો કોણ આંધળો હશે કે એની ધરવ
જોઇને ઈ લંગડાને રતાંધળા માય કાંગલા જેવા એના તાણી કાઢેલા
ને પોતાની રતન જેવી દીકરી આપીને કુવામાં નાખશે. પેમા !
મા'રાજને એક રૂપીએને બે પાલી બાજરો આપ જોઇ. બામ-
ણનો દિકરો છે એને આપ્યું વરથ નઈ જાય ” આમ કહી
મા'રાજને કહ્યું “ ગોર બાપા ! તમે તો દેવના અવતાર, તમને
આવા વેણ સંભળવતાં અમારી જીભે કાંટા કેમ નથી વાગતા.
પણ શું કરીએ ? દખણા લઈને તમેય હવે આંઈ ન રોકાતા
મારગે પડજો. ”

૨

સાંજ પડુ પડુ થઈ રહી છે. સૂરજ દેવતા નાડાવા આકા-

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

શ્રમાં હોય એમ દેખાય છે, ચારો ચરવા ગયેલા પંખીઓ માળા તરફ હાલ્યા જાય છે. રધા પટેલની ડેલીએ મા'રાજના આવવાની સૌ કાગને ડોળે વાટ જોઈ રહ્યા છે. એવામાં તડકાથી કાળું મહ થઇ ગયેલા મોંએ, મોં પર લોટ ઉડતો હોય એવી દશામાં રધા પટેલના ઘરે આવતાંજ મા'રાજ બેસી ગયા.

મા'રાજને આવી ગયેલ જોતાંજ બધાયના અંતરમાં તાલાતેલી થવા લાગી પણ મા'રાજને કાંઇ વધામણી નહીં આપતાં જોઈ બધાયના મનમાં કાંઇક અવનવા વિચારો આવવા લાગ્યા. મા'રાજને ઉંઘ મુંઘ નીચી મુંડીએ બેઠેલ જોઇ પટેલ બોલ્યા “બહુ થાકી ગયા લાગે છે. મે'નત પાર વગરની પડી જણાય છે. કેમ શું કરી આવ્યા ગોર બાપા ? ગઢ જીતી આવ્યા કે નહીં ? ”

તોય પણ મા'રાજને કંઈ જવાબ નહીં આપતાં ગુપચુપ નીચી મુંડીએ બેઠેલ જોઇ રધા પટેલ તાકુડી હિંચા “ ડોખાની જેમ બેઠો છે શું જે હોય તે બસીં મરને ? ”

“ પટેલ ! માના પટેલે ના પાડી છે. ” મા'રાજે ટુંકામાં જવાબ આપ્યો.

“ એમ ! માના પટેલે માફે માગું ન રાખ્યું ? હવે ધ પાણીઆરાને આ રધા પટેલનું પાણી ખતાવી દઉં ત્યારે હું ખરો મા'રાજ તમને દહ વીહુ રૂપીઆ આપીશ બોલો એક કામ કરશો ? ”

એક વીહ રૂપિઆના પણ જ્યાં ફાંફાં હતા ત્યાં દહ વીહું રૂપિઆનું નામ સાંભળતાં જ મા'રાજના મોંમાં પાણી આવી ગયું, ને નીચે પડેલી લાકડી ઉપાડીને સડાક દેતો બેઠો થઇ જતાં બોલ્યો “ શો હકમ છે ? અત્યારેને અત્યારે ખડેપગે કરવાને તીયાર છું. ”

મોહના પડળ

“ મા'રાજ ! આ પાણીઆરાનું પાણી એક રીતે જ ઉતરે એમ છે. બોલો ધ કરશો ? ”

“ મારે તો તમારા હકમની જ ખોટી છે, ફરમાવો હકમ કે આ હાલ્યો ” પૈસા મળવાની લાલચમાં લપટાતાં બ્રાહ્મણ બોલ્યો.

“ તો અમદાવાદ જશો ? ”

“ પણ તૌંયા જઈને શું કરું ? તૌંયાં જવાથી થોડો જ એનો ખરો ઉતરવાનો હતો ? ”

“ અરે ! અક્કલના એથમીર ! તૌંયાજ જવાથીજ તે સીધો સડ થઈ જાય એમ છે સમજ્યો ? તૌંયા જઈને બ્રાહ્મણના કાને તમારે માના પટેલની રૂપાના રૂપના વખાણ કરવાના છે, બોલો એટલું કરશો ? આટલું કરશો કે દસ વીઠું રૂપીઆ તમારા થઈ ગયા જ સમજો.”

“ તારે આ સેવક તો અમદાવાદ જવાને તૈયાર છે; આ હાલ્યો અમદાવાદ ” આમ કહીને મા'રાજ અમદાવાદને માર્ગે પડ્યો.

૩

અમદાવાદનો ધણી રંગમે'લમાંથી હમણાં જ ખા'ર આવીને ઝરખામાં હવા ખાવા બેઠો હતો. એવામાં રૂઢા પટેલે મોકલેલો બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણના મહેલના દરવાજે આવીને બોલ્યો. “ મારે બ્રાહ્મણને એક જરૂરી કામ માટે મળવું છે. ”

આંખ હિંચાડીને મોંએ એટલી વારમાં તો બ્રાહ્મણની રજા લઈને જમાદાર ત્યાં આવી પો'ચ્યો ને પળવારમાં બ્રાહ્મણને બ્રાહ્મણ પાસે ખડો કરી દીધો.

“ કેમ આવ્યા છો ? ” બ્રાહ્મણે કહ્યું.

“ અન્નદાતા ! રૂપરૂપનો અંબાર કાચની પુતળો જેવી, આલમાં જથ્થકતી વીજળી અરે સાક્ષાત પદમણી જ જોઈ લીયોને

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

એવીને રૂપમાં તો જાણે પુનમનો ચાંદ એવી કન્યાની લાજ લાગ્યો છું.

“કુંવારી છે કે પરણેલી ?”

“આદશાહ ! હજી બાળકુંવારી છે.”

“કાની દિકરી ?”

“ઝોજપરના માના પટેલની રૂપા: નામ રૂપા તેવો જ રૂપ રૂપનો અંબાર. ચંદરમાનું બચ્ચુંને દેહે જોઈ હોય તો નરી કાચની પુતળીજ !”

“એમ તારે તો લે આ તારી મેંનતનો શરપાવ” આમ કહી હીરાજડીત ગંડો કાઢીને આદશાહે બ્રામણના હાથમાં મૂક્યો.

બ્રાહ્મણો તો ગંડો લઈને રાજ થતો થતો તીર્થાથી ચાલ્યો ગયો.

૪

“કેમ ! માના પટેલ છે ?” રાતના બહાર ઉભા ઉભા કોઈએ બારણું ખખડાવ્યું.

“કોણ છે ?” મોરના જેવો ટહુકો કરતી કામદેવની રતિ જેવી પુટડી રૂપાએ બારણું ઉઘાડી નાખ્યું.

“પટેલ !” મુખીએ પડકાર કર્યો.

મુખીને જોતાંજ ધરના બધા શાંકળા-લાંકળા થઈ ગયા: કોઈ દિ નહોં ને આજ મુખી કન આગ્યો હશે એમ સૌના મનમાં થતાં ધરના માણસના અંતર ફફડવા લાગ્યા કંઈક અવનવું બનશે તેવું જણાવા લાગ્યું, મુખીને આવેલા જોઈ પટેલ ઘરમાંથી વાળુ કરવાનું ચે પડ્યું મુખીને થરથર ધ્રુજતો ધ્રુજતો મુખી પાસે દોડી આવીને બોલ્યો “અતારે રાતના વખતે કેમ આવવું પડ્યું ?”

મોહના પડળ

“ આ તમારા પરનું બાદશાહનું ફરમાન પહોંચાડવા. ”

“ હે બાદશાહનું ? ” બાદશાહનું નામ સાંભળતાંજ પટેલના રામ રમી ગયા, તેનું અંતર ભડભડાટ બળવા લાગ્યું. નકી આજ કંઈ ન બનવાનું બનશે એમ બોલી બળતા દિલે ફરમાન વાંચ્યું. વાંચતાંજ પટેલ ભડ દબને “ રૂપા ! બેટા ! તારું શું થશે ? ” આમ બોલતાં જ પડી ગયા.

પટેલના પડવાનો ધમકારો સાંભળતાં ધરના બધાય એની પાંસે દોડી આવ્યા અને પટેલને ઉપાડીને ખાટલામાં સુવારી આમ થવાનું કારણ પૂછવા લાગ્યા.

“ આ મારો ને મારી રૂપાનો મેલો ” આમ બોલતાં બોલતાં પટેલની આંખમાંથી દડદડ આંસુ પડવા લાગ્યા.

કાગળ વાંચી રૂપાનો મોટો ભાઈ બોલ્યો “ કાકા ! કાકા ! હવે શું કરશું ? રૂપાના તીયારે શું બે ભવ થશે ? શું દિકરીની લાજ આખર કેમે કરીને નર્ઈ જળવાય ? ”

આ વેળા સાંભળતાંજ ધરના માણસોની આંખમાંથી આવળુ ભાદરવો વરસવા લાગ્યો. સામી કોડમાં સુતેલો બ્રાહ્મણ આ ટગર ટગર મુંગે મોંએ બધું જોઈ રહ્યો હતો. તે પટેલના પર આવી પડનાર દુઃખને કળી ગયો. ને જોને આશરે તે પડ્યો છે જોણે એને પારકા પાદરમાં આશરો આપ્યો છે એના દુઃખમાં ભાગ લેવો તે એનો ધરમ છે તેમ જણાતાં તે ઉડીને પટેલ પાંસે આવી પટેલના પર આવી પડનારી આકૃત-દુઃખ સમજી ગયો ને બોલ્યો “ પટેલ ! આમ મોઢે મસ કેમ ઢળી ? એવું તે શું છે તે તમારું મોં કાળું શષ્ટ જેવું થઈ ગીયું છે ? ”

“ શું કરીએ ભાઈ ? દિકરીની આખર જવાનો-એક ભવમાં બે ભવ થવાનો વખત આવ્યો છે. ”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“ તીયારે દિકરીની લાજઆખરે બચાવવાનો કંઈ ઇલાજજ નથી ? ”

“ છે, પણ તે કેવી રીતે કરી શકાય ? ”

“ જરા જણાવો તો ખરા કેવામાં શું જાય છે ? વાંચું તો તીર નકર થોયું તો છેજ ને ? ”

બાદશાહ કુંવારી કન્યાને જ તેની બીબી બનાવે છે, પરણેલીને નહીં પણ રાતના દસ વાગે તો બાદશાહ આવવાનો છે હવે શું થાય ? ”

“ તો પછી કોઈની સાથે તમારી દીકરીને પરણાવી દોને ? ”

“ પણ મુરતીઓ કીંયાથી ગોતવો ? ” આમ વિચાર કરે છે તેવામાં બાદશાહ ગામના ગોંદરે આવી ગયાના સામાચાર પટેલને મળ્યા. પટેલનું હૈયું હાથ ન રહ્યું તેથી રડવા લાગ્યો. પટેલને રડતો જોઈ તેનો મોટો દિકરો બોલ્યો “ કાકા ! એક કામ કરીએ તો આખરે બચે ખરી. ”

“ કંઈ રીતે ? ” બ્રાહ્મણે કહ્યું.

“ પણ તેમાં તમારી મદદની જરૂર છે; બોલો આપશો ? ”

“ માફ માથું જોઈતું હોય તો ઇચ્છે તમારું અન્ન ખાધું છે તે વાઢી આપીશ. ”

આ વેણુ સાંભળતાંજ પટેલના પેટમાં જીવ આવતાં બોલ્યા “ મોટા ! ઇ કેવી રીતે ? કેવી રીતે રૂપાના એક ભવમાં બે ભવ થતા ઉગરે ? ”

“ કાકા ! મારાજ જો રૂપા સાથે એક ખાટલામાં સુઈ જાય ને બાદશાહ ખખર કાઢવા આવે તો આપણે કંઈએ કે રૂપાતો પરણેલી છે ને જમાઈ સાથે સુતી છે. ” તો રૂપા બચી જાય ખરી બોલો ! તમારો શું વચાર છે ?

મોહના પડળ

“ પણ મારાજ ઇ કબુલ કેમ કરશે ? ”

“ ઇ તો વચન આપી ચુક્યા છે. કેમ મારાજ કબુલ છે ને ? ”

એક કુંવારી કન્યાનું શીયળ બચાવવા-તેના એક ભવમાં બે ભવ થતા અટકાવવા મારાજે રૂપાની સાથે ખાટલામાં સુવાનું કબુલ્યું ને કચવાતા દિલે ભગવાનનું નામ લઇને સુતા.

રૂપા અને મારાજને હજી સુતાને થોડો વખત થયો હતો ત્યાં બાદશાહે મુખીને લઇને પટેલને ત્યાં આવીને પડકારો કર્યો “ પટેલ છે ? ”

“ અન્નદાતા ! હાજર છું. હકમ ફરમાવો ” થરથર ધ્રુજતાં ધ્રુજતાં બે હાથ જોડીને પટેલે કહ્યું.

“ તમારી બેટી રૂપાને હાજર કરો મારે એને બીબી બનાવવી છે. ”

“ પણ અન્નદાતા ! છતો કે દિની ચે પરણી ગઇ છે; ને જમાઇ સાથે અંદરનાજ ઓરડામાં સુતી છે. ”

“ તમે કો'છો એમ ઈ નો પરણીજ ગઇ હોય તો મારી બેટી જોવી, પણ તમારા જમાઇને ને બેટીને હાજર કરો. ”

થોડીજવારમાં પટેલના મોટા દિકરાએ બ્રાહ્મણને રૂપા સાથે બાદશાહ પાસે હાજર કર્યો.

“ આ તારી ઓરત કે ? બાદશાહે બ્રાહ્મણને પૂછ્યું. બ્રાહ્મણે માયું ધુણાવી હા પાડી “ ને આ તારો ખાવિંદ કે ? ” રૂપા ચે પણ બ્રાહ્મણના કહેવા પ્રમાણે હામાં હા બણી.

“ પટેલ ત્રીયારે ઘરમાં કાંઇ જમવાનું હશે ? ”

તરતજ એક થાળ ખાવાની ચીજ વસ્તુ મુકીને લાવવામાં આવ્યો “ તમે બે ચ પરણીજ ગયા છોને ખાવિંદ બીબીનો

સોરઠી સૌર્ય કથાઓ

સખંધ જોડ્યો છે તો પછી બેય આમાંથી થોડું થોડું ખાવ જોઈ ?” બ્રાહ્મણ આ વેણ સાંભળતાંજ જરા ખંચાયો, ભેદ ખુલ્લો પડી જશે એમ એના મનમાં થયું પરંતુ ભેદ ખુલ્લો થઈ જતાં એનું પટેલનું અને રૂપાનું બધાયનું આવી બન્યું એમ સમજીને એણે બાદશાહના કહેવા પ્રમાણે બે ચાર કોળીયા ભર્યા.

બાદશાહ આ જોડાને પરણી ગયેલ સમજીને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

૫

“ મા’રાજ ! તમે તો ભારે કરી, મારી ઇકોતેર પેઢીનું નામ તાર્યું. રોરો નરકમાં પડતાં મને ને મારા માવતરને છોડાવ્યા. તમારો તો અમારા પર ઘણો ઉપકાર થયો. મારા ચામડાની ખોલ ઉતરાવી એના જોડા કરાવી તમારા પગમાં પે’રાવું તોય એનો બદલો ન વળે. મારી દિકરીના એક ભવમાં બે ભવ થતા અટકાવવા તમે તમારી એતમ જાતનું બળિદાન આપ્યું. ” આમ કહી પટેલ રૂપાનો હાથ મા’રાજના હાથમાં આપતાં બોલ્યો “ મા’રાજ ! તમારા અંતરમાં જરાય ક્રોધ ન કરતા, તમારા ને રૂપાના જે સંતાન થશે એને પાળવાનો મારા વંશવારસોનો અંદર સૂરજ ઝગે તીર્થો સુધીનો હું કોણ આપું છું. ”

* આવી રીતે પોતાની ઉચ્ચ જાતિનું બળિદાન આપી પટેલ-કણ્ણીની દિકરી રૂપા સાથે પરણનાર બ્રાહ્મણના વંશજો રંગભૂમિમાં અત્યારે અગ્રસ્થાન ધરાવતી તરગાળા કોમ થઈ. હજુ પણ કણ્ણીના બેઠાપર તરગાળા કોમનો લાગો કાયમનો થઈ ચૂક્યો છે ને તે પ્રમાણે અપાય છે. કણ્ણીના ઘરે ગયેલો તરગાળો હજુ પણ કણ્ણીના ઘરેથી ભૂખ્યો તરસ્યો જતો નથી. આ લાગો હજુ પણ કાયમ ચાલ્યો આવે છે. તેજ આ ગાથાની સત્યતાનો મૂર્તિમંત પુરાવો છે.

ચિત્તનો ચોર

ચૈત્ર વૈશાખના ઘોમ ઘોમ તડકા પડી રહ્યા છે. સુરજ મા'રાજ અંગારા વરસાવતા પૃથ્વીનો પ્રલય કરવાને કેમ ન તપી રહ્યા હોય તેમ તપી રહ્યા છે. અપોરના ધખધખતા આવા હુ ઝરતા તડકામાં સરધારના વાઘેલા રજપુતના ખાંડે પરણેલી રજપુતાણીને સરધાર લઈ જતું વેલકું લી'અડીની સીમમાં અપોરો કરવાને એક ઘાટા વડલા નીચે ઉતર્યું.

હુ ઝરતા સુરજ મા'રાજના તાપને-ઉકળાટને વેલડામાં બેઠેલી રજપુતાણી સહન ન કરી શકી. બકારાના જોરની પાંસે ત્રાય ત્રાય થતાં રજપુતાણીએ વેલડાનો પડદો ઉઘો કર્યો ને જંગલમાં ઉગેલી લીલોતરી તરફ મીટ માંડી એવામાં એકા-એક શીકારે નીકળેલો લી'અડીનો ધણી ખેતસીંહ મકવાણો એની નજરે પડ્યો. નજરે પડતાં જ તે રજપુતાણીની આંખે વસી ગયો. એના હૈયામાં ધર કરી બેઠો એના “ચિત્તનો ચોર” થઈ બેઠો. રજપુતની દીકરી એને એનું દીક્ર આપી ચુકી-અંતર વેચી બેઠી. તેથી એની પાંસે બેઠેલી ખાનડી ને તે રૂપરૂપનો અંબાર સાક્ષાત કામદેવ જેવા આદમીને કામણુગારા જવાનને બતાવતાં બોલી.

“ખાનડી ! જોયો એલા ભમર ભાલે ખેલતા અસ્વારને ! કેવો કોડીલો જવાન છે ?” આમ કહી થનગન થનગન

સોરડી શૌર્ય કથાઓ

ઘોડલો નચાવતા નચાવતા ચાલ્યા આવતા અસ્વાર તરફ આંગળી ચીંધીને ખાનડીને બતાવ્યો.

અસ્વારનું રૂપ ને મોં પરનું નુર જોઈ ખાનડીએ બે ધડી એના તેજમાં અંજલિને એના તરફ બે ધડી તો જોઈ રહી ને પછી હજવેથી બોલી “આ! છે તો છોગાજો છેલ્લે: કામદેવનો અવતાર રૂપરૂપનો અંખાર પણ ધ ગમે એવો રૂપરૂપનો અંખાર હોય તોય આપણા શું કામનો! ગમે એવો તોયે પર પુરૂષજ ને? જાણ્યે અજાણ્યેય એના તરફ મીટ માંડતાંય પાપમાં પડી જવાય ત્યાં એનો વિચાર તો કેમ જ થાય?”

“આ ખાંડાને પરણેલી તારી કુંવરી શું સરધારના વાઘેલાને અંતર વેચી ચુકી છે એમ તું સમજે છે? એમ સમજતી હોય તો તું ભુલે છે. ખાનડી! આ જવાન મારા અંતરમાં ધર કરી બેઠો છે એને જોતાંજ હું સાનભાન ભુલી ગઈ છું. મારા અંતરમાં એનો ચુડલો પેરવાના કોડ જગ્યા છે. તું મને આમાં મદદ નઈ કરે?”

“બાઈ સા’બ! કામ તો ઘણું કપડું છે. વાઘેલાને ખાંડે પરણી ચુકેલી ને વાઘેલા એમને એમ જવાદે એમ લાગતું નથી એના માટે તો ખાંડાના બેઝ મંડાશે-લોઈની નદીઓ વહેશે તોય તમારા બાપુનું લુણ મારા પેટમાં છે, મારો જીવ જતાં હું તમોને મદદ આપવા બાપના બોલથી બંધાઈ છું.”

“ખાનડી! તેં મને કંઈ વાણીયા બામણની દીકરી ધારી કે આમ બી’વરાવે છે? ઇ ખાંડાના બણબણાટ ને લોઈની ધારથી વાણીયા બામણની દીકરી બી જાય રજપુતની નહીં.”

“આ! હું કીયાં તમારામાં ને મારામાં જુદાઈ જાણું છું, તમારા બાપુનું લુણ હજી મારા પેટમાં છે તમે જરાય બે

ચિત્તનો ચોર

રાખશો મા જેને તમારું અંતર તમે વેચી ચુક્યા છો એને મેળવી આપવા જતાં હું મોતને ભેટવાય તૈયાર છું.”

“તો પછી ખાનડી એક કામ કર જોઈ.”

“એક શું કામ એકસો ખતાવોને.”

“તું ઈ રંગભીના જવાન પાસે જ ને મારા અંતરની વાત એને જણાવી કે જે કે જે રજપુતાણીને ધાવ્યો હોય તો રજપુતના ખીરદ પર શરણે આવેલીને આશ્વરો આપે ને એમ કરતાં આવી પડનારા ભેને વધાવી લે.”

કુંવરીના આ વેણુ સાંભળી ઢાંધને ઇ વાતનો સંચરેય ન થાય એમ ખાનડી વેલડામાંથી બેઠેલી કાચની પુતળીને ટગર ટગર વારે ધડીયે પાછું વાળીને જોતાં જોતાં ચાલ્યા જતા જવાન તરફ જવાને ચાલી ગઈ.

૨

“એ અસ્વાર ! એ જવાન ! જરા તારા ઘોડાને તાણી જાલ ” આમ બોલતી ખાનડી ચાલી જાય છે. અસ્વારની લગોલગ આવતાં ખાનડી બોલી “અલ્યા ચોરટા ! આમ વારે ધડીયે કોના તરફ જોયા કરે છે ? ”

ચાલ્યા જતા અસ્વારના કાને “ચોરટો ” એ વેણુ પડતાંજ ઘોડાની વાધ ખેંચીને ઉભો રાખતાં બોલ્યો “બાઈ ! જરા મોં સંભારીને બોલ. ચોરટો કોને કે’ છે ? ચોરટો તો હું કે તમે ? મારા રાજમાં કોના હુકમથી ઉતર્યો છો ? હું કોણ છું ઇ જાણુ છે કે નકામો લવારોજ કયાં કરે છે ? હું બેત-સોંહ મકવાણો આ ધરતીનો ધણી છું સમજ ? ”

ખાનડીના કાને આ વેણુ પડતાં જ ઉંઘમાંથી જેમ કાંઈ અળ દધને અળકી ઉઠે એમ અળકી ઉઠી. કુંવરી લીંબડીના.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

ધણીને અંતર વેચી ચુકી છે તે જાણી જતાં એના અંતરમાં આનંદ થયો. તેથી તે બોલી ‘તમે તો રાજના ધણી કે’વાવ. ચોરટા તો અમે કે’વાધ કે તમારા રાજમાં ઉતર્યા પણ તમારા રાજમાં બો ધણો.”

“શું કીધું? બાપ! તે શું કીધું? મારા રાજમાં ચોર ને હુંટારાનો બે? તમારું શું હુંટારું? જે વાત હોય તે કષ્ટ દીયો, તમારું નુકશાન ભરી આપવા હું તૈયાર છું.”

“ચોર તે વળા કેવો ચોર. ચોરનો યે સરદાર કહીએ તોય હાલે. ને વળા અમારી મોંઘામાં મોંઘી ચીજ ચોરાઈ ગઈ ઇ હવે પાછી શે આવે?”

“બેન! બાપ! જરા હૈયે ઢોંમત રાખો તમારી પછએ પઈ મળા જશે. મને તમારો ચોર બતાવો એટલે પત્યું. પછે ઈ છે ને હું છું.”

“બતાવું? જો જો. મારો ચોર એવો છે કે એને તમે સગ્ન તો નઈ જ કરી શકો. પછી ફરી જતા નઈ હો.”

રજપુતનો બેટો વચન આપીને ફરે તે દિ પરથવી રહા-તાળજ જાય ને? તમારા ચોરને માતા શક્તિના સોગંદ લઈને કહી છું કે હું બરાબર સગ્ન કરીશ?”

“ત્યારે મારો ચોર બતાવું?”

“કાણુ ના કે’ છે?”

“જુઓ મારો ચોર આ રીયો” આમ કહીને એતસીલ મકવાણા તરફ આંગળી ચીંધીને બોલી “તમે પોતે જ મારા ચોર છો.”

“શું હું તમારો ચોર?”

“હાજી, તમે જ પોતે.”

“પણ તે કેવી રીતે?”

ચિત્તનો ચોર

સરધારના વાઘેલાના ખાંડે પરણીને સરધાર જતી અમારી કુંવરીએ તમને ઘોડો ખેલાવતા જોયા કે તરતજ એ એનું દીલ તમને દઈ બેઠી, એનું અંતર તમને વેચાઈ ચુક્યું. તમારા નામની માળા જપવા લાગી. બોલો આમ બીજાના ખાડાંને પરણેલી અમારી કુંવરીના દીલને ચોરનારા તમે ચોરટા ખરા કે નહીં ?”

“એમાં તે ચોર શાનો ? મેં કૌંયા તમારી કુંવરીને અંતર વેચવા કે'વરાવ્યું હતું ?”

હસતાં હસતાં મકવાણો બોલ્યો.

“હાકોર ! તીયારે શું તમારી થઈ ચુકેલીને તમે સરધાર જવા દેશો ? શું તમને જરાય રજપુતાઈનુંયે અભીમાન નથી ?”

આનો કાંઈ જવાબ એતસીંહને ન આપતો જોષ બાનડી બોલી “કેમ હાકોર તમારો કોલ કૌંયા ગયો ? મારા ચોરને આમ જ સજા કરશો કે ? જે મોતના ભે'થી બીને સરધાર મોકલવાના હો તો અમારી કુંવરીના બે વેણ સાંભળા લ્યો.

“બાઈએ વડારણ મોકલી

સુણુ એતા મકવાણુ

વરૂં હું ઝાલાવર જાણુજે

નકરે છાડુ મુજ પ્રાણુ”

હાકોર ! ઇ તમને મનથી વરી ચુકી છે. રજપુતનો બચ્ચો શરણે આવેલ ગા બામણુ ને અસ્ત્રીને બચાવવા માથું વાઢી આપવામાં જરાય પાછી પાની કરતો નથી તો આ તો તમને દીલ દઈ બેઠી છે. તમારી અસ્ત્રી થઈ ચુકી છે, તમારા વગર બીજા એને ભાઈબાપ જેવા છે. તોય જે મોતથી બીને તમે એને તમારી કરવાને તયાર નહ થાય તો અમારી કુંવરી

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

તમારા નામ પર લત્યા કરશે પણ સરધારને મારગે એક ડગલુંયે નહીં ભરે ” વડારણ બોલી.

લીંબડીનો ધણી પોતાને દીલ આપી બેઠેલી રજપુતની બેટીના મુલ મુલવવાનાજ વિચાર કરતો બેઠો હતો. તે બાન-ડીના છેલા અગ્ની ઝરતા વેણ સાંભળતાંજ બોલ્યો “ તારી બાઈએ લીંબડીના ધણીના અંતરમાં ઘર કર્યું છે ને લીંબ-ડીના ધણીની સવાઈ તો તીયારેજ કે’વાય કે એને દીલ આપી ચુકેલીને સરધારના માણસોજ એમના સગા હાથે જ લીંબ-ડીના રાજમેલમાં મોકલે. હવે તમે હવે નચીંત રે’જો. હું હમણું જ મારા માણસોને આજની રાત દરબારની મે’માનગતી માણવાનું કે’વા મોકલાવી દઉં છું. ” આમ કહીને લીંબડીનો ધણી ચાલ્યો ગયો.

૩

“ કોણ વાઘેલા સરદાર કે ? ” એક કલાકના ગાળા પછી બેયાર અસ્વારોએ સરધારના વાઘેલા વેલડું છોડીને પડ્યા હતા ત્યાં આવીને બોલ્યા.

“ તમે કોણ છો ? ”

“ ઇતો અમે લીંબડીના ધણીના-હાકોરના માણસો છીએ. બલા માણસ ? લીંબડીના પાદર આવીને આમ ગામ બા’ર ઉતારો કરાતો હશે ?

કોઈને ખબર પડે કે લીંબડીને પાદર સરધારવાળાએ રાત કાઢી તો અમારે શરમાવું પડે ને ? દરબારગઢમાં ઉતારો કરવા હાલો ? ”

“ હાકોર સાંબની મે’રબાની છે ઈથી બીજું રૂકું રું જોઈ ?

ચિત્તનો ચોર

પરોઢના તો અમારે જવાનું છે તો પછી નકામી મે'નત શું કામ લો છો ? ”

“ એમાં તે વળી મે'નત શાની ? અમે તો ચીડીના ચાકર ”
આમ કહી વેણકું ને વોરાવીયાને લઇને લી'બડીના માણસો ગામ તરફ જવાને રવાના થઈ થયા.

૪

પરભાતનો પોર થઈ ગયો. સુરજ દેવતા પણ આકાશમાં આગળ વધવા લાગ્યા. સરધારવાળાએ લી'બડીની મે'માંનગતી માણી સરધાર જવાને તૈયાર થયા. સહિના તૈયાર થયા પછી ખાકું લઇને આવેલા સરદારે ખાનડીને કહ્યું.

“ ખાનડી ! તારી ખાઇને કે જવાનું ટાણું થઇ ગીયું છે તો ઝટ આવીને વેણકામાં બેસી જય એટલે સરધારના મારગે પડીએ. ”

આ સાંભળી કંઇ બોલ્યા ચાલ્યા વગર કેમ જાણે ખાઇને તૈયાર કરવાને ન જતી હોય એમ ખાનડી દરબાર ગઢમાં ચાલી ગઇ. સુરજ મા'રાજ અંગારા વરસાવના લાલાધુમ થતા આગળ દોડ્યે જાય છે. ખાનડીને વાર લાગતી જોઇને સરદારે ફરીથી કેવરાવ્યું “ દિ ચડ્યે જાય છે. હજી કેટલીવાર લાગશે ? ”

“ આ હજી અંગોળ કરે છે ” અંદરથી જવાબ મળ્યો.

આમ વાતમાંને વાતમાં કલાક બે કલાક નીકળી ગયા તોય ખાનડી કે તેની કુંવરીને દરબારગઢમાંથી બા'ર આવતી ન જોવાથી સરદારે પાછું કે'વરાવ્યું “ બપોરના ધોમ ધોમ તડકા થઇ જશે તો પછી તડકામાં નાહકના હોરાન થઇ જશું તો હવે જેમ અને એમ બા'સાબ વેલા પધારે તો સરધારના માર્ગે જવા રવાના થઇ જઇ. ”

આના જવાબમાં ખાનડીએ કે'વરાવ્યું કે “ આ આવ્યા હવે

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

પળનીચે વાર નથી. જરા ધરેણા પે'રી લીધા કે બા આવ્યા જ જાણો."

આને પણ અડધો કલાક થઈ ગયો. તોય કોઇ બહાર આવ્યું નહોં, આથી વાઘેલા સરદારના દિલમાં ધ્રાસકો પડ્યો. દીલમાં વે'મ આવ્યો. તોય સીપાઇ સાથે "તૈયાર છો ને ? વેલડા જોડાવું કે ?" આમ કે'વરાવ્યું.

બાનડી પોતે આનો જવાબ આપવાને બહાર આવી ને જ્યાં સરદારનો સરદાર ડાયરામાં બેઠો બેઠો હોકો ગગડાવતો હતો ત્યાં આવીને બોલી.

"વેલડા જોડીને તમે બધાય સરદારના મારગે પડી જવ મારી બાએ તો એમનું દીલ લી'બડીવાળાને આપી દીધું છે. લી'બડીના ધણીને એ મનથી વરી ચુક્યા છે."

બાનડીના આ વેણ સાંભળતાં જ સરદારનું મ્હોં ગુસ્સાથી લાલચોળ થઇ ગયું. કપાળમાં ભવા વળી ગયા એનો હાથ તેની કમરપર લટકતી તલવાર પર પડ્યો ને દાંત કચકચાવીને તલવારને એક જ ઝટકે બાનડીનું માથું ઉડાવી દેવાનો મન-સુખો કરીને તેણે તલવાર ખેંચી, સરદારની તલવાર ખેંચતાં બીજી તલવારો પણ ખેંચાણી ને વાઘેલા તથા ઝાલા વચ્ચે ધમાચકડી મંડાણી; બેય એક બીજાને કાળ જેવા દેખાવા લાગ્યા.

તલવારનો ખડખડાટને લોહીની નદીના વહેવાથી એક પણ પેલાં જામેલા ડાયરાનો રંગ પણ મેદાનમાં ફરી ગયો, સામસામી એક બીજાની તલવારના ઝટકે ધડો ધડ ધાણી પુટે એમ એક બીજાના માથા ઉડવા લાગ્યા, ઝાલાની તલવારોએ જેમ ખેડુ બાજરાનું કુંકું વાઢે તેમ વાઘેલાના માથા વાઢી નાખ્યા. સરદારના માણસોનો કચરધાણ નીકળી ગયો. ને ખાંડે પરણેલી

ચિત્તનો ચાર

હીંબડીના મે'લમાં રઈ છે એવા વાવડ આપવાનેય કોઈ જીવતું ન રહ્યું.

૫

“કેમ માના પટેલ ! આમ કેનીકાર ?” રૂપા પટેલે વાડીયે જતાં રસ્તે ભેટો થઈ જતાં પુછ્યું.

“ગગાનો વિ'વા કરવો છે તે કન્યાની ભાળ કાઢવા” માના પટેલ બોલ્યા.

“તમારી તરફ ક્યાંઈ ન મળી કે આની કોર આવ્યા ?” ટોણો મારતાં રૂપા પટેલ બોલ્યા.

રૂપા પટેલના મેણાનો મરમ સમજી જવા છતાં માના પટેલ બોલ્યા “એની કોર કરતાં આની કોરની પેદાશ ઠીક થાય છે “રૂપા પટેલનો મેણાનો જવાબ મેણામાં જ આપતાં રૂપો પટેલ બોલ્યા.”

“હા, હા, ઈ સાવ સાચું બણ્યા. કેમ નહીં. ઇમ ન હોય તો પછી મલકના લોક ઇમ કરે કે ? ઈ તો એવું હોય તો જ મલકના લોક ઇમ કરતા હશેને ? આ અમારા ઠાકોરે પણ સરધારના વાઘેલાના ખાંડે પરણેલીને રાજ મે'લમાં મોકલી દીધી હશે તે સરધારની માટીની ચીકાશ જોઈનેજ એમ કયું હશેને ?”

રૂપા પટેલનું એક એક વેણ માના પટેલની છાતીમાં બરછીની જેમ આરપાર નીકળી ગયું. તોય વાત જાણતો ન જાણતો હોય એમ કરીને બોલ્યો સરધાર તરફ ઉંચી નજરેય જોઈ શકે એવો કોણ પાણીઆરીનો છે ? ”

“હજીયે ન જોયો તારો બાપ હીંબડીનો ઠાકોર એતસીંહ મકવાણો” ચડહે ભરેલા પટેલે ચડહમાં કહ્યું.

આ સાંભળી માના પટેલના રૂંધે રૂંધા ઉભા થઈ ગયા ને

સોરઠી શૈલ્ય કથાઓ

કોઈ ગરવીનો ગરવ રહ્યો નથી એવું મનમાં બોલીને બોલ્યો.
“પટેલ ! એટલો બધો ગરવ ન કરો. ગરવ તો રાજા
રાવણનો એ રીયો છે કે તમારો રે'શે ?”

“હવે જોયો તમારા ધણીને ! દી'બડીને ટોડે ધ આવે કે ?”

પોતાના ગામ ધણીનું આવું હડહડતું અપમાન થતું જોઈને
માના પટેલને માથું વાઢી નાખવા જેટલું દુઃખ થતું'તું
પણ બીજો કંઈ ધલાજ ન હોવાથી ચૂપ રહ્યો. પછી મન
કાષ્ઠમાં ન રે'તાં બોલ્યો “વાઘેજાનું પાણી જ તમારે
માપવું છે તો હવે તમેય લાયકા થઈ રે'જો” આમ કહી
ખાંડા દારે ગયેલા માણસો દી'બડીની સીમમાં જખમી
થયાના ને વાઘેજાને ખાંડે પરણેલી એટલે વાઘેજાની થમ
ચુકેલી રજપુતાણીના દી'બડીના રંગમે'લ નિવાસના સમાચાર
દેવા સુરધારના મારગે પડ્યો.

૬

સુરધારને ચોરે ખાંડાના આવવાની સહ કોઈ અધિરાઈથી
વાટ જોતા બેઠા છે હમણાં આવશે. હમણાં આવશે એમ
કરતાં સાંજ પડવાનો વખત થઈ ગયો આકાશમાં અછોડાવા
જ સુરજ મા'રા જ રીયા હતા એવામાં લોટ ફાકતા મોંએ
માના પટેલને સાસબેર આવતા જોઈ ચોરે બેઠેલામાંથી એક
જણ બોલ્યો.

પટેલ ! આજ આમ કેમ ? મોંએ મસ કેમ ઢળી ?”

“ગામ ધણીનું નાક કપાવા જેવો પો'રો આવી પો'ચ્યો.
હોય તો અમનેય શરમ આવે કે નહીં. એવું જ બની ગયું
હોય તો મોઢે મસ ઢળે કે બીજું કંઈ.” પટેલ બોલ્યા.

“માના પટેલ ! તમે બોલો છો કે ખકો છો ?”

“લાઈ હતું બકતો નથી પણ બોલું છું.”

“તે આમ અવળું અવળું કેમ બોલો છો ?”

ચિત્તનો ચોર

“ લીંબડીવાળે વાઘેલાની લાજ લીધી. વાઘેલાનું નાક કાપી નાખ્યું, ઇ થી બીજું મોઢે મસ ઢળવા જેવું શું જોઈ છે ? ”

“ શું કાધું ? ”

“ લીંબડીવાળે સરધારના વાઘેલાના ખાંડાને પરણી ચુકેલીને રંગમેલમાં બેઠાડી દીધી ને એના વાવડ પોંચાડવા તમારા એક જણને જીવતો નજ રે'વા દીધો બીજું શું ? ”

“ પટલ ! આ શું બોલ્યા ? શું આ સાચું જ કો છો ? ”

“ નકર શું જુદું બોલું છું ? ”

“ શું આમ બનવા જતો છે ? ” ચોરામાં બેઠેલો ગલદેરો બોલ્યો.

“ વિસવાસ ન બેસતો! હાથ તો તપાસ કરાવો ને એક વેળેય જુદું પડે તો ઘાણીએ ઘાલીને તેલ કાઢજો પછી છે ? ”

“ શું લીંબડીવાલાને ગરવ ચડી ગયો કે અમારી વડે દીકરી પર હાથ નાખ્યો. ખરેખર એનું મોતજ આવ્યું લાગે છે નકર રજપુતનો દીકરો ઉડીને આવું ખાવડાનું કામ ઈ કરે ? ” એક ગલદેરો બોલ્યો.

“ તમે બધા વિચારમાં ને વિચારમાં દિ કાઢી નાખશો અમને રગ્ગ આપો. અમારે અમારું નાક કાપવાનો ઘંધો કરનાર-અમારી લાજ આખરું ઉપર હાથ નાખનાર ઇ લીંબડીના પાણીઆરને અમારું પાણી બતાવી દેવું છે. એના મનમાં ઈ શું સમજતો હશે ? શું એની એકનીજ માએ સવાશેર શુંક ખાધી છે ? ડાયરામાં બેઠેલા બે ચાર જવાનીમાનું લોઈ તપી જતા લાલુધુમ ડોળા કરી હોઠપર દાંત પીસીને દાંત કચકચાવતા તલવાર પર હાથ નાખતા બોલ્યા.

“ જવાનો ! ધીરા પડો. અમે સહીએ લીંબડીવાળાનો ગરવ ઉતારી, એને મોતના મે'માન બનાવી, એના લીંબડીને બેઠાન

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

મેદાન કરી, વાઘેલાની થઇ ચુકેલીને સસધાર લાવવા તમારી હારે આવીએ છીએ. બલે છ પણ બે ધડી વાઘેલાનાં ઝપાટા જોઈ લે ” આમ કહીને તરતજ પળવારમાં ગલદેરા ને જવાનીયા બેય ઘોડે ચડીને લીંબડીપર વેર લેવા લીંબડીના મારગે પડ્યા.

૭

ટાઢાપોરનો સમો થતાંજ સરધારના વાઘેલા લીંબડીની સીમમાં આવી પહોંચ્યા. લીંબડીની સીમમાં દાખલ થતાં લીંબડીના જવાનોને તેમની હારે ભેટભેટા થઇ ગયા. બેય તરફથી તલવારો ખેંચાઇ ને પળવારમાં ત્રીયાની જમીન લોહીથી રંગાઈ ગઇ. ધડાધડ લીંબડીને સરધારના જવાનોના લીલુડા માથા બાજરાના ડુંડાંની જેમ વઢાવા લાગ્યા. ધરતી તો કંકુ વરણી થઇ ગઇ.

સુરજ મા'રજ મેર બેસવાની તયારીમાં હતા એવામાં સરધારમાં ધણીને ખેતસોંહ મકવાણાના ભેટભેટા થઇ ગીઆ બેય એક બીજા પર ત્રાપ મારીને કુદી પડ્યા. બેય વચ્ચે જખડૂં ધીંગાણું થીયું કોણુ જીતશે છ ચોકસ કોઇ ધારી શકતું નોતું. એવામાં સરધારના વાઘેલાએ પુઢડી ફરીને ખેતસોંહ મકવાણા પર તલવારનોવાર કર્યો મકવાણાએ પણ એવા જ જોરથી ફટકો માર્યો પણ વાઘેલાનો ધા તેને જીવસેણુ નીવડ્યો. સરધારવાળાના ધાથી એની છાતી ચીરાઇ ગઇ ને તે ભક્ દઇને ભોંય પર પડ્યો.

લીંબડીના ધણીના પડવાના સમાચાર વા વેગે રાજમે' લમાં પો'ચી જતાં લીંબડીના ધણીને મનથી વરી ચુકેલી રજપુતની બેટી પોતાના અંતરના દેવને મળવાને સ્વર્ગપુરી તરફ જવાને આહ્વાન ગઇ.

સાચો આપ

“**ભાભા!** ભાભા ! કાળો કેર થઈ ગયો ગજબ થયો ગજબ થયો, આપ થઈને છોકરાના હાથમાંનું રોટલાનું બટકુંયે ઝુંટવી લેવા લાગ્યો. પેટના છોકરા જેવા છોકરાના હાથમાંના બટકા રોટલા તરફ પણ કુડી નજર કરી. ભલા ભગવાને પણ હજારોના પાલણુહારને આવી કમત કેમ સુઝાડી ? ખરેખર ભાભા ! કળજીગનો પોરો આવ્યો ખરો, નકર વસ્તીનો આપ, હજારોનો રખેવાળ આમ કુડી નજર કરે ? ” ભાતનું પોટલું નીચે મુકી કોહ હાંકતા ભાભા પાસે જઈ જીવાન બોલ્યો.

જીવાનના આ વેણ સાંભળતાં જ કોહ હાંકતાં ભાભાની ડાકલી ફાટી રહી તે ફાટે ડાચે મોઢું વકાસીને જીવાન શું કેવા માગે છે તે સમજી ન શકવાથી—તેની સુજ ન પડવાથી ચકર વકર ડાળા ફેરવતો આભાની જેમ જોઈ રહ્યો.

ભાભાને આમ ફાટે ડાચે જોઈ રહેલો જોઈ જીવાન બોલ્યો “ કેમ ભાભા ! ડાગળા ચસકી કે ? આમ બોધાની જેમ ડાળા ફાડીને શું વકાસી રહ્યા છો ? અરે ભાભા ! માઠો દિ’ બેઠો છે માઠો નકર આમ ચાપ ? ભાવેણાનો ધણી તેની વસ્તીના પેટ પર પાટું મારે ? લોપનું પાણી કરી બાર બાર મહીને પેટનો ખાડો ભરાય એટલું મેળવતા ધરતીના પુતર બેકુના મોંમાંથી કાળાયો ખેંચી લેવાનો ન કરવાનો કામો ઈ

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

વસ્તીનો ધણી કરે ? ભાવેણાના ધણીને આવી કમતી તે વળી સુઝે ?” ભાભાને ચકર વકર ડાળા ફેરવતો જોઈ જવાન બોલ્યો.

ભાવેણાના ધણીનું નામ સાંભળતાં જ ભાભાની લાગ-ણીઓ તેજ થઈ હૃદયમાં પોરસ ચડ્યું. રગે રગે વફાદારીનું લોઈ ધબકારા મારવા લાગ્યું. નસોમાં અજબ ચેતન આવી ગયું, જવાનના હેઠ્ઠા વેણુ સાંભળતાં જવાનનો એક એક વેણુ ભાભાને ખરછી જેવો ખુંચતો હોવાથી બોલ્યા.

“ અત્યા ! જરા વિચારીને બોલતો જા. આમ જીભ હ-લાવવી આપણને ધરતીના પુતરને કેમ પાલવે ? જીભ હલાવવી ઇ વાણીયા બામણનું કામ બીજાનું કામ કરવા જતાં આપદાદાનું લુલ્લતો નહિ; જેના કામ હોય ઇ કરે સમજ્યો ? જરા લાજ મરગદ તો રાખતો જા, આમ ફાટે ડાચે જેમ આવે-એમ કેમ ભર્યે જાય છે ? ” રાજ તરફની વફાદારીએ રગેરગમાં થન-મનાટ મચાવતા ભાભાને ઉપડા વેણુ બોલવાની ફરજ પડી.

“ હવે જોયો ઈ તમારા ભાવેણાના નાથને ? ખેડુના દી-કરાના રોટલામાંયે નજર ગઈ ઇ કે બીજો ? ગરીબ વહતીના-છાકરાના મોંમાંથી રોટલાનું બટકુંયે ખેંચી લેવાને બાર પડ્યો છે ઇ કે બીજો કોઈ તમારો મલકતો પાદશા ? ”

“ લે, લે, નાને મોઢે ફાટું ફાટું ઓછું બોલ. જરા સંભાળીને-બોલતો જા નકર જોયો છે આ પેરોણો ? ” આમ કહી તેના હાથમાંનો પેરોણો બતાવતાં ભાભા બોલ્યા, “ એક ડેઆમાં દમશને તો ડેખુંયે ભાંગી જશે ને ઘોળ-દિયે તારા જોવા પડશે.”

“ તમારો રાજ મોટો કરણનો અવતાર છે ઈ ભાવેણાનો.

સાચો બાપ

ધણીએ ડેબામાં દેને તમે યે પડ્યા ઉપર પાટુ મારો તારે અમારે રાવ ક્યાં કરવા જવું ? અને ભાભા ! તમે બીજું કરવાનાયે શું હતો ? મારો ભાભા ! તમે ને તમારો ભાવેણનો ધણી અમારા પર હળ હાંકો, અમારું લોઈ જેટલું પીવું હોય એટલું પીવો, પણ જોજો વહતીના ઝાઝા નીલાકા સારા નહિ હોં. આજતો વહતી લોધના આંહુંડે ચોધાર રૂએ છે. તમારા જેવા ગામના પટલે તો ગામના આંહુંડા લુવા જોઈ તીયાં તો તમેજ ફટકવો છો. ધએ કળજગ નઈ તો બીજું શું ? ”

જે દીકરાએ જનમ ધરીને આજ સુધીમાં ભાભાનું એક પણ વેણ ઉઘાડ્યું નોંતુ, જે દીકરો ભાભાના બોલને વેદ વચનને બ્રહ્માનો બોલ ગણતો હતો તેને આમ જેમ આવે તેમ બોલતો જોઈ, આમ અવળા અવળા શરીરની રૂંવાટી ઉભી કરી દે તેવા વેણ બોલતો જોઈ ભાભાના મનમાં કાંઈ ન થવાનું થયું હોવું જોઈ ન કર મને પુછ્યા વગર પાણીનું પાવરૂંયે ન પીનારો દીકરો આજ આમ અવળા વેણ કેમ બોલે ! આમ, વિચાર થતાં ભાભા બોલ્યા “ બાપ રતના ! આમ આજ જીભે ઉંધી સરસરતી કેમ બેટી છે ? કોઈ દિ નઈ ને આજ આમ મોં ફાટ અવળું અવળું કેમ બોલ્યે જાય છે ? જે કેવું હોય તે ઝટ ભસી મરને ? કાંઈક ગુસ્સે થતાં ભાભા આ છેલ્લા વેણ બોલ્યા.

“ ભાભા ! સાચે સાચ ભસી મરું કે ? ” આમ કહીને જીવાને ભાવનગરના ધણીએ ગામની વીધોટી વધારી હતી તે વિશેની બધી વાત ભાભાને જણાવી.

“ અરે ! અકરમી ! તને વાત કરતાંય આવડે છે ? આ તો હમણાં જ તું લગનનું ખારમું કરી નાંખે તેવો ઘાટ કરી

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

બેહત. જો જરાક મોડું તેં મને આ કીધું હોત તો તારા દાડકા પણ ખોપરા ચર્ધ જત. બલા માણહ ! હવે જવાનજોષ થીયો જરા સમજણુ તો રાખતો જા. જ્યાં હોય ત્યાં ઠોકડીને ખસ ઠોકડી જ. ઠોકડી કે મશકરી જાં કરવાની હોય તાં કરાય કંઈ અધેય ઠોકાણે શોભતી હશે ? ” વાત જાણી લીધા પછી ભાભા બોલ્યા.

“ પણ...ભાભા ! શું કંઈ ? મને એવી ટેવ જ પડી ગઈ છે ત્યાં હવે શું થાય ? ”

એવામાં કંઈક યાદ આવતાં ભાભા બોલી ઉઠ્યા “ રતના ! ખાપ ! ઈ ભાતું પાછું લઈ લે. આજે ભાવેણાના ધણી પાંસેથી ગામના લોકને નીચાય અપાવ્યા વગર રોટલાનું બટકું મારે મોંમાં મુકવું ગોમેદ અરે ગાની માટી ખરાખર છે. ” આમ બોલી રતનાને લઈને ભાભા ગામ તરફ જવા લાગ્યા.

૨

વીધેટીનો વધારો થયેલો સાંભળી આખા ગામના લોકના જીવ ફફડી રહ્યા છે. આખા ગામમાં હાહાકાર ને કાળો કે'ર વરસી ગયો છે. અધાયના અન જળ રખડ્યા છે. સઉના જીવને જંપ નથી. દરેક કાળા માથાના માનવીના અંતર ફફડી ઉઠ્યા છે. ગામનું નાનામાં નાનું છોકરું પણ ભાવેણાના ધણીને આવી કમત કેમ સુજી તેમ પોકાર પાડી રહ્યું છે. સહ કોઈ ગામના પુટલના આવવાની કાગના ડોળે વાત જોતાં સીમ તરફ નજર દોડાવી રહ્યા હતા.

તેવામાં છેટેથી પુટલને આવતો જોઈ નાનાં છોકરાં પણ જલમાં આવીને કીકીઆરીઓ પાડતાં બોલી ઉઠ્યા, “ ઓ આવ્યા. પુટલ ભાભા ઓ આવ્યા. ”

સાચો બાપ

થોડી વારમાં તો પટલ ઝાંપા પાસે આવી પહોંચ્યા; ઝાંપા પાસે આવતાં જ સહિના મેં કાળા મસ જેવા થઈ ગયેલા જોઈ પટલ બોલ્યા, “એમાં મોઢે મસ શું કરવા ઢાળો છો ? બીલો છો શું કરવા બાર બાર મહીનાની મે’નત પછી રોટલાનું બટકું મળે છે તે બહેને ઇ રાજ હોય તોયે કેમ લેવા દેશું ? પટલીઆઓ ! મેં ન ઉતારી નાંખો. જ્યાં સુધી મા’રાજ તખત-સંગળ બાપુ પાંહેથી ન્યાય ન અપાવું ત્યાં સુધી મારે રોટલાનો કટકોયે ગા’ની માટી જેવો છે.”

પટલના આ વેણુ સાંભળતાં જ બધાય અવાક થઈ ગયા. શું બોલવું તે સમજી શક્યા નહીં તેથી કોઈ પણ એક વેણુ બોલ્યા વિના મુંઢની જેમ ભાભાના મેં તરફ તાકી રહ્યા.

“કેમ પટલીઆઓ : શું વચાર કર્યો ? કેમ બોલતા નથી ? આમ મુંગાને મુંગા બેસી રીયે કંઈ તમારું દખ્ખ ઓછું જવાનું છે. જો વિદ્યોદી માફ કરાવવી હોય તો તમારે અમારી સાથે મા’રાજ તખતસંગ પાંસે અરજ આવવું પડશે.” બોલો શું વચાર છે ?”

“પટલ અમે તો તમે લઈ જવ તોંયા આવના તૈયાર છી અમે તમે જે કામ કરો તેમાં કેદિ આડો હાથ નાખ્યો છે. તે નાંખશું ? ને આ તોં તમે કોંયાં તમારા સવારથની વાત કરો છો આમાં તો ગામ આખાનોયે સવારથ છે.

ગામના માણસોના આવા વેણુ સાંભળતાં પટલને પાણી ચડ્યું. બધી વહતી તેને પડખે છે તે સાંભળી પટલના પગમાં બમણું જોર આવતાં તે બોલ્યા. “ત્યારે અમરા પટલ આજે જ મા’રાજ તખતસંગને અરજ કરવા ભાવનગર જઈએ તો ?”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“ તમારા વચારે વચાર પટલ ? તમે અમારા ગામના પટલ છો. ગામના માથાના મોર છો તમે જેમ કે તેમ ગામ કરવાને તૈયાર છે ” અમરા પટલ ગામની વતી બોલ્યા.

“ ગામની મારા ઉપર આટલી બધી રે’મ ને લાગણી જોઈ માઈં હૈયું હસી ઉઠે છે. તારે પટલીઆઓ સાંજના જ ભાવનગર અરજે જવાનું રાખે તો ઠીક આજે સોમવાર એટલે ભોળા શંકર ભગવાનનો વાર છે. મારો વાલો ભલો થઈને તખ્તસંગ મા’રાજના રૂદીએ ચડી બેઠશે કે તમાઈં કામ પાર પડ્યું જ સમજી લો ”

“ તૈયારે પટલીઆઓ સાંજના ભાવનગર જવા ગાડા જોડાવશું ને ? ” અમરા પટેલે ગામના પટેલીઆઓને પુછ્યું.

“ હા, હા, જેવો ભાલા પટલનો વચાર ”

“ મારો વચાર તો મેં તમને અગાઉથી જ કહી દીધો છે ” પટલ બોલ્યા.

“ ત્યારે બોલો સાંજના જવાનું જ છે ને ? ” અમરા પટેલે પુછ્યું.

“ એમાં તે વળી પુછ પુછ શું કરવાનું હતું, સાંજના ગાડા તૈયાર ” આમ બોલીને પટેલીઆઓ ચોરેથી વીખરાઈ ગયા.

૩

સુરજ મા’રાજ મેર બેઠવાની તૈયારીમાં હતા. મંદીરની ઝાલર પર ડંકા પકુ પકુ થઈ રહ્યા હતા તે વખતે ભાલાએ ગામના બીજા પટલીઆઓને લઈને ભાવનગરના માર્ગે ગાડા દોડાવી મુક્યા.

સુરજ દેવતા, રાણી રત્ના દેવ સાથે રથમાં બેસીને આકાશમાં સફર મારી રહ્યા છે. પરભાતનો પો’ર થતાં ભાલાને

સાચો બાપ

બીજા પટલીઆઓના ગાડા ભાવનગરના પાદરમાં આવી પોંચ્યા. ધરમશાળામાં ગાડા બાંધીને બીજા પટલીઆઓને લઇને ભાભા ભાવેણના ધણીને અરજે જવા રાજમે'લ તરફ રવાના થઈ ગયા.

રાજમે'લની પાસે આવતાંજ પટલીઆઓના હૈયા ફફડી ઉઠ્યા. મારાજ તખ્તસંગ નીચાં આપશે કે નહીં તેમ ઢ્યુ પચ્યુ થવા લાગ્યું. કચારીમાં જતાંજ પટલીઆઓને પરથમ ગાગા ઓઝાનોજ ભેટો થઇ ગીયો. પટલીઆઓને કચેરીમાં આવેલા નેમ ગાગા ઓઝા બોલ્યા.

“ પટલીઆઓ કેમ અહીંયાં આવવું થયું ? ”

“ મા બાપ ! મા'રાજ તખ્તસંગને અમારા દુઃખની અરજ કરવા આવ્યા છી. શું ભાવેણનો નાથ વહતીનો બાપ અમારી અરજ નહીં સાંભળે ? ”

“ સાંભળશે, પટલ કેમ નહીં સાંભળે જે અરજ કરવાની હોય તે મને કેા અતારે તખ્તસંગ મા'રાજ તમને મળી શકે તેમ નથી તો જે કે'વું હોય તે મને જ કહો ” ઓઝાજીએ સંભળાવ્યું.

“ ગાગા ઓઝા ! તમે એકજ દીવાનગરી કરો છો કે બીજા કોઇ કરે છે ? ” ભોળાદીલના ભાભા બોલ્યા “અને આવી દીવાનગરી થતી હશે કે ? વહતીનું લોખ ચુહવું છે કે વહતીને પેટના દીકરાની જેમ રાખવી છે ? નેમ રે નેમ ગાગા ઓઝા તારી દીવાનગીરી કે મારાજ તખ્તસંગને કમતડી સુઝડીને વહતીના અચ્ચાના મોંમાંથી રોટલાનું બટકુંચે ખેંચી લેવાને તૈયાર થયો છે. તારી દીવાનગરી તો ભાવેણના ધણીને લખવે છે. ”

“ પટલ ! પણ છે શું ઇ કહેશો ? ” મગજને કળગમાં રાખી ઉસ્તાદ ગગો ઓઝા બોલ્યો.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“ આ અમારા ગામની વિધોદી વધારી તમારે કાઢને પાવડ્યે પાણી પીતો રે’વા દેવો છે કે લોઈ નું દીપુંએ પી નવું છે ? ”

પટલના આ છેલ્લા વેણુ સાંભળતાંજ ગગા ઓઝાને ઝાળ-ઝાળ લાગી ગઈ તેની આંખો લાલધુમ થઇ ગઇ તેથી તેઓ બોલ્યા “ મા’રાજ તમને મળવાને નવરા નથી. તમારા જેવા જે આવે તેને જો મળ્યાજ કરે તો પાર ક્યારે આવે ને તો પછી અમારું અહીંયા શું કામ હતું ? જવ પટેલીઆઓ હકમ હું ફેરવી શકું તેમ નથી. “ આમ કહીને પટલીઆઓને સાંજ રે’વા દઇ ગગા ઓઝા ચાલ્યા ગયા.

ગગા ઓઝાના જવા પછી ભાભાની આંખ ફારી ગઇ. ધરતીના પુતરને આવો જાકારો અપાતો જોઇ તેનું મોં લાલ-ચોળ થઇ ગયું તેથી ત્યાં બેઠેલા પટલીઆ તરફ જોઇને બોલ્યા “ હાલો, ઉઠો બેઠી શું રીયા છો ? હવે અહીંયા બેઠી રે’વાની કંઈ જરૂર નથી. આપણો નીચાય આપણા હાથે જ પાવડાના બળે મેળવવો પડશે. ” આમ કહીને પટલીઆઓને લઇને ભાભા તેમના ગામ તરફ ચાલ્યા ગયા.

ગામમાં આવતાં જ ભાભાએ બધાયને બેગા કરીને કંઈ દીધું કે “ તમારે આખરે રાખીને જીવવું છે કે નાક કપાવવું છે ” તમે કોણ ? ધરતીના પુતર જો તમારું નાક કપાણું તો ફુનીયા બધીનું કપાણું. બોલો શું કરવું છે ?

“ તમે જેમ કો, તેમ કરવાને તૈયાર છી ” સહુ બોલ્યા.

“ તો તમારી જેવી મરજી પણ હું કહું તેમ તમારે કરવું હોય તો તમારે તમારી વાલામાં વાલી જમીન, ને ધરખારને છોડી મારી હારે ઉચાળા ભરવા પડશે. બોલો ખેતર પાદરને મોહ છોડી ઉચાળા ભરવાને તૈયાર છો ? ”

સાચો બાપ

“ નાક કપાવીને રે'વું ” એના કરતાં આજમાં રમ્મને ઉચાળા ભરવા ધ શું ખોટું ? અમે બધા ઉચાળા ભરવા તમારી હારે તૈયાર છી. ”

“ ઠીક, તારે કાલ સવારે સહિ સહિના ગાડામાં ધર વખરી ભરીને તૈયાર રે'જો ” આમ કહીને ભાભા બીજા પટલીઆ-ઓની હારે પોતપોતાના ધરે જવાને ગયા.

પટલીઆઓ શું કરે છે તેની ખબર આપવાનો ખાતમી-દારને ઓઝાજીએ મોકલ્યો હતો, તે ઉચાળા ભરવાની વાત સાંભળીને પવનવેગી ઘોડીએ ભાવનગર તરફ દોડ્યો. અને કલાક બે કલાકમાં ઓઝાજીના કાને વાત નાખી દીધી.

પટલીઆઓની આટલી બધી હીંમત જોઈ ગયો ઓઝા ફંગ થઈ ગયા. ને આ વાતની જાણ કરવાને તે ભાવેજાના ધણી પાસે ગયા.

મા'રાજ તખ્તસંગ ગગા ઓઝાને કટાણે આવેલા જોઈ બોલ્યા, “ અત્યારે આવવાનું કારણ ? ”

આનો કાંઈ જવાબ નહીં આપતાં ગગા ઓઝાએ પે'લેથી છેલે સુધી વાત જણાવી કહ્યું “ પટલીઆઓ કાલે ઉચાળા ભરવાના છે. ”

“ શું આ ખરું છે ? ”

“ સુરજ દેવતા આગના બડકા જેવા ઢિનાળામાં તપે છે ઈ જેટલું ખરું છે એટલું જ આ પણ ખરું છે. ”

“ ઠીક છે, તમે તૌંયા જીવને ગમે તેમ કરીને પટલીઆ-ઓને રોકી રાખજો દું તૌંયા આવી પોંચું છું. ” આમ કહીને મા'રાજ ચાલ્યા ગયા.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

૪

પરભાતનો પો'ર થવાને થોડી વાર છે. સુરજ દેવતું અજ-
વાળું અંધારાને ખસેડતું જાય છે. ખેડુઓ પોતપોતાના ગાડા
નેડી ઘર વખરી ભરી રહ્યા છે. ત્યાં ગગા ઓઝા આવી
પહોંચ્યા. તેમણે ભાભાને ધણી ધણી સમજાવ્યા પરંતુ ભાભા
એકના બે નહિ થતાં બોલ્યા, “ ગગા ઓઝા ! તમે રાજના
દીવાન ખરા પરંતુ રાજના કરતાં વહતીનો હક્ક નમારા પર
વધારે છે. તમને જે પગાર મળે છે તે અમારા પરસેવાના
ટીપાંનો-અમારી કાળા આંતરડીની મે'નતનો મળે છે, તમે
રાજના કરતાં વહતીના નોકર પે'લાં છો, જરે નીચાય લેવા
તમારે પગે પડતા આવ્યા હતા, તારે કુતરાની જેમ હડધુત
કરીને કાઢી મુક્યા. હવે અમે તમારે જોડે કંઈ વાત કરવાના
નથી. ભાવેણુનો ધણી આવી મનાવશે તો ઈ ટાણે જોઈ લેશું.”

વહતી ઉચાળા ભરે છે તે સાંભળતાં જ મા'રાજ તખ્ત-
સંગનું લોહી બળવા લાગ્યું. અનાજનો કાળોપો ગળે પણ ન
ગયો. એટલે તરતજ તેઓ પણ કાળા રાતે પટેલીઆઓને
મનાવવા ઉપડ્યા ને ગામ પાસે આવી ગા'ના જવાના મારગ
આડે ઉભા રહ્યા.

પરભાતનો પો'ર થતાં જ ગાડાની લંગર ગામના ઝાંપા
બહાર આવી પહોંચતાં જ, પટેલીઆઓએ ભાવેણુના ધણી
તખ્તસંગજી મા'રાજને ગાડા જવાના મારગમાં આડા
ઉભેલા જોયા.

ભાવેણુના નાથ ! અમારો મારગ મુકો. “ અમારા છોક-
રાને બટકુ રોટલો ય નથી મળતો તે ધ રોટલા બેળા થવા દો ”
ભાભા બોલ્યા.

પરલાવનો પો'ર અતોર ગાડાની કાંઠે ગામના ઝાંપા બા'ર આવી પો'ર અતોર પડેલીઆ-
 ઝોની નજરે આવેલુના ઘણી નખત સગર મા'ર રોજને ગાડાનો માગે રેહાને કિમેલા પડ્યા.

સાચો બાપ

“પટલ ! જવ. ખુશીથી જવ હું કોંયાં તમને રોકું છું ? તમને કોણ જવાની ના પાડે છે જવું હોય તો ખુશીથી જવ પણ તે કેવી રીતે ખબર છે ? મારા શરીર-દેહ પર તમારા ગાડા ચલાવીને જ ” મા’રાજ તખ્તસંગજી ગદ ગદ કંઠે આમ બોલીને મારગમાં આડા સુધ ગયા.

તખ્તસંગ મા’રાજને મારગમાં આડા સુતેલા જોતાં જ ભાભાને ખીજ પટલીઆઓ-દોટ મુકીને મા’રાજ તખ્તસંગના પગમાં પડ્યા ને મા’રાજને ઉભા કરી બોલ્યા “પટલીઆઓ ! ગાડા પાછા વાળો.”

ગાડા પાછા વળાવી ભાવેણાનો ઘણી ચોરામાં ભાભા સાથે આવ્યો ને તરત જ આ એકજ ગામની નહિ પણ આખા રાજની વધારેલી વીઘોટી માફ કરવાનો દંદેરો પીટાવ્યો.

આમ દંદેરો પીટાવી મા’રાજ તખ્તસંગજી ભાવનગરની વસ્તીના “સાચો બાપ” થયા.

દંદેરો સાંભળી વસ્તી પણ ધન ધન રાજ તખ્તસંગ ધન્યરે ભાવેણાના નાથ. આજ તમે તમારી વહતીના “સાચો બાપ” થયા એમ બોલવા લાગી.

દરેક યુગમાં પ્રજાને પોતાનું ખમીર ખતાવીને જ અદલ ઇન્સાફ મેળવવાની જરૂર પડેલી છે, ને જ્યારે પ્રજા જ પોતાનું ખમીર ખતાવી અમાનુષી જલ્મે સામે પોકાર ઉઠાવી ગુલામીની જંજીરો ફેંકી દેવાને કટીબદ્ધ થાય છે ત્યારે એવી કોઈ પણ શક્તિ નથી જે પ્રજાની માગણીને તાબે ન થાય.

જાનની બહારે

“હે મયંદ શેઠ છે ?” ઉનાળાના ધોમ ધોમ ધખતા અંગારા જેમ લાલા ફેંકતા દિમાં જમી પરવારીને જરા હેમચંદ શેઠ આડે પડખે થવા પડ્યા ત્યાં એની ડેલીએ આવીને કોઈએ એમના નામનો પડકાર કર્યો.

ઉંઘમાંથી ઝબકી હાંફળા હાંફળા થતાં આવા લુઝરતા તડકામાં કોણ આવ્યું હશે એવો મનસુખો કરી ડેલીને બારણે આવતાં બોલ્યા “કોણ છ ? અત્યારે આવા ધોમે ધોમ ધખતા તડકામાં કોણ આવ્યું છે ?”

શેઠના બોલવાનો અવાજ સાંભળી શેરીમાં ઉભેલા પરસેવાથી અંગેઅંગ નીતરતા બે જણ ડેલીમાં આવ્યા. આવનારને ઓળખી જતાં હેમચંદ શેઠ બોલ્યા “કોણ જગાભાઈ ? આવા લુઝરતા તડકામાં કેમ આવવું થીયું ?” રાયચંદ શેઠના મુનીમ જગાભાઈને ઓળખી જતાં શેઠ બોલ્યા.

“કામ વગર તે કોઈનું ગામેતરું થીયું કોઈએ જાણ્યું છે શેઠ ?” મુનીમની સાથેનો બ્રાહ્મણ બોલ્યો.

“તીયારે તો જે કામકાજ હોય છ ફરમાવો” શેઠ વિવેક કરતાં બોલ્યા.

“શેઠ ! હું શું બોલ્યા ? તમે તો મોટા માણસ કેવાવ

જનની બહારે

કામ કાજ હોય તોય ઇ તમને તે સોંપાય ? ” મુનીમે વધુ વિવેક કર્યો.

“ કેમ હજીયે ડેલીની બાર છુઝરતા તડકામાં ટાલ ન ઉડી હોય તો ઉડાડવા ઉભા રે’વું છે ? ”

“ શેઠજી ! હવે બારે ઉભે રીએ કોંયાં પાલવે એમ છે. અમે તો તમારા રહેડાના મે’માન થવાને આવ્યા છી. ”

મુનીમના આ વેણુ સાંભળતાં જ હૈમચંદ શેઠના દીલમાં નવાઇ થઇ. કેઇ દિ નહોં ને આજ રાયચંદ શેઠના મુનીમને આવેલો જોઇને અધુરામાં પુરું આમ બોલતોં જોઈ તેના દીલમાં રમી રીયેલી વાતનો તોડ હૈમચંદ શેઠ ન કાઢી શકવાથી બોલ્યા “ તમારા બોલવામાં કંઈ ભેદ જેવું જણાય છે. ”

“ શેઠજી એમાં ભેદ જેવું વળી હતું જ શું ? અમારા શેઠના અંતરમાં તમારા સગા થવાનો કેડ જગવાથી તે પુરો કરવા અમને અહીંયા મોકલ્યા છે હવે ઈ પુરવો કે ન પુરવો ઇ તમારા હાથમાં છે. ” મુનીમ સાથેનાં ગોર મા’રાજ બોલ્યા.

“ તો અમે વળી કે દિના દુશ્મન છી. અમારા આપદાદાની વારીમાં ઇ ગમે એમ થઈ ગીયું હોય એનો અમારા દીલમાં જરાયે મેલ નથી. ” હૈમચંદ શેઠ તેમનું દીલ સાફ છે એમ બતાવવા બોલ્યા.

“ ને અમારા શેઠના દીલમાં પણ એવું કંઈ નથી એટલે તો તમારી પાંહે મોકલ્યા છે ને ” ગોરમા’રાજ બોલ્યા.

“ જગલાઇ ! આ તમારી હારે આવેલ આદમી બ્રહ્મદેવ હોય એમ જણાય છે, ખરું કે નઈ ? ”

“ હા, હા, શેઠજી એમજ છે. ઇ અમારા શેઠના કુળ ગોર છે ને શેઠજી એમને મારી હારે મોકલ્યા છે ” જગલાઇએ ખુલાસો કર્યો.

સોરઠી શૈય કથાઓ

“ ગોર બાપા ! પાય લાગીએ ” જગાભાઈની સાથેનો આદમી બ્રાહ્મણ છે એવી ખબર પડતાં હિમચંદ શેઠ મા'રાજને પગે લાગતાં બોલ્યા.

“ ધનવાન, પુત્રવાન, આયુષ્યવાન ભવ ” આમ બોલી ગોર મા'રાજે આશ્ચરવાદ આપ્યો.

આશ્ચરવાદ આપ્યા પછી જે કામ પાર પાડવા આવેલ છે એનો સારો મોકો આવી પોંચેલો જોઈ ખંભા પરના ખડીઆ-માંથી રૂપીઓને નારીએળ કાઢી હિમચંદ શેઠના પગ પાસે મુકતાં ગોર મા'રાજ બોલ્યા જુઓને હિમચંદ શેઠ ! રાયચંદ શેઠે એમની વજકારના ચાંદલા તમારા દીકરા વેરે કરવા મને જગાભાઈને આ રૂપીઓને નારીએળ આપીને મોકલ્યા છે. તો શેઠજી ! ભલે રાયચંદ શેઠની આટલી હોંશ પુરી થઈ જાય.”

“ ગોર બાપા ! તમારા શેઠ જેવાના સગા થવા કરતાં બીજું રૂંડું શું ? એમના જેવાના સગા થવાની કેને હોંશ ન થાય ? ને જરે ધ ધરની સાંકળ ખખડાવીને દીકરી દેવા આવે છે તારે એવો કેાણ હશે કે મોં ઘોવા જશે ? પણ ગોર બાપા ! દીકરીની ઉમર કેવડીક હશે ! ”

“ ચોદક વરહની તો હશેજને જગાભાઈ ? ” જગાભાઈને પણ વાતમાં ભેળવતા મા'રાજ બોલ્યા “ હા, એટલી તો હશેજ ” જગાભાઈએ હામાં હા ભણી.

પોતાના દીકરાની ઉમર કરતાં કન્યાની ઉમર ચાર પાંચ વરહની મોટી જેતાં શેઠ વિચારમાં પડી ગયા હવે શું જવાબ દેવો ધ કંધ નક્કી કરી શક્યા નહીં, એથી મનમાં ગણગણવા લાગ્યા. હા પાડું કે ના, રૂપીઓ ને નારીએળ રાખી લઉં કે પાછું મોકલાવું એનો કંધ નીરણ્ય ન કરી શકવાથી શેઠ મુંગાજ રીયા. શેઠને આમ મુંગે મોઢે બેસી રીયેલા જોઈ ગોર બાપા

જાનની બહારે

બોલ્યા “જગાલાઇ! શેઠ આપણું આટલુંયે વેણ ન રાખે કંઈ ? કરો કંકુના ને ગોળ લાવો ગોળ ગળ્યા મોં કરીએ.”

ગોર મા'રાજને આમ બબડતો જોઇ શેઠના દીલમાં પોતાના હાથે દીકરાને કુવામાં નાખવાનું દીક ન લાગવાથી બોલ્યા “ગોર બાપા! રાયચંદ શેઠના સગા થવું ઈ તો એક રીતે હુંપદ ધરવા જેવું છે મોટો લાવો છે પણ જરાક કન્યાની ઉંમર મોટી પડે છે નકર એવો સગો ગોત્યોય જડે ?”

“શેઠ! હવે ઈ કંઈ બોલશો નઈ અમને અહીંથી ઉજળે મોંએ જવાની હોંથ છે તો લલા થઇને આટલું માની જવ.”

“પણ હું કે દિ ના પાડું છું: મારે તો ઉમરનો જ વાંધો છે ને ? નવ દસ વરહના છોકરાના ચૌદ વરહની કન્યા સાથે લગન કરી હું ખેય લવ બગાડવા નથી ઇચ્છતો, આ મેળ મળે એમ ક્યાં છે કે તમે નકામી તાણ કરો છો ? આવું કળેડું કરવાથી શું લાભ ? આપણા હાથે ખેય કુમળા બચ્ચાને લય બગાડવોજ રીયોને ? ને જગાલાઇ ! આમાં કંઈ ખોટું લગાડવા જેવુંજ નથી. ના પાડવાનું કારણ તો સમજી ગયા ને ?”

“પણ એમાં શું ? છોકરો તો કાલ સવારે ભડભાદર થઈ જશે” છોકરાના મોંએ મુંછ આવશે કંઈ દીકરીને નઈ સમજ્યાને ? જગાલાઇ બોલ્યા.

“ઇ બધુંયે ખરું. તમારું કેવું સોળ વાલને એક રતી ખરું પણ આમ કળેડું કરવાથી શું લાભ ?”

“તો શું શેઠ ! અમને આમ લુતે મોંએ જ કાઢવા છે ?” ગોર મા'રાજ ગળગળા થઇ જતાં બોલ્યા.

“ગોર બાપા ! આશું કરો છો ? એમાં ગળગળા થઈ જવા જેવું શું છે ? જો બનવા જેવું હોય તો લખમી ચાંદલો કરવા આવે તારે મોં ધોવા જઈ એવો હું મુરખ છું ?”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“ જો શેઠજીના દીલમાં સુજો ધ ખરું, ઠીક તારે તો અમે હવે રજા લેશું ” જગાભાઈની સાથે ગોર મા'રાજ આમ બોલતાં બોલતાં ઉભા થઈ ગયા.

“ પણ આજની રાત રધ જાવ તો નહીં હાલે ? ”

“ રાયચંદ શેઠે આજને આજ જવાખ લાવવા જણાવ્યું છે નકર રાત રધ જાત કીયાં પારકાનું ઘર છે. આમ કહી ગોર મા'રાજને લઇને જગાભાઈ તેમના ગામના મારગે પડ્યા.

૨

રાયચંદ શેઠના હૈયામાં આજે આનંદ ઉભરાઇ જાય છે. હૈમચંદ શેઠ જેવાના સગા થવાનો વિચારજ તેને આનંદમાં ગરક કરી દેતો હતો. ધરનાં માણસો સહિ મા'રાજને જગાભાઈના આવવાની કાગને ડોળે વાત જોતાં બેઠાં હતા સુરજ દેવતા મેર બેહવાની તૈયારીમાં હતા ઇટાણે મા'રાજને જગાભાઈને આવતા જોતાં ધરના સહિ માણસોના દીલમાં આનંદ આનંદ થઈ ગયો.

ઘરમાં આવતાંજ રાયચંદ શેઠ બોલ્યાં “ કાં ગોર બાપા ! શું કરી આવ્યા ? ”

આનો કેંધ જવાખ નહીં આપતાં ગોર મા'રાજ જગાભાઈની તરફ ટગળ ટગળ જોઇ રહ્યા. મા'રાજને આમ મુંગા રહેલા જોઇ જગાભાઈ તરફ જોઈ રહેલા જોઇ રાયચંદ શેઠ બોલ્યા “ જગા ! શું કરી આવ્યો ? મુંગો કેમ રીયો છે. બોલને ! તારી જીભ કેમ સીવાઈ ગઈ ? ”

“ શેઠજી ! દીકરાની ઉમર વીજકોર બેન કરતાં નાની છે એમ કહીને શેઠે ના પાડી ” મુનીમ ખીતાં ખીતાં બોલ્યો.

જાનની બહારે

“ તો પછી છોકરો કાલ સવારે મોટો થઈ જશે ને નાનો છે તોય એના મોઝે મુંછ આવશે એમ બસી મરવું, તું ને ? ”

“ શેઠજી ! કે’વા જેવું હતું છ બધુંયે કઈ ચુક્યા’તા પણ હાજ ન પાડે એનો કંઈ છલાજ ? ”

“ એમ ! એને ધરે ચાપને દીકરી દેવા જઈએ તોય આટલું બધું અભીમાન ? ત્રીયારે તો ભગવાન પણ જે કરતો હશે ઈ દીકજ કરતો હશે. એના ધરે જઈને મારી દીકરી શું સુખી થવાની હતી. જગા તું ને મારાજ એય તમે તારે જવ હું એનું અભીમાન એનો ગરવ ગમે એમ કરીને ઉતારી નાખીશ ” આમ બોલી લાગ મળ્યે હેમચંદ શેઠનું અભીમાન ઉતારવાનો મનસુખો કરી રાયચંદ શેઠ એના કામે વળગી ગયા.

૩

આમ કરતાં કરતાં વાતમાંને વાતમાં ત્રણ ચાર વરસે વીતી ગયા. હેમચંદ શેઠનો દીકરો જવાન બોધ થઈ ગયો. હેમચંદ શેઠે એનું સગપણ ચરાડવાના નગર શેઠની દીકરી સાથે કર્યું આ સમાચાર સાંભળી રાયચંદ શેઠને ધણું લાગી આવ્યું. કારણ કે ચરાડવાના નગર શેઠ ને રાયચંદ શેઠને બાપદાદાનું વેર ચાલતું આવતું હતું. એથી એના રૂવેરૂવા આ બબર સાંભળતાંજ હિભા થઈ ગીયા.

હેમચંદ શેઠ કરેલ અપમાનનો ધા ઈ ભુલી ગયો હતો પણ આ તાજા ધાએ એને આગળ થયેલા ધા પર મીઠું ભભરાવ્યું ને આનું વેર લેવાનો વિચાર કરી તરતજ રાયચંદ શેઠ એમના ગામના રથા નામના કાળાને બોલાવી મંગાવ્યો. રથાને ત્યાં આવી પહોંચેલો જોઈ રાયચંદને શેઠ બોલ્યા.

રથા ! તારા સરખું એક કામ પડ્યું છે કરી આપશે ? ”

સોરઠી શીર્ષ કથાઓ

“ અરે શેઠ ! ઈશું બોલ્યા ? તમે તો અમારા માવતર કે’વાવ, દકાળમાં મારા બાપદાદાને તમે જીવતદાન આપ્યું તું ઇ અમારા પર કરેલો ઉપકાર હું કેમ ભુલી જાઉં ? જે હકમ હોય ઇ કરમાવો. મારા જીવના જોખમે તમારું કામ કરી આપું તો જ હું કોળીનો બન્યો. નકર મારા બુંદમાં ફેર પડ્યો સમજજો.”

“ પણ રધા ! આ કંઈ લગનના લા’વા લેવા નથી જવું. ખાંડાના ખેલ રમવા જવું છે. બોલ કરી શકશે ? ”

“ શેઠ ! તમે તો અમારા માવતર કે’વાવ તમને તે ના પડાય ? તમારા માટે તો માથું વાઢી આપવાને તમાર છું. આજ અમે જીવતા છી ઇ કોના અનના પરતાપે ? નકર મારા બાપ દાદાનો વંસ રીયો હોત કે નઈ ઇ તો ભગવાન જીણુત ” રધો બોલ્યો.

રધાના આ વેણુ સાંભળી રાયચંદ શેઠના હૈયે ટાઢક વળી તેથી તે બોલ્યો “ રધા ! આટલું કામ કરી આવશે તો હું તને દસ વીઢુ રૂપીઆ આપીશ. ”

“ માબાપ ! હું તમારા રૂપીઆનો ભુખો નથી હું તો વટનો ભુખો છું વટનો. જે કરવું હોય ઇ નો હકમ કરમાવી દો. ”

“ પણ કદાચ તું ઇ કામ કરતાં પકડાઇ જાય તો ? ”

“ તો ! શેઠ તમે મને શું વાણીઆ બામણનો દીકરો સમજો છો ? શું તમને તમારું નામ આપી દઉં એવો ભે લાગે છે ? શેઠ ! આ વાણીઆ બામણની કાથા નઈ આતો કાઢીયો વરણુ છે. મરતાંયે કોઇનું નામ આપે ? ”

“ તારે તો રધા ! જે આપણી બેનનું નારીએળ હેમચંદ શેઠને ઘેર મોકલેલું ને ઇ એણે આપણું અપમાન કરીને

જનની વારે

ધમા થકીમાં આઝાદિ : શાતા એ ચાર આદર્શના સમણા નેગી નામના. આમ મામલો એકદમ બદલાઈ ગયો.

જનનની વ્હારે

પાછું વાળેલું ધ સાંભરે છે ? એનું મારે આજ વેર વારવું છે. વારી આપશે ? ”

“ જો કેવું હોય ધ કઈ દો : તમે કો, તેમ કરવાને હું તયાર છું. ”

“ સાંભળ તારે આજ સાંજના શીરોઈની નદીમાંથી હ્રિમચંદ શેઠના દીકરાની જન જવાની છે ધ લુંટવી છે ને આમ કરી મારા હૈયામાં સળગતી હોળી ઠારવી છે. બોલ કરી શકશે ? ”

“ અરે એમાં શું ભોં ફાડવી છે-ધાડ મારવી છે તમારું કામ કરતાં માયું વાઢી આપવું પડે તોય પાછી પાની ન કરું. ”

“ દીક ત્યારે કાલ આર વાગે શીરોઈની નદી ભુલતો નહીં હો ” આમ કહી રાયચંદ શેઠે રધાને રજા આપી.

૪

ઉનાળાના ધોમ ધોમ તડકામાં સુરજ મા'રાજ અકાશમાં બાલા વરસાવતા આગળ વધ્યે જાય છે. એવામાં શીરોઈની નદીની ઉંચી નીચી ભેખડોમાં રથો તેના દોસ્તારોની સાથે જનનની વાટ જોતો એક ભેખડની આથમાં ટાંપીને લપાઈ બેઠો છે.

વરસાડાને પરણાવવા જતી જનનડીઓ હોંશે હોંશ ધરતીને ધમધમાવી દે એવા રાગે ગાણાગાતી જાય છે. ગાડાને જોડેલા ખજદના ગળામાં પે'રાવેલી ધુબરમાળનો મીઠો રણકાર ગીતમાં સુર પુરી રહ્યો છે. જનનડીઓ નીચે મુજબ ગીત લલકારવા લાગી.

“ મેધવરણા વાધા વરરાજ

કેસરવરણા-છાંટણા ”

ઉંચા લે'કાવાળા અવાજે જનનડીઓ ગાણાગાતી જાય છે. ગાડા પવન વેગે દોડ્યે જાય છે એવામાં શીરોઈની નદીની ઉડી

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

બેખડોને વચગાળે ગાડા આવી પો'ચતાં ગાડાવાળાઓએ વેગ ઓછો કર્યો.

જનમાં ગવાતા ગાણા સાંભળી રૂઢો ને એના દોસ્તારો જનને નજીક આવવાની રાહ જોતા જુખ્યા વરૂની જેમ તેના પર તુટી પડવા ટાંપી રહ્યા છે એવામાં જનને ઉંચી ગગન ભેદી બેખડમાં આવી પોંચેલી જોઈ રૂઢો ને એના દોસ્તારો બકરાંના ટોળાપર જેમ સાવજ તુટી પડે તેમ તુટી પડ્યા ને ગાડા ઉભા રાખવાનો પડકારો કરી મારમ આડા ઉભા રહ્યા.

ખારવટીઆ—ચોર—હુંટારાનું નામ સાંભળતાંજ વાણીઆ લાઈના રામ રમી ગયા. સઉની ફે ફાટી ગઇ. જનમાંના કોઇ મરદના મોંમાંથીયે એક અક્ષર નીકળતો નથી.

ગાડા આગળ આવી તરત જ રૂઢાએ ગાડામાં બેઠેલા આદમીઓને પકડીને—ઉંધા હાથે ખાંધી દેવાનું એના દોસ્તદારને જણાવતાં ઈ બોલ્યો. “તમારી પાંહેના દાગીના હોય છ ઉતારી આપો.”

જનમાં આવેલી કેટલીક જનડીઓએ તો આડોસી પાડોશીના માગીને દાગીના પે'ચી'તા એનો તો જીવજ ઉડી ગયો. હૈયામાં ઝાળ બળવા લાગી. પણ કંઈ ઉપાય નઈ હોવાથી સઉ રૂઢાના મોં આગળ ટપોટપ દાગીનાનો ઢગલો કરવા લાગ્યા.

ધરાણા ઉતારતી એક નવજવાન વાણીયણુના રૂપ પર રૂઢાનો એક દોસ્તાર મોહી પડ્યો ને એણે વાણીયણુની મશ્કરી કરી પણ ઉજડ વગડામાં કોઈ છોડાવનાર નહોં હોવાથી છ છોડતીને વાણીયણુ ગળી ગઇ.

પણ સામેથી ખંભે ખડીયો—કપાળમાં તીલક ને એના કદાવર શરીરના મોંપર પડછંદા બોલવતો સામેથી હાલ્યા.

જાનની બહાર

આવતા બ્રાહ્મણથી બાપ માણસની વગડામાં છેડતી ચતી જોષ સાખી રે'વાયું નઈ. એની લોણુની ફાડ જેવી-મોટાભાઈની આંખ લાલચોળ થઈ ગઈ તે દોટ મુકીને પળવારમાં બાપ માણસ તરફ બદનજર કરતા રંધાના સાથીદાર પાસે આવતાં બોલ્યો “ કેમ અલ્યા ! માથે મોત બમે છે ? બાપ માણસનો મલાજો હુંટતાં તને મોત કેમ ન આવ્યું. ”

“ હવે તું તારે સીધે સીધો લલો થઈને હાલ્યો જાને, બાપણનો દીકરો છે તે જીવતો જવા દઉં છું નકર ભોં બેગો જ કરી દેત ” રંધો બોલ્યો.

“ બાપણનો દીકરો છું તે શું થઈ થાયું ? બાપણનો દીકરો એટલે નામરદ પારેવા જેવી બેનડીયુની લાજ હુંટાતી જોઈ રહે એવું જ તારું સમજવું છે ? ”

“ હવે સીધે સીધો હાલ્યો જાને એમાંજ મોજમજ છે. ”

“ આમ બાઈ માણસનો મલાજો હુંટાતો જોઈ હાલ્યો જાઉં તો મારી જણનારીને ગાળ બેહે ઈ જાણે છે ? ”

“ બહુ પાણીઆરો થવાનું રે'વાદેને ? એક કડીઆરી ડેઆમાં પડશેને તો પાવડ પાણીયે નઈ માગે ”

એમ છે. તારે તો તું ચે માટી થઈ જજે. આ જાનનું એક પણ રૂંવાડું ફરકવા દઉં તો હું બાપણનો દીકરો નો' તો.

“ તો હવે તું ચે માટી થઈ જા ” આમ બોલી જેવી બ્રાહ્મણને મારવાને રંધાએ ડાંગ ફેરવી કે તરત જ કુદકો મારીને ગાડામાં બોસેલા બે આડા બેચી લઈને જેમ વર લાડડો ધુમે એમ મોટોભાઈ ધુમવા લાગ્યો.

ધમાયકડીમાં બ્રાહ્મણે રંધાના બે ચાર આદમીના લમણા રંગી નાખ્યા. આમ મામલો એકદમ બદલાઈ ગયેલો જોઈ જો

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

ગામમાં ખખર પડે તો પકડાઈ જવાની બીકે રહેા તેના આદમીઓ સાથે ત્યાંથી વંજે માપી ગયેા.

બાઈયુની લાજ મરજદ હુંટાતી જોઇને—‘જાનની વારે’ ચઢેલા આહાણુને પણ કોળાઓની ડાંગોના ધા પડેલા હતાં ઈ એને જોમમાં જણાતા નહતા. એનું આખુંય ડીલ લોહીના છાંટડાયે કેસરીયા રંગે રંગાઇ ગયું હતું. કોળાઓના નાસી જવા પછી પડેલા ધા ટાઢા પડતાંજ લોહીથી રંગાઇ ગયેલો આહાણુ ભક્ષ દઇને ભોંય પડતાંજ દેવના દરબારમાં ચાલ્યો ગયો.

હજી પણ આ વાતની સાક્ષી પુરતો આહાણુનો પાળાઓ શીરોઇની નદીમાં ઉભો છે.

રજપુતની બેટી

એ ત્ર વૈશાખના ઉના ઉના વાયરા વાય છે. આકા-
શમાં સુરજ મા'રાજના સળગતા લાલા વરસે
છે. સુરજ મા'રાજ ધોમ ધોમ ધખાવી માણસોને ત્રાય ત્રાય
પોકરાવે છે. એવા ધોમ ધોમ ઉનાળાના તડકામાં એક માનવી
હાથમાં લાંબી કડીયાળી ડાંગ પકડીને મોટી મોટી ફાળો ભરતો
રંગપુરના ગોંદરે આવી પોંચ્યો. મોંઢાની ચામડી સુરજ બાપાના
તેજમાં શેકાઈને કાળી મસ જોવી થઈ ગઈ છે. આંખે
અંધારાં આવે છે. અંગે અંગ પર માટીના થરના થર બાઝી
ગયા છે. રૂઢીયામાં શ્વાસ માતો નથી એવો આદમી ઠાકોરની
ડેલી પાંસે આવીને ભફ દઈને ભોંપર પડ્યો.

રંગપુરના ઠાકોરના ઘડપણને લીધે થરથર ધ્રુજતા દેહનો-
અંગે અંગપર ઘડપણની ઔંધાણી ચામડીની કરચલીઓ વળી
ગઈ છે એને લીધે ભોંપર પડી ગયેલા આદમીને ઉભો કરવાની
અંતરમાં ઇચ્છા થવા છતાં ઉભો કરી શકવાને શક્તિવાળા ન
હોવાથી તેમને તેમની આ પરાધિન દેહપર ધિક્કાર વધુટતાં
પરમેશ્વરનું નામ લેતાં ઠાકોર બોલ્યા “ અરે ! પરમેશ્વર ! આ
રજપુતના દિકરાનો દેહ ન્યારે બીજના સખદઃખમાં કામ ન
આવે તો પછી એનો ખપ શું ? એનું જીવ્યું એ શું પરમાણુ ?

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

અરે ભગવાન ! આવી પરવહ જીંદગી જીવાડી શું કામ મારા ધડપણમાં નાનપ લગાડે છે ? ”

એવામાં ભરૂ દઈને પડી ગયેલા આદમીને ચઢી ગયેલી કળ ઉતરી જતાં ધડપણમાં પોતાની દેહ બીજાને કામ નથી આવતી એવો વિચાર કરતા ઠાકોર પાંસે આવીને બોલ્યો “ ઘણી ખમા રંગપરના ઠાકરને બાપુને ઘણી ખમા. ”

“ ઇ કાણુ ? મેરૂ આયર કે ? ” ચામડીની કરચલીઓ વળી ગયેલા થરથર ધ્રુજતા હાથને પાંપણ પાસે લાવીને ઠાકોર બોલ્યા.

“ હા. બાપજી ઇતો હું જ છું. ”

“ કેમ આવ્યો બાપ ? સીમમાં ઘણુ રેહું મુકીને આની કોર કેમ આવવું થીયું ? ”

ઠાકોરના આ શબ્દો સાંભળતાં જ મેરૂ આયરના મોં પરનું નુર અલોપ થઈ ગયું ને મોંએ મસ દળી ગઈ. શું જવાબ આપવો એની કંઈ સુજ ન પડવાથી ઇ મુંગો જ રીયો. ”

“ આયરને મુંગો રીયેલો જોઈ ઠાકોર બોલ્યા ” આયર ! કાં ? કેમ લુલી સીવાઈ ગઈ ?

“ બાપુ ! અનદાતા..... ” આટલું બોલતાં જ આયરની આંખમાંથી ડબડબ પાણીના ટીપાં પડવા લાગ્યા. તેની આંખ-માંથી સરાવણુ ભાદરવો વરસવા લાગ્યો.

આયરની આંખમાંથી આંસુડાઓ પડતાં જોઈ ઠાકોર બોલ્યા “ કાં આયર ! આમ બાયડીની જેમ કાળે આંતરે મોં કેમ વાળ્યું ? ”

“ બાપુ ! શું કહું ? લાખો માલકણીઓ ઘણુ વાળી ગયો

રજ્યતના બેઠી

છે ને જતાં જતાં કે'તો ગયો છે કે " આમ કહીને આયરના મોંમાંથી ખાર પડતો વેણ અટકી ગયો.

" કાં આયર ! કેમ અટકી ગયો ? કહી નાખને બાપ જે કીધું હોય છ' ? "

" પણ, પણ, બાપુ એવું વચન મારા મોંમાંથી નીકળે છ' પે'લાં મારી જીભ કેમ ન વઢાઈ જાય ? "

" પણ છ તારે કીંયાં કે'વાં છે, માટે કે' મારા બાપ ! એણે જે કેવરાવ્યું હોય છ કે' . " આમ કહી શું જવાબ આપે છે તે સાંભળવા ઠાકોર આતુર થઈ ગયા.

" કહ, કહ કે બાપુ ? બાપુ ! એણે કીધું છે કે " બહુ પાણીઆરીનો થાતો'તો તે હવે તારું ધણુ છોડાવી જજે. "

આવા છાતીમાં ખરછી વીધે એવા વેણ સાંભળતાં જ મરાસીઆના દીકરાને માથે આભ તુટી પડ્યો. ધરતી માતા જે મારગ દે એમાં સમાઈ જવાનું મન થયું. એથી દુઃખથી ચીરાતા રૂદીયે ઠાકોરે આયરને કહ્યું " બાપુ ! મેર ! એક પાશીર માટીની તાણુને લીધે જ તે મને આમ કે'વરાવે છેને ! અરેરે ! ભગવાન ! આવા મેણા મારે હવે ધડપણમાં સેવા જ રીયાને ! " આમ બોલતાં બોલતાં ઠાકોરની આંખમાં ઝળઝળાયા આવી ગયા.

આજ વખતે કોયલના જેવો ટહુકાર કરતી તેજબા ત્યાં આવી પહોંચી. તેજબાને જોતાં જ ઠાકોર એક હેડા નીહાકે નાખી બોલ્યા " આને જે ઠાકર મા'રાજે દીકરો ધડ્યો હોત તો મારા સાત કુળને અજવાળે એવી છે. પણ દીકરી એટલે તો પારકી થાપણુ " આમ બોલતાં ઠાકોરના દીલમાં પાશીર માટીની ખોટના વિચારો ખરછીના ધા મારવા લાગ્યા,

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

તેજા પણ ખરેખર તેજા જ હતી. તેનામાં નામ જેવા જ ગુણ હતા. તેનું તેજ તેજના અંધાર જેવું મોં મરકમરક થતું હતું. તેનું રૂપ અંદ્રમાના તેજ જેવું હતું તેના દેહ તો જાણે કાચની પુતળા જ ને તેનું રૂપ ? રૂપ તો જાણે અમરાપરની અપસરાઓને લગ્નવે એવું હતું. તેના અંગેઅંગમાં તેજ તેજના લંડાર ભર્યા હતા જેવી તે રૂપવતી હતી એવીજ તે બુદ્ધિવાળી ને ચતુર હતી. જો પરમાત્માએ એને મરદ ધડી હોત તો ઠાકોરનું હૈયું ઠારે એવી હતી. તીર ફેંકવામાં ને તલવાર ચલાવવામાં ને લાલે રમવાં તે એવી તો એછી હતી કે તેણે ભલભલા મરદના પાણી ઉતારી નાખ્યાં હતાં.

તેજાને તેના મા બાપે જ્યારે લગ્ન કરવા કહ્યું હતું ત્યારે આ રણ ચડી જેવી “રજપુતની બેટી” સીંદણ સીંદને સાથ જોતે છે. આ શીયાળાયાઓના ટોળામાં ક્યાંય પુરૂષ સીંદ મારી નજરે ચડતો નથી. તો જ્યાં સુધી કોઈ પુરૂષ સીંદ ન પાકે ત્યાં સુધી મારે કુંવારાજ રે’વું પડશે “આમ તેજાએ ચોખે ચોખું સંભળાવી દીધું હતું.

“બેટા નર શાર્દૂલ પાક્યો તે તું કેમ જાણશે ?” ઠાકોરે તેજાને પુછ્યું.

“તીરંદાજને ખાંડાના ખેલમાં મને હરાવે સારે” તેજાએ ગર્વમાં ડોક ઉચી કરીને જ્યારે ઠાકોરે ઉપલે પ્રશ્ન પુછ્યો હતો ત્યારે જવાબ આપ્યો હતો.

આવી જોગમાયા જેવી દીકરીને જોઈ જે ઠાકોરનું મોં તેજાને જોતાં જ મગકી જતું હતું. તે આજે તેજાને જોઈને ચીંતામાં મરક થઈ ગયા હતા. તે જોઈને તેજાએ ઠાકોરને પુછ્યું “બાપુ ! મને જોતાંજ જે તમારું દીલ હસી ઉઠતું, તમારું મોં મરક મરક થતું તે આજ આમ કેમ ?”

“ભર થઈ જા, જીતશે તો જીતેલો છેલ્લે ને હારશે તો સરગમા અપસગ મળાશે.”
આમ કહીને તેજ આગે તગવાર ખેંચી કાઢી.

રજપુતની બેટી

તેજબાના આ વચન સાંભળતાંજ ઠાકોરની આંખમાંથી દડ દડ આંસુઓ સરી પડ્યા.

“બાપુ ! બાપુ ! આ શું કરો છો ? તમારા જેવા રણ-ધેણા રજપુતની આંખમાંથી આંસુ કેમ ? બાપુ ! બાપુ ! આ શું તમને રજપુતના દીકરાને શોભે ?”

“દીકરા ! બેટા શું કહી ? કંઈ કે’વા જેવું નથી. મારા અંતરમાં ભડભડ સળગતી આગની ઝાળો હું કોની પાસે જઈને બોલવું ? બેટા ! તું તો દીકરીની જાન, રણવાસમાં રે’નારી અબગા કે’વાય તે મારા દીલની મુંઝવણ કેમ સમજી શકે ?” ઠાકોર આગળ બોલવા જતાં એવામાં એમનો અવાજ રૂંધાઈ ગયો. એક વેળ પછી બોલી શક્યા નહીં. તેજબા ! એના બાપની આ હાલત જોઈ એની પાસે ગઈ ને ઠાકોરને તકીયાને અડેલીને બેસાડતાં બોલી “બાપુ ! આમ મનમાં ને મનમાં શું કામ મુંઝાયા કરો છો ? તમારા દીલમાં બળતી આગ-તમારા મનની વરાળ કીધા વગર શું બખર પડે ? તમે શું કામ તમારા દીલમાં ભડભડ બળતા ભડકા બોલવવાનું મને નથી કે’તા ?”

“તેજબા ! બેટા ! તું તેકાંઈ દીકરો છે તે મારા દીલની વરાળ-ઝાળ ઠારે ? બેટા ! તું તો પાનકા ધરતું રતન તને શું કહું બેટા ! ભગવાને જો એક પાશેર માટી આપી હોત તો એના ધરે કોંયાં બોધી થઈ જવાની હતી ?

“નઈ, નઈ, બાપુ ! મને તમારા દીલને બાળી નાંખતી-ઝાળતું કારણ ન જણાવે તો તમને મારા સોગન છે. બાપુ ! હું દીકરો નથી ઈ ખરું. તોયે મને દીકરો થવાની હોંશ છે : ભગવાને મને નારી ધડી એમાં મારો શું ધલાજ ? મારો શું ગુ-હો ? દીકરીની જાત છું તોય બાપુ ! આ દેહ કોના હાડ-માંસમાંથી પેદા થીયો છે ધ જાણો છો ?”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“હા, બા. આ હાડકાનો મારખો તો રજપુતનાજ હાડ-
માંસમાંથી પેદા થીએલો જ છે તો એમાં કંઈ ના કે'વાશે પણ
એથી શું ?” ઠાકોરે જવાબ આપ્યો.

“તો પછી તમારા દીલમાં ભડભડાટ બળતી આગ
ઓલવવાનું મને કેમ જણાવતા નથી ?”

“પણ બેટા ! તું તો અબળા જાત કે'વાય. તારાથી એવું
વીકટ કામ કેમ થશે ?”

“બાપુ ! બાપુ ! હજી ચે મને તમે વાણીયા બામણની
દીકરી સમજે છો શું ?” આમ બોલીને “બાપુ ! મારી માને
શું કામ એબ લગાડો છો ? હું “રજપુતની બેટી” છું
છયે ભુલી ગયા કે ? બાપુ ! તમારા અંતરમાં બળતા
હાડકા હું ઠારીશ, તમારા દીલમાં સળગી રહેલી ઝાળોને હું
સુઝાવીશ. બાપુ ! હું દીકરી છું તેથી શું ? મને દીકરો થવાની
હોંશ છે. તમારી પાશેર માટીની ખોટ ન રે'વા દેવાના મારા
આ કોડ છે. શું તમે મારા આ કોડ નહીં પુરો ?”

તેજબાના મોંમાંથી નીકળતું એક એક વેણ સાંભળતાં ઠાકોરની
છાતી ગજ ગજ ઝુલાવા લાગી. મોં મરક મરક થવા લાગ્યું.
અંતરમાં ટાટા હીમ જેવા શેરડા પડ્યા. આથી તેજબાને માથે
હાથ મુકી ઠાકોર બોલ્યા “દીકરા ! પાશેર માટીની ખોટ પુરી
પાડવાના ભગવાન તારા કોડ પુરા કરે, તોય શું તું દીકરીની
જાત ચક્રને ખાંડાના ખેલ ખેલી મારી આબરૂ બચાવી શકશે ?”

“બાપુ ! તમારા જેવા રણધેલા રજપુતના હાડમાંસમાંથી
બનેલી હું “રજપુતની બેટી” છું એ તો ખરું ? તો પછી
શા માટે આવા વેણ બોલી મને હલકી પાડો છો ? રજપુતનો
દીકરો હોય કે દીકરી પણ આખરે રજપુતજને ? મોતથી રજ-

રજપુતની બેટી

પુત જાત ડરતી હશે ? ” આમ બોલતાં બોલતાં તેજબાની આંખો લાલશ્લુમ થઇ ગઇ.

તેજબાના આવા આગ વરસાવતા વેણ સાંભળતાંજ ઠાકોરનું હૈયું ધ્રુલાઇ ગયું. તેની આંખમાંથી હરખના આંસુઓ દડદડ નીકળી પડ્યા. તે તેજબાનું ચંડીના જેવું રૂપ થોડા વખત જોઇ રહ્યા પછી બોલ્યા “ દીકરા ! તીયારે ભલે જગતની પણ જાણમાં આવે કે રંગપુરના ઠાકોરની દીકરી તેજબાએ ઠાકોરની પાશેર માટીની ખોટ પુરી પાડી હતી. ” આમ કહીને રંગપુરના ઠાકોરે તેજબાને કહ્યું.

બેટા ! લાખો માલકણીઓ આપણું ધણુ વાળા ગીયો છે ને સાથે સાથે કે’વરાવતો ગીયો છે કે “ પાણીઆરીનો હોય તો ધણુ વાળવા આવજો. કે’ બેટા ! આ વેણ મને લાલાની જેમ ખટકે કે નહીં ? ” બેટા ! તારી જીયારે એવી મરજ છે તો ભલે થઇ જાય. જા બેટા ! તારા મનના કેડ પુરા કરી તારું “ રજપુતની બેટી ” નું પાણી બતાવી ધ પાણીઆરીનાનું પાણી ઉતારી આવ. ભોજો શંકર તને સદાય થશે, તારી રક્ષા કરશે. ” ઠાકોર તેજબાને આશિષ આપતાં બોલ્યા.

ઠાકોરના આવા હરખભર્યા વેણ સાંભળી, ઠાકોરની દિકરાની ખોટ પુરી પાડવાના કેડ ધરાવતી રણચંડી તેજબાએ તરત જ તેજણને પલાણીને માખાપની રજા લઈને તેજણને મારી મુકી. અસ્વારનું દીલ પારખી જતાં તેજણ પણ પુછડાંને ઝુંડા ઉડાડતી વેગે ચડી.

લગામ દીલી થતાં જ તેજણ છલંગ મારતી સાવજની જેમ આબને વાંઘ ભરતી દોડ્યે જાય છે. તેજબા ખંભે લાથો, હાથમાં ભમર લાલો ને કેડે કટાર ખોસી “ રજપુતની બેટી ”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

નું પાણી ખતાવવા ચાલી જાય છે. એનો રણચંડી જેવો દેખાવ જોઈ કોઈ પણ એને રોકવાની હામ બીડી શકતું નથી. આમ મારતે ઘોડે તેજબાએ દુરમનને ને ભેટભેટા થઈ જતાં પડકાર કર્યો.

લાખાએ વારે ચડી આવેલા અશ્વારને જોયો. મુંઝનો દોરો ધ્રુટ્યો નથી એવા અશ્વારને વારે ચડી આવેલો જોઈ લાખો બોલ્યો “પાછો વળી જા બાપ ! પાછો વળી જા. બલા માણહ ! તારી પરણેતરનો જન્મારો કેમ જશે. જવાન ! નાહકના ખીચારી પારેવા જેવી એનડીના ચુડલા શું કામ ભંગાવે છે ? પાછો વળી જા બાપ ! હું ઠીક કહું છું.”

“રણે ચડ્યો રજપુત પાછો વરે ઈ ગોલીને ધાવ્યો જાણજે. હું રજપુતનો બચ્ચો છું. તને રજપુતના બચ્ચાને અવળી શીખામણ દેતાં કંઈ ભોંઠપ નથી આવતી ? કે હવે મોતની બાંકે ખાલી વગદા કરે છે ? માથે મોત ભમી રીયું છે ને આમ નકામા જીભે લોચા શું કામ વાળે છે ? પાણીઆરીનો હતો તો હવે પાણીઆરીનો જ રે’ ને ? ભડ થઈને જીતશે તો જીતેલો જ છે ને હારશે તો સરગમાં અપસરાઓ મલશે.” આમ બોલી તેજબાએ તરવાર ખેંચી કાઢી.

પલ્લવરમાં ઝાકાઝીક ! ઝાકાઝીક ! એમ તલવારોની સામ સામી તાલીઓ પડવા લાગી. બાપના કુળને ઉગ્ગળવાના કોડ ધરાવતી તેજબા ખાંડાના ખેલ ખેલતી ધ્રુમે છે. એના શરીરપર પડેલા ધાની એને જરા યે તમા નથી એને તો ખસ તમા છે એક ઈ પાણીઆરીનાનું માથું વાઢી લેવાની. એવામાં લાગ મળતાં જ તેજબાએ ભમર બાલો તોળ્યો ને હમમમ કરતો એવો બાલો માર્યો કે લાખાના કપાળને આરપાર વીંધીને નીકળી ગયો, ને લાખો ત્યાં જ ઢગલો થઈને પડી ગીયો.

રજપુતની બેટી

બાપના વેરીને મારી, બાપની પાશર માટીની ખોટ પુરી પાડી. ધણુ વાળીને કેસરીયા રંગે રંગાયેલી તેજબા રંગપુરના પાદર આવી પો'ચી. ઠાકોરના દીલમાં આજે હરખ માતો નો'તો તેજબાએ આજે એના કુળને અજવાળ્યું'તું. એટલે ઠાકોર વાજતે ગાજતે તેજબાનું સામયું કરવા સામા ગીયા. ઠાકોરને જોતાં જ “બાપુ ! હજીયે પાશર માટીની ખોટ રધ ગઈ હોય તો કહી દે જો કે તમારા મનની મનમાં ન રધ જાય. પાણીઆરીનું પાણી ઉતારી આવી છું” આમ આમ બોલતાં તેજબાની આંખે અંધાળા વળા ગીયા ને ધ બેભાન થઈને ભફ દધને નીચે પડી ગઈ.

તેજબાના જેવી અનેક તેજબાની માટીની મોલાત માટીમાં મળી ગઈ છે તોય આજે પણ ગલદેરાઓ શીયાળાની કડકડતી ટાદમાં તાપતાં તાપતાં કુંડાળ વળા બેઠેલા ખચ્યાંઓને તેજબાએ—“રજપુતની બેટી” એ ઠાકોરની પાશર માટીની તાણ કેવી રીતે પુરી પાડી તેની વાત સંભળાવે છે તેજ આ “રજપુતની બેટી”ની સાચી ખાંભી છે—સાચી યાદગીરી છે.

[દીકરી હોવા છતાં પણ પુરૂષને સ્વાંગ સજ દીકરાની ખોટે બાપની ગાયુનું ધણુ વાળી જઘને નામોશી લગાડવાને પ્રયત્ન કરનાર દુરમનની સામે વીરને સ્વાંગ સજ રણાંગણમાં શત્રુને ધુળ ફાકતો કરી બાપનું ધણુ પાછું વાળી દીકરીમાંથી દીકરો બનીને આવનારી રજપુતની બેટીના વીરત્વને મને રાસડો મળ્યો છે તે નીચે પ્રમાણે છે. લેખક]

વાયા વાયા એતર દખણના વાયજો
ગાયુંરે વળાણી ઠાકોર સા'બનીરે લોલ.
ચોરે બેસીને ઠાકોર સા'બે સાંભળ્યુંરે લોલ
વારે ચડશે કીચો ભાઈ વીર જો—ગાયું

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

દીકરી છતાંયે હું વાંઝીયારે લોલ
 રઘ ગઘ પાશેર માટીની ખોટજે—ગાયું
 ઠાકેર રહ રહ રૂવે રંગભોલભારે લોલ
 ન મળે પુતર કે માડી જયો વીરજે—ગાયું
 ઉપરથી તેજબા ત્રીંચા આવીયારે લોલ
 શાને રૂવો બાપુ રૂદીયા ફાટજે—ગાયું
 ગાયોની વાળે કોણ જશેરે લોલ
 રઘગઘ પાશેર માટીની ખોટજે—ગાયું
 હૈયે હોંમત રાખો બાપુ તમેરે લોલ
 વારે ચડશે આ તેજમલ વીર જે—ગાયું
 પાશેર માટીની ખોટ ટાળશુંરે લોલ
 દીકરી છતાંયે દીકરો થાઉં જે—ગાયું
 તેજણ તેજબાએ પલાણીયુંરે લોલ
 લીધી લીધી માતાની આશિષ જે—ગાયું
 બાંધ્યા બાંધ્યા તલવાફના તોરણ રે
 પળમાં આંખ્યા છે ગામના ઘણ જે—ગાયું
 રમે રમે કારડીયા રજપુતજે
 અહીંઆ રમે છે તેજબાએકલારે લોલ—ગાયું
 હાર્યા હાર્યા કારડીયા રજપુતજે
 છત્યા તેજબાને ગાયું વાળીશુંરે લોલ—ગાયું
 ગાયું વાળીને તેજબા આવીયારે લોલ
 માતીડે વધાવીયા નરનાર જે—ગાયું
 વાંઝીયા મેણુંરે માફે ટાળીયુંરે લોલ
 જુગ જુગ જીવજે બેટા તુંય જે—ગાયું

એભલ પટગીર

“કીં” યા ગીયો ઈ શિવો ધરમાં છે કે નહીં”
એમ જુમ પાડતો પાડતો તુરખા ગામનો
કરમચંદ શેઠ શિવો નામના બ્રાહ્મણના ઘર પાંસે આવી પહોંચ્યો.

પોતાના નામની જુમ સાંભળી કોઈ જળમાન આવેલ હશે
એમ ધારીને શિવોની મા ધરની બાર આવતાં બોલી “કોણ
છે ઇ ? મા’દેવની પુજા કરવા ગીયો છે. શું કામ છે ?”

શિવોની માના આ વેણુ સાંભળી કરમચંદ શેઠ એના
ધરમાં આવીને બોલ્યા “ઇ તો હું કરમચંદ છું : શિવો ધરે
છે કે નહીં ?”

કરમચંદ શેઠનું નામ સાંભળીને શેઠ કંઈ કથા વાર્તા
વાંચવા આવવાનું કે’વા આવ્યા હશે એમ ધારીને શિવોની
મા બોલી “કેમ કરમચંદ શેઠ ! આજ આની કાર અમ
ગરીબના ઘરે આવવું થીયું ? કંઈ કામકાજ છે ? શિવો તો
મા’દેવની પુજા કરવા ગીયો છે હમણાં આવશે” આમ કહીને
શેઠને બેસવા માટે ખુણામાં પડેલો એક ફાટેલો કોથળો પાથરી
આપતાં બોલી.

“કરમચંદ શેઠ ! સતનારાયણની કથા વંચાવવી છે કે
રૂદરી કરાવવી છે ? કીયારનોયે મા’દેવની પુજા કરવા ગીયો
છે તે આવતો જ હશે. પળવારમાં આવવો જોઈએ.”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

આ વેળુ હળુ શિવાની માના મોંમાંથી પુરા નીકળાય નછ હોય એવામાં શિવ સ્તોત્ર બોલતો બોલતો ને ચાંખડીયુંના પટાકા બોલાવતો શિવો તૌંયા આવી પોંચ્યો ને શેઠને સવારના પો'રમાં આવેલા જોષ શિવો બોલ્યો.

“ અતારના પો'રમાં કેમ તસદી લેવી પડી શેઠ ? ”

“ અલ્યા શિવા ! બામણનો દીકરો છું એમ સમજીને તો અતાર સુધી તારા બાપના દેણાના રૂપીઆ હમણાં ભરી જશે હમણાં ભરી જશે એમ ધારીને મુંગો મુંગો તારી દાનત કેવી છે ધ જોયા જ કરતો'તો પણ માઈ તારી દાનત તો તારા બાપને ગુજરી ગયાને પાંચ છ વરહ થઇ ગીયા તોય ખોરા ટોપરા જેવી મને જણાઈ આવી એટલે તો તારી પાંહે આવવું પડ્યું છે. બોલ હવે તારે તારા બાપના દેણાના નીકળતા ચારસો રૂપીઆ ભરી જવા છે કે નઈ ? ”

“ ચા.....ર.....સો.....ર.....પીઆ.....” શીવો અને એની મા બેય એકી સાથે બોલી ઉઠ્યા.

“ હા, હા, ચારસો રૂપીઆ, કેમ કંઈ લેવા ટાણે મીઠા લાગતા'તાને દેવા ટાણે આકરા લાગે છે ? શિવા ! અતાર સુધી તો તારા બાપની શરમમાં ને શરમમાં કંઈ બોલ્યો નછ ને બેઠો રીયો'તો પણ હવે તારા બાપનીયે શરમ નથી રે'વાની. આપવા હોય તો ચાર પાંચ દિમાં રૂપીઆ વીયાજ સીખે ભરી જજે. નકર પછી તારા પર ફરીયાદ નોંધાવીને ખોરડું હરેરાજ કરાવીને મારા રૂપીઆ વસુલ કરીશઃ જોજો મારે તાઈ ધર હરેરાજ કરાવવું ન પડે ” શેઠ શિવાને રૂપીઆ ભરી જવાનો તકાદો કરતાં બોલ્યા.

“ પણ શેઠ ! મારા બાપાએ તો ચોપડીમાં શેઠના સો

એલલ પટગીર

રૂપીઆ લીધેલા તે ભરી દીધા છે એમ લખું છે એનું કેમ ?” શિવાએ એના આપની ચોપડી ખતાવતાં કરમચંદ શેઠને પુછ્યું.

“ તારા આપની બે બદામની ચોપડી સાચી ને અમારો હજારોનો વર્ધવટ કરતો ચોપડો ખોટો એમને ? કેમ પૈસા આપી દેતાં ટાઢ આવે છે ? ”

“ પણ રૂપીઆ તો સો લીધાનું લખે છે ને ચારસો કોંયાથી થીયા ? ” શિવાની મા બોલી.

“ અમારા ઘરે જ ટંકશાળ પડતી હશે ને ? શું રૂપીઆ ભુપીયા તે કંઈ વીચાય છે ? રૂપીઆનું વીચાજ નઈ થીયું હોય ? ”

“ પણ સો રૂપરડીનું તદ્દલસો તે રૂપીયા વીચાજ હોય કે શેઠજી ? ” શિવાની મા ફફડતા હૈયે રૂપીયા નઈ ભરાય તો શું થશે એવા વિચાર કરતી બોલી.

“ તો ઇ વખતે રૂપીઆ લેવા શિવાનો ખાપ આવ્યો ત્રીયારે તારે શીખામણ આપવી હતીને. ઇયા તો કંઈ હાલે એમ નથી. બે ચાર દિ રૂપીયાની વાટ જોઈશ. ને જો નઈ આવે તો રૂપીઆ વસુલ કરવા દાવો માંડી દઈશ. અમારે કંઈ રૂપીયા હરામના નથી આવતા કે છોકરા નથી હંગતા કે જવા દઈએ ” આમ કહીને રૂપીઆ નહીં ભરી જાય તો દાવો માંડશે એવો ડારો ખતાવીને કરમચંદ શેઠ ત્રીયાથી એમના ઘર તરફ ચાલ્યા ગયા.

કરમચંદ શેઠના જવા પછી શિવાની મા બોલી “ દીકરા ! હવે શું થશે ? પૈસાવાળાના પખશમાં સઉ થાશે આપણું કાણુ બોલશે ? શું દુંટીયાવાળીને પડ્યા રેવાનું આ ખોરકું છે ઈયે જશે ? બેટા ! પછી આપણી શું હાલત થશે ? ” શિવાની મા રડતાં રડતાં બોલી.

સોરઠી શૌચ કથાઓ

“ બા, એમાં રૂવે છે શાને ? જેવી ભગવાનની મરજી. ભગવાન જે કરતો હશે ઇ સારા સાડ જ. તું રોમાં ભગવાન જેવો માથે ધણી છે ને નકામી રોષને વસોપાત શું કામ કરે છે ? ”

“ દીકરા ! રોવું નહીં તો શું કરું ? રે’વાની આ ટુટીપુટી ઝુંપડીમાંય ઇ કારમુઆ વાણીયાનો ડોળો ભરાણો છે : જે દિ તે દિ ઇ આપણને ધર વગરના કર્યા વગર રે’વાનો નથી. ”

“ જેવી પરમાત્માની મરજી. આપણે માણસો ભલે ને ધમ-પછાડા માર્યા જ કરીએ પણ એની મરજી વગર એક પાંદડુય કોઇ હલાવી શકતું નથી તો પછી નકામી ચિંતા શું કામ કરે છે ? ”

એવામાં શિવાની માને એકાએક એક વાત હૈયે ચડી આવતાં ઇ બોલી “ શિવા હું કહું તૌંયા તું જશે ? ”

“ કીયાં જવાનું છે બા ! તારું વેણ મેં કોઈ દિ ઉથાપું છે કે ઉથાપીશ ? બોલ ! કીયાં જવાનું છે ? ”

“ બારવટીઆ “એલલ પટગીર” પાંહે જશે ? ”

“ તૌંયા જવાથી શું થવાનું છે ? ”

“ અરે ઇ એલલે તો મને મોંની માની બેન માની છે. આપણું દુઃખ સાંભળીને ઇ આપણને કંઈક મદદ તો કરશે જ ” આમ કહીને ઇ ઘરમાં દોડી ગઇ ને એક માદરીયું હાથમાં લઇને શિવાની પાંસે આવતાં બોલી “ લે આ માદરીયું ને એલલ આગળ દોડ્યો જ કે તારું કામ થીયું જ પડ્યું છે ”

“ ઇ માદરીયું શેનું છે બા ? ”

“ એક વખત હું ને તારા બાપા બેય પરગામથી હાલ્યા આવતા હતા રસ્તામાં બારવટીઆનો ભેટો થઈ ગીઓ. બારવટીઆઓને કકડીને ભુખ લાગી’તી એટલે મને ને તારા બાપાને બેયને પકડ્યા કે તરત જ અમે બામણ હી એમ

એલલ પટગીર

જણાવી દીધું. “બામણ” એવું વેણ સાંભળતાં જ એક કઢાવર બાંધાના બેઠી દડીના આદમીએ પડકાર કર્યો “બેરો ! એને જવા દો. ગા બામણને અસ્ત્રી જાતના સતે તો આપણું બારવડું હાલે છે. ભુખા બલે મરી જવું પડે તોય એને હુંટશો નહીં”

બારવટીઆઓના ભુખા ડાંસ જેવા-માં જોઈ તારો બાપ બોલ્યા “અમારી પાંસે ભાતું છે. અમને એના જરાય જરૂર નથી તમારા મોંપરના રંગ ઉપરથી તમે ભુખે કકડતા હો. એમ દેખાય છે લો અમે તમને રાજીથી આપી દઈએ છીએ.” આમ કહીને તારા બાપે ભાતું ખડીઆમાંથી કાઢીને બારવટીઆના મોં આગળ મુકી દીધું.

ખાવાનું મળતાં બારવટીઆઓના મોંમાં પાણી છુટવા મંડ્યું. એલલ તો અમારા ઉપર રાજ થઈ ગીયો તેથી બોલ્યો. “બેરો ! ભાથાના રૂપીઆ સો આ બામણને ગણી આપો.” આમ કહી મારા તરફ જોતાં તે બોલ્યો “ને આ બામણની દીકરી તો આપણી મોંની માની બેન થઈ ચુકી છે. બેનડી ! કેમ વિપતમાં આવી પડે તો આ તારા મોંના માનેલા લઈને સંભારજે. એના ગળ પરમાણે તને મદદ આપવામાં છ પાછી પાની નહીં કરે.” આમ કહી એની બેટમાંથી માદરીયું કાઢીને મારા હાથમાં આપતાં બોલ્યો. “બેનડી ! અમે તો બારવટીઆ રીયા ઓહાણ ચુકે થઈ જાય તો લે આ માદરીયું છ મારા કેમ પણ બેરોને બતાવીશ કે તરત તને મારી પાંહેલાવીને ખડી કરી દેશે.” એલલ પટગીર પાંહે જવાનું જણાવતાં શિવાની માએ વાત જણાવી.

“બા જો આમ છે તો પછી વાણીઆના હુંખા શું કામ

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

આવા જોઈ ? તારે તો હું આ હાથે તારા મોંના માનેલા લાઇ પાંહે ” આમ કહીને “એલલ પટગીર”ને ભેટો કરવાને આહ્વાન દીકરો રવાના થઈ ગયો.

૨

સુરજ દેવતા અગન વરસાવતા લાલધુમ ખનીને તપે જાય છે. ખરા ખપોરના તડકા થઈ ગયા છે કોઈ આદમી સુરજ મારાજના આવા લુ ઝરતા તડકામાં ડગલું ભરવાનીયે હામ ભીડી શકતો નથી. ડુંગરા પર આવેલા એક ઘાટા ઝાડની નીચે હોકાની નળામાંથી ધુમાડાના ગોટેગોટા કાઢતો એલલ ભેટો હતો. એવામાં એની નજરે એક જવાનીયો ખરા ખપોરે ભટકતો નજરે પડ્યો.

આવા લુ ઝરતા તડકામાં જેના મોંએ મુંઝનો દોરોયે હજી પુટેલ નથી એવા જવાનને રખડતો જોઈ એલલના દીલમાં દયાના ઝરણા પુટતાં ધએના સાથીઓ પ્રત્યે બોલ્યો. “હુર-ભમ ! આવા તડકામાં રખડતા આદ્યા નવજવાનને જોયો ? જોતો ઉપર આવવાના મારગનો ઇ મોંયો ન હોય એવું જણાય છે. કેમ ખડેને ? જા જોઈ ઇ કેમ આમ રખડે છે ? એની તપાહ કરી આવ જોઈ ? ને જો એને અઈયાજ આવવું હોય તો જા એને અહીંયા લઈ આવ જોઈ. ”

એલલના મોંમાંથી આ વેણ નીકળતાં જ હુરભમ પવન વેગે આંખના પલકારામી જેમ દોડ્યો ને પલવારમાં ઇ જુવાનની પાંહે જઈને બોલ્યો “અદ્યા જવાન ! આવા ધોમધોમ ઉનાળાના તડકામાં ઝાડના જેવો આ રણવગડામાં કેમ ભટકે છે ? હુરભમની લાલધુમ આંખો ને વિકાળ સ્હેરો જોતાં જ

એલલ પટગીર

બ્રાહ્મણના દીકરાના રામ રમી ગયા. એની બેકી બંધ થઇ ગઈ. મોંમાંથી એકે ચ વેણુ નીકળી શક્યું નહીં.

આમ જવાનને મુંગો ઉભો રીયેલો જોઇ હુરબમ પડકારો કરતાં બોલ્યો “ અલ્યા ! કેમ જવાબ આપતો નથી ? શું હું ખડ વાદુ છું તે બોલતો જ નથી ? અલ્યા ! આવા રણુ વગડામાં કેમ ભટકે છે ઇ ઝટ ભસી મરને ? ”

“ માઆપ ” આટલું બોલતાં તો બ્રાહ્મણના દીકરાના હાજજ ગગડી ગયા. શું જવાબ આપવો એનો વિચાર કરવા લાગ્યો. એવામાં એની માએ “ એલલપટગીર ” ને બતાવવા આપેલું માદરીયું હૈયે ચડી આવ્યું ને તરત જ ખભા ઉપર નાખેલા ફાળીયાના છેડેથી માદરીયું છોડીને એને બતાડતો બોલ્યો “ મારે એલલ બારવડીયાનું કામ છે. મારી માને એણે માની જણી બોન માની છે. ઈ કેતી’તી કે એલલ તો દઃખીઆના દઃખ કાપી નાખે છે ખરું ને ? હું યે મારું દઃખ એની પાંહે રોવા આવ્યો છું. ”

“ ઇ બધું ચ ખરું પણ એલલે તારી માને માની જણી બોન માની’તી ઇ કેમ મનાય ? ” હુરબમ બોલ્યો.

“ આ માદરીયું છે ને ! મારી માને એલલે જ આ માદરીયું એની એંધાણી માટે તો આપેલું છે ઇનાથી બીજી એંધાણી કઇ હોય ? ” આમ બોલી શિવા મારાજે માદરીયું હુરબમના હાથમાં મુક્યું.

માદરીયું જોતાં જ હુરબમ તો દંગ થઇ ગીયો. એલલનું માદરીયું આની પાંહે કીયાથી એમ વિચાર આવતાં ઇ બોલ્યો “ અલ્યા જવાન ! સાચુ બોલજે નકર માયું વાઢી નાખીશ. આ માદરીયું તારી પાંહે કીયાંથી આવ્યું ? ”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“ બીજે કીયાંથી આવે ? મારી બાએ જ મને આપું છે: ને આ લખને એલલ મામા પાંહે જમ, મારી માના ધર-મના લખને અમારૂં દઃખ સંભળાવી અમારૂં દઃખ ટાળવા કે-વાનું છે. મારી માયે મને કેતી’તી કે એલલ એનો ધરમનો લઈ છે. ઇ જરૂર અમારૂં દઃખ ટાળશે. ”

બામણના દીકરાના આ વેણુ સંભળતાં જ હુરભમ બોલ્યો. “ તારે જવાન ! તારે તો એલલ બારવડીઆ પાંહે જ જવું છે ને ? તને ઇ બારવડીઆ પાંહે જતાં બે તો નઈ લાગે ને ?

“ મારી માના મોંમાન્યા લાઈ પાંહે—મારા મામા પાંહે જવામાં મને બે શેનો ? ” શિવો મા’રાજ બોલ્યો.

“ એમ ! તારે તો હાલ મારી હારે હું જ તને “એલલ પટગીર”નો ભેટો કરાવી દઈશ. ”

“ એમ કરો તો તો તમારા જેવો બીજો કોઈ પરમેસરે નઈ. ભગવાન તમારૂં ભલું કરશે. ” આમ બોલી બામણનો દીકરો હુરભમની હારે એલલ પાંહે જવાને તયાર થઈ ગયો.

“ તારે તો મા’રાજ ! મારી પાછળ પાછળ હાલ્યા આવો ” આમ કહીને લુઝરતા તડકામાં આથડતા જવાનને લખને એલલની પાંહે જવાને હુરભમ રવાના થઈ ગયો. ને પળવારમાં એલલ બેઠો’તો ત્રીયા બામણના દીકરાને લખને હુરભમ આવી પોંચ્યો. એલલની પાંસે આવીને ખડો થઈ ગયો.

એક બે પળ સુધી આવનાર જવાનના મોં તરફ તાકીને જોઈ રહ્યા પછી એલલ એના આવવાનું કારણ પુછતાં બોલ્યો. “ જવાન ! આવા લુ ઝરતા તડકામાં બાર નીકળવાની કોઈની હામ થતી નથી ને તું આમ કેમ રખડે છે ? ”

એલલ પટગીર

“ શું કઈ જેવાં મારા કરમ. ”

“ કરમને અહીંયા શું છે ભધ ? ”

“ હું એલલ બારવટીઆને ગોતું છું. મારે એને મળવું છે. ઇ કેટલાયે દઃખીયાના દઃખ કાપે છે એમ મેં સાંભળ્યું છે તો એનો પત્તો મને આપશો ? ”

“ એનું તારે શું કામ છે ? બારવટીઆના તે વળા ભરોંસા હોય ? તારે જે કામ હોય ઇ મને જ કહી દે ને ? ”

“ પણ એનું તમારે શું કામ છે ? બારવટીઆ છે તોય શું થઈ ગીયું ? એણે કોઈ દિ અધરમ કર્યું છે ? મને લાંબી લપછપ નથી જોઈતી. બારવટીઆનો પત્તો આપો કે હું મારે મારગે પડું. ”

“ જવાન અધીરો ન થા. જરા વાત તો જણાવ. વાત કે'વામાં તારું શું જાય છે ? ”

“ કંઈ વાત ? ”

“ એલલની ખીજ કંઈ ? ”

“ એનું તમારે શું કામ છે ? ”

“ જવાન ! ઇ તારો એલલો બારવટીયો કેવો છે ? ”

“ રાગ હુરચ્છ જેવો ” જવાન બોલ્યો.

“ તું જાતે કેવો છે ? ”

“ બામણનો દીકરો છું. ”

“ બામણનો દિકરો થઈને બારવટીયાની પાછળ કેમ ફરે છે ? તું કંઈ કાઢીયો વરણ નથી કે એની ટોળીમાં ભળી શકે. ”

“ ભલા થઈને એલલનો પત્તો જ આપોને કે થીયું ”

“ જવાન તારે જે કે'વું હોય ઇ કહી દેઃ ઇ એલલ હું પોતે જ છું. ”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

આ વેણુ બ્રાહ્મણના દીકરાના કાને પડતાં જ ફાળીયાની ગાઠે બાંધેલું માદરીયું છોડીને એબલને બતાવતાં તે બોલ્યો. “આ માદરીયાને ઓળખો છો ? તમે ઇ કાને આપ્યું’તું ?”

માદરીયું જોતાં જ એબલની આંખ આગળ બધી વાત તરવરી આવી. ઈ લુખે મરતા એના સાર્થાદારોને રસ્તામાંથી મળી ગયેલ બ્રાહ્મણ ને બ્રાહ્મણી એની આંખ આગળ રમવા લાગ્યા. વાતનો ભેદ જાણી જતાં ઇ બોલ્યો. “આ માદળીયું તને કાણે આપ્યું છે જવાન ?”

“બીજું કાણે આપવાનું’તું ? તમારી મોંની માનેલી બેન જ તો.”

“તારે આવા ખરા બપોરે મારી પાંસે કેમ આવવું પડ્યું ?”

“મારું રાંકનું રે’વાનું ઘર જવા બેઠું છે.” આમ કહીને એબલને એણે બધી વાત જણાવી દીધી.

વાતનો જાણકાર થયા પછી એબલ બોલ્યો. “મારો વાણીયોયે બહુ ફાટી ગીયો જણાય છે. ગામના ગરીબ ગુર્યાના લોહી સુહીને માતો થઇ ગીયેલો વાણીયો બામણના દીકરાપર આવો જીલમ ગુજરે છે ?

“પેસા ભરી દીધા છે તોય.” શિવો બોલ્યો.

“દીક છે હું એને જોઇ લઇશ. તું તારે ઘરે જા, ને સોમણની તળાઇમાં નીરાંતે સુજે તારું કોઇ નામ નઈ લે હું કાલે જ તુરખામાં આવીને વાણીયા હારે તારો હીસાબ ચોખો કરી નાખીશ. હુરબમ ! વીરપહલીના પાંચ રૂપીઆ બોનને આપવા આને આપ જોઇ.” એબલ બોલ્યો.

એબલના આ વેણુ સાંભળતાં જ બ્રાહ્મણનો દીકરો રાજ રાજ થઇ ગીયો. હવે એને કોઈ જાતનો ભો રાખવાનો નથી

એલલ પટગીર

એમ જાણીને એના અંતરમાં આનંદ થયો. હરભમ પાંસેથી પાંચ રૂપીઆ મળતાં જ ગામ તરફ જવાને તે ઉભો થયોને બોલ્યો.

“જો જો ભુલતા નઈ નકર વાણીયો મને હેરાન કરી નાંખશે.”

“જવાન ! હવે તારે તારા મનમાં ભેજ ન રાખવે. બોનને કાલ હું આવવાનો છું છ વાવડ આપવાનું ભુલતો નઈ”

એવામાં એલલને કંઈક યાદ આવતાં બોલ્યો “પણ જવાન તારું નામ શું ? છ પુછતાં તો હું ભુલી જ ગીયો.”

“મારું નામ શિવો મારાજ ” જવાને ટુંકામાં જવાબ આપ્યો.

“શિવો ?”

“હા ”

“સારું કાલે તારું દુઃખ મટ્યું જ સમજી લે.”

“લગવાન તમારી જે કરે” આમ કહીને બ્રાહ્મણનો દીકરો તુરખા તરફ જવાને રવાના થઈ ગયો.

બ્રાહ્મણના દીકરાની વાત જાણતાં જ તુરખાના વાણીયા-પર એલલનો ગુસ્સો ઉતર્યો. એનું મોં લાલચોળ થઈ ગયું ને બોલ્યો “હરામખોર વાણીયો ! આવા કેટલાય કાળા ઘોળા કરતો હશે. એવા હરામના લીધેલા પૈસા કાલે હું એની પાહેથી એકાવી ન કાઢું તો મારું નામ એલલ નઈ” આમ બોલી તે વિચારમાં પડી ગયો.

૩

સુરજ મારાજ મેર બેહવાની તયારીમાં છે. મંદીરની બાહર પર ડંકા પડુ પડુ થઈ રહ્યા છે એવામાં તુરખા ગામના ગોંદરે બારવટીઆઓની બંદુકોના ધણાંગ ધણાંગ કરતા

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

અવાજ થવા લાગ્યા. ગામના માણસો બંદુકના અવાજ સાંભળી : ખારવટીઆ આવ્યા જાણીને ચરચર ધ્રુજવા લાગ્યા. સહિની ફે ફાટી ગઇ. તુરખાના ચોરે બેઠેલો ડાયરો બંદુકના અવાજ સાંભળીને ધડીભર વિચારમાં પડી ગયો. સહ એક બીજાના ઠાઠાની કેર ફાટે ડાઘે તાકી રહ્યા હતા એવામાં એક કદાવર બાંધાનો ઠીંગણી દડીનો આદમી હાથમાં બંદુકની નાળ પકડીને ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

એલલ પટગીરને જોતાં જ ડાયરમાં બેઠેલા સહિના મોતીયા મરી ગયા. સહિને મોતને ને એમને એક તસુનું છેડું જણાવા લાગ્યું. સહિના દીલ ફૂડફૂટી ઉઠ્યા. પોતાના આવવાથી ડાયરને ગભરાઇ ગયેલો જોઇ એલલ બોલ્યો “ડરો માં તમારા મનમાં જરાય ફૂડાટ કરશો નહીં. માફે ખારવટું અધરમ સામે છે. તમે જ્યાં સુધી અધરમના મારગે નહીં જવ તોયા સુધી તમાફે એક ફંવાડુંયે મારા હાથે નહીં ફરકે, તમારા ગામનો વાણીયો બહુ ફાટી ગયો છે. ગરીબ બીચારા બામણના ઘર ઉપર એની કુડી નજર ચોટી છે. આ હરામખોર વાણીયાના જીલમમાંથી બામણને બચાવવા જ મારે આવવું પડ્યું છે.” આમ કહી એલલ બોલ્યો.

“હરભમ! એનું નામ શું ? શિવો મા'રાજ ને ? ને ધ વાણીયાનું નામ ?”

“કરમચંદ” હરભમે જવાબ આપ્યો.

“હરભમ જ જોઇ ધ વાણીયાને પકડીને મારી પાસે લઇ આવ જોઇ, ને તમારામાંનો કોઈ શિવો મા'રાજને બોલાવી લાવશે ?”

એલલ પટગીર

“તમારે નાહકની તસદી થું કામ લેવી જોઈ. ને તમારા મણુહનું વાણીયાના ઘરે પગલું પડતાં જ ભેનો માર્યો વાણીયો અધમુઓ જ થઈ જશે. તો અમારામાંનો કોઈ બોલાવી આવે તો ?” ચોરે બેઠેલામાંથી બેચાર આદમી બોલી ઉઠ્યા.

“એમ કરો તો ય મારી કંઈ ના નથી.”

એલલના આ વેણ સાંભળતાં જ ચોરે બેઠેલામાંથી બે જણ ઉભા થયા ને કુરમચંદને બોલાવવા જવા લાગ્યા. હજુ બે ડગલા માંડ માંડ સયો હશે એવામાં કંઈક યાદ આવતાં એલલ બોલ્યો “મા’રાજના ખાતાની ચોપડી એની દારે લેતા આવવાનું વાણીયાને કે’તાં ભુલતા નથી. મારે આજ જામણના દીકરાને વાણીયાના રણમાંથી છોડાવવો છે.”

પળવારમાં કુરમચંદ શેઠને તેડવા ગયેલા આદમી કુરમચંદ શેઠ દુકાનમાં બેઠા બેઠા નામા લેખા કરતા હતા ત્રીંયા આવી પો’ચ્યા. આવા વખતે પટેલીઆઓનું કેમ આવવું થીયું હશે ? આવો વિચાર મનમાં થતાં કુરમચંદ શેઠ બોલ્યા “પટેલીઆવ ! કેમ આવવું થીયું ? કાલા બાલા કંઈ મંડાવવા તો નથી ને ? હમણાંજ પેથા પટલ એમના ચાર ભાર ને એમના સગાના બે ભાર એમ છ ભાર કાલા મંડાવી ગીયા છે ને સાઠ રૂપી-આનો ભાવ હાલે છે. બોલો કેટલા ભાર માંડું ?

કુરમચંદનો સવારો બંધ કરવા મોના પટેલ બોલ્યા “જો ! કાલા બાલા તો કંઈયે મંડાવવા નથી પણ ચોરે જરા તમારું કામ છે તો જરા હાલશો ?”

“હું કોંયા એટલો બધો નવરો છું કે પારકી પંચાતમાં પડું. પટેલીઆઓ ! મને ચોરે ન આવવા માફ નથી કરો ?”

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“પણ, શેઠ ! આ કોંયા પારકી પંચાત કરવાની છે. આતો તમારી પોતાનીજ પંચાત કુટવાની છે.

“પટલીઆઓ ! માંડે ચોરે શું કામ છે ?”

“આપણા ગામના શિવા માંરાજનો મામે શિવાના આપનું તમારું દેણું દેવા આવ્યો છે ને તમારી વાટ જોતો ધં ચોરામાં જોડો છે. ને તમને બોલાવવા અમને મોકલ્યા એટલે અમારાથી કંઈ ના કે'વાય ?”

રૂપીઆનું નામ સાંભળતોજ કરમચંદ શેઠના દીલમાં ગલગલીઆ થવા લાગ્યા. એના-અંતરમાં આનંદ થતાં ધ ઝડપ દધને જોડો થઈ ગીયો ને પટલીઆઓ પ્રત્યે બોલ્યો “હાલો-પટલીઆઓ ! તમને કંઈ ના કે'વાશે ? તમારા મોંની તો શરમ રાખવી પડશે ને ? નકર મારા આ રૂપીઆ તો હું કાચી ધડીમાં એના ઉપર દાવો માંડીને લઈ શકું એમ છું પણ મને તમારાજ મોંની શરમ આવતી'તી. હશે ભગવાનેય જે કરતો હશે ઈ સારા માટે “આમ કહીને પટલીઆઓની હારે ચોરા તરફ જવાને કરમચંદ શેઠ જવા લાગ્યા.

એક બે ડગલા હજી ભર્યા હશે એવામાં એલલે શિવા માંરાજના ખાતાની ચોપડી લઈને વાણીયાને આવવાનું કે'વાનું કીધુંતું ઈ યાદ આવતાં બેય પટલીઆ બોલી ઉઠ્યા.

કરમચંદ શેઠ ! આમણના દીકરાના ખાતાની ચોપડી લીધી કે નહીં ?”

“એલા ! ઈ તો હુંય ભુલીજ ગીયો-તમે અધ્યાજ ઉભા રો હું આ આવ્યો ” આમ કહીને કરમચંદ શેઠ ચોપડી લેવાને હાલ્યા ગયા અને આંખ મીંચીને ઉઘાડે એટલીવારમાં તો ચોપડી લઈ ને પાછાય આવી ગયા ને એકના ચાર ગણા

એલલ પટગીર

પૈસા આવવાના હોવાથી કરમચંદ શેઠ રાજી થતાં થતાં પટેલી-આઓ સાથે ચોરે જવાને રવાના થઇ ગયા.

પળવારમાં તો કરમચંદને તેડવા ગયેલા જણ એને લઇને ને શિવા મા'રાજને તેડવા ગયેલો એને લઇને ચોરે આવી પો'ચ્યા. કરમચંદને જોતાં જ એલલ બોલ્યો. “ તમારું નામ કરમચંદ શેઠને ? ”

“ હા તમારે શું કામ છે ? ”

“ આ શિવા મા'રાજના ખાતે તમારા કેટલા રૂપીઆ નીકળે છે. ”

“ તે તમારે એનું શું કામ છે ? ”

“ મારે એની વતી તમને રૂપીઆ ચુકવવા છે. ”

“ સવાચારસો લગભગ હશે ” વાણીયાએ કરડાકીમાં જવાબ આપ્યો.

“ કેમ ! માથે મોત ભમે છે ? ”

“ તારે માથે ભમતું હોય તો ભલે. રૂપીઆ આપનારો મોટો શાવકાર આવ્યો છે તે. તું શું રૂપીઆ આપતો'તો હાલતો થા હાલતો. આ ચોરે બેઠેલાની શરમે કંઈ બોલતો નથી એટલે વળા ફાટતો જાય છે ? ”

વાણીયાના આ વેણ સાંભળતાં જ એલલની આંખો લાલ-ચોળ થઇ ગઈ, એવા ભવાં ચડી ગયાં ને હોઠપર દાંત ભીસીને ધ બોલ્યો “ ખાતું ખતાવ જોઈ ? ”

“ જોયો જોયો હવે મોટો ખાતું જોનારો ? ખાતું જોનારાની સીકલ જોઈ ન હોય તો જોઈ લેજો ”

આ વેણ સાંભળતાં જ એલલના ગુસ્સાને પાર ન રહ્યો તેથી તે બોલ્યો “ હુરભમ ! પકડ આ પાણીઆરાને ” આમ

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

કહીને બાણમાં પડેલી બંદુક ઉપાડી વાણીયાની છાતીપર રાખીને બોલ્યો. “ કેમ ! હજીયે ઓળખતો નથી ? આ એભલને નથી ઓળખતો ? કેમ ! ” ખાતું કાઢે છે કે ફટાકડાની જેમ ચાંપી દઉં ? એક જ ભડાકે મુઓ સમજજો. હરામખોર ! આવા કેટલાકના તં ગળા કાપ્યા છે. કેમ હજીયે મને ન ઓળખ્યો ? મારું નામ એભલ સમજ્યો ? ”

એભલનું નામ સાંભળતા જ વાણીયાના દીકરાના મોતીયા જ મરી ગયા. જમદુત જેવા એભલ ખારવટીઆને છાતી સામે બંદુકડી પકડીને ઉભેલો જોઈ વાણીયાભાઈ તો શીયાવીયા થઇ ગયાને શું બોલવું ઈયે સુજતું નથી. એવામાં ચોરે ખેઠેલો એક જણ બોલ્યો.

“ શેઠ ! આ શું ? બામણના દીકરાપર આમ ફરસી ફેરવાય. ? ”

એભલની લાલધુમ આંખ જોતાં જ વાણીયાના તો રામ રમી ગયા હોવાથી “ તમારી ગા છું તમારે કરવું હોય એમ કરો. ” આનાથી એક વેળ પળ આગળ બોલી શક્યો નહીં.

“ ખાતું કાઢો ? ” એભલ સત્તાભર્યા અવાજે બોલ્યો.

“ મારી કીંયા ના છે. તમારા ધીયાનમાં આવે એમ કરો ને, આ રીયં ખાતું ” એમ કહીને ધ્રુજતા ધ્રુજતા હાથે વાણીયે ખારવટીયાંની ખીંકે ડાયરા વચ્ચે ચોપડો ફેંક્યો.

“ લીંટા માર ઇ ખાતાપર ”

“ મારી કે દિ ના હતી : તમે કેા એમ કરવા હું તયારજ બેઠો છું. ” એમ કહીને જીવતા હથું તો ધણાય પૈસા મળશે એવો વિચાર કરીને વાણીયાએ પોતાના હાથે ખાતાપર લીંટા માર્યા.

“ ને બસો રૂપીઆ તારા કુડની ચોવટના દંડના બામણના દીકરાને આપ. ”

એલલ પટગીર

“ તરત જ વાણીયાએ જામણના દીકરાને એલલની બંદુ-કડીની બીકે ખણુણુ કરતાં ચામડી કરતાંય વાલા બસો રૂપીયા ગણી આપ્યા. ”

કરમચંદ શેઠ ! આ વખતે તો આ ચોરામાં બેઠલા ગલદેરાના મોંની શરમે જીવતો છોડું છું. બેલ હવે કોઇ દિ આવો ગરીબના લોખ ચુલવાનો-ગરીબને પાયમાલ કરી નાખવાનો ધંધો કરવો છે ? ને જો કોઇ કોઇ દિ તારું નામ લેતું મારી પાંહે ધા નાખ તું આવ્યું છે ને તો પછી મુઓજ જાણજો. અતારે તો છોડી દઉં છું પણ બીજી વખત માથુંજ વાઢી નાખીશ. અમારે તમારા પાપેજ ખારવટા ખેડવા પડે છે. મારા જેવો ખારવટીઓય જામણને અસ્ત્રી જાત ઉપર હાથ ઉગામતાં થરથર ધુજો છે ને આ શે'રના ખારવટીઆ તારા જેવા વાણીયા એનાંજ ગળાં વાઢે છે. પણ જોજો માઈ ખારવટું ગરીબ-દુઃખીઆના તારા જેવા માલદારને હુંડીને દુઃખ ફેડવા માટેજ છે : કોઇ દિ હવે આવો કામો કીધો છેને તો પછી મુઓજ સમજ જો. ”

આમ કહી બધું પતી ગયા પછી કરમચંદ તરફ આંગળી ચીંધી એલલ બોલ્યો “ વાણીયા ! તું જાણે છે ? આ માઈ ખારવટું શેના સતપર હાલે છે ? હું તારા જેવા ગરીબોને જજોની જેમ ચુલનારાને હુંડું છું : કોઇ દિ ગરીબ ગુરખા, અસ્ત્રી, ને જામણના દીકરા પર હાથ ઉગામતો તે મને સાંભળ્યો છે ? જો કોઈ દિ તે ગરીબ ગુરખાનું લોખ પીવાનો વિચાર કીધો છેને તો આ જોઇ છે એનેએક ભડાકેજ પુરો કરી નાખીશ. સમજ્યો કે નહીં ” આમ કહીને ગરીબોના દુઃખે દુઃખી થતો “ એલલ પટગીર ” બ્રાહ્મણના દીકરાનું દુઃખ ભાંગીને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

હોળી પૂજન (!)

ગઢવી ! “ હવે તો દરબાર પણ હદ મુકતા જાય છે. ” ને આપણા ગામમાં તો કોઈ મરદ બચ્ચો રીયો જણાતો જ નથી. બધાએ બલોધયા પેરી બેઠા છે નકર ગામનો ધણી-માવતર ઉઠીને વહતીપર આવો કાળો કે’ર વર-હાવે ઇ મરદ હોય ઇ સાંખીને બેઠી રે ? જુઓ ન પરમ દિબ લીમા આયરની દીકરી ઉપર બદ નજર નાખી’તી ને એને ઉપાડી જવાનીયે તદખીર રચી’તી પણ લીમા આયરના તગદીર પાધરા તે એને કાને ઇ વાતની ગંધ આવતાં જ દીકરીને મોહાળ મોકલી દીધી. પણ બલા માણુહ આવા તે દઃખ કીયાં સુધી સે’વાય ? ”

“ પાંચા પટલ ! તમે આ શું ખરું કો છો ? ખુંટવડાનો ધણી વાળો એંગાર આવો અધર્મી પાક્યો છે ? શું વહતીને ખાપ થઇને વહતીની વહિ દીકરી જે એની બોન જેવી ગણાય એના ઉપર આવી કુડી નજર કરી ? ”

“ તીયારે ગરવા ગઢવી ! શું તમને મારા કે’વાપર વિસ-વાસ નથી આવતો ? શું હું તમે જુહું કહું છું ? અરે ગઢવી ! તમેને ને શું વાત કહું ? દરબાર ને નતનત નવી ચીજ બેઈ છે. મારી બગર ભેંસ ખાડામાં હતી તારે એનાપર નજર ઠરતાં તરત જ ભરવાડને ઇ ભેંસ કોની છે એમ પુછીને મારા ગગાને દરબારમાં બોલાવી ભેંસ આપી જવા કીધું ને કીધું છે કે “જો ભેંસ નઈ મોકલાવે તો પાયમાલ કરી નાખીશ.” હવે તમેજ કે’ને કે મારે શું કરવું ? ” વાડીએથી આવતા આવતા રસ્તા માં ગરવા ગઢવી મળી જતા પાંચા પટલે દીલની વરાળ ઠાલવી.

હોળી પૂજન (૧)

“ શું કીધું પાંચા પટલ ? શું આ ખરી વાત છે ? તારે તો ખુટવડા વાળા ખેંગારનો દી માઠો ખેઠો દેખાય છે નકર મામનો ધણી ઉઠીને આવા ચોરટાના ધંધા કરે ? ” આમ વાત કરતા કરતા પાંચા પટલને ગરવા ગઢવી ગામના ઝાંપામાં આવી પોંચ્યા ત્રીયા ગામમાં કંઈ દેકારો થીઓ હોય એવું જણાયું કે તરત જ ગરવા ગઢવી ખોડ્યા.

“ પટલ ! કંઈક ગામમાં નવાણુની થઈ લાગે છે. જુઓને કુલા શેઠની દોકાન પાંહે આખા ગામનું માણુહ ભેગું થઈ ગીએલું નજરે નથી પડતું ? ”

“ ગઢવી ! ધ પણ તમારા દરબારના જુલમની જ મોકાણુ હશે. હવે તો આ ગામમાંમે રે’વા જેવું યે નથી રીયું. વહી દીકરીની લાજ આખરે જળવવી હોય તો આ ગામ છોડીને હાલ્યા જવું જોઈ. તમે શું કે છો ગઢવી ? મારે ને તમારે બાપદાદાની વાળીથી ઘર જેવો નાતો હાળ્યો આવે છે તે જરા પુછું છું. ”

“ પટલ ! એમ ગભરમ ગીયે શું દિ વળશે ? હેયે હીમત રાખો. શું તમે એમ ધારો છો કે ગામમાં કોઈ મરદજ નથી ? ને બધાય બાઈડીયુંની જેમ બલોયા પે’રી ખેઠા છે ? તમે તારે જરાય ફકર ન રાખતા. ટાઢે પેટે તમારું કામ કર્યે જાવ. તમારું નામ લેનાર કોણુ મુઓ છે ? ભલે ને ધ ગામનો ધણીરીયોતે શું થઈ ગીયું ? આવે તો ખરો લેંસને આંગળું અડાવવા ? ”

આમ વાત કરતા કરતા ખેય જણા જેવા કુલા શેઠની આંખમાંથી દડ દડ આંહુ નીકળી જતાં ગઢવીએ જોયા ગામના શેઠ જેવા કુલા શેઠની આંખમાં કોઈ દિ નહને આજ આંહુ જોતાં જ ગઢવીએ ત્રીયાં ઘેરો વળીને ઉભેલા આદમીઓને કહ્યું.

સોરઠી શૈશ્ય કથાઓ

“ જવાનો ! આમ ટોળે વળાને કેમ ઉભા છો ? ને આ ડુલા શેઠ આજ આમ રાતે પાણીયે કેમ રાવે ? ”

ગઢવીના વેણુ સાંભળાને તેનો જવાબ આપવાની કોઈની હામ હાલતી નથી. સહ કોઈ દરબારના ભેથી ફડફડી ઉઠ્યા છે જવાનીઆઓને પાણાના પુતળાની જેમ મુંગા રીયેલા બેઠ ગઢવી બોલ્યા “ અલ્યા જવાનો ! જીલ કેમ સીવાઈ ગઈ ? જે થીયું હોય ઈ ભસી મરોને ? ”

ગઢવીના આ વેણુ સાંભળી એક બટકબોલો આદમી બોલી ઉઠ્યો “ ગઢવા ! ભસી શું મરવાનું છે ? આજ આ કોંયા નવી વાત છે ઈ તો રોજની વાત હવે થઈ ગઈ છે. આ ગામના ધણી ખેંગાર વાળાના જીલમથી કોણ અગ્નિયું છે કે કે’વું પડે ? ”

“ પણ છે શું ઈ કે’શે ? ” વાત જાણી લેવા માટે ગઢવી બોલ્યા.

“ આજ તો દરબારે ગજબ કીધો છે, કાળો કે’ર વર-હાવ્યો છે. ડુલા શેઠની ડુલ જેવી દીકરીના રૂપમાં ગાંડા બનીને દરબાર એને મેડીએ ઉપાડી ગીયા છે. બીયારી વાણી-આની દીકરીની પારેવા જેવી દેહ ઈ રાક્ષસના હાથે પીંખાશે, એની લાજ આખરૂં જશે. ગામનો ધણી ઉઠીને છડેચોક આવો જીલમ વરહાવે છે તોય ગામમાં એવો કોઈ પાણીઆરો મરદ નથી કે ગામની બેન બાઈયુંની લાજ મરજાઈ માટે માયું વાઢી આપે. ગઢવી ! ગામમાં મરદજ કોંયા રીયા છે ? બધાય પાવેયા જેવા છે નકર ગામ વચોવચ આવો કાળો કેર થાય ? ”

આ વેણુ સાંભળતાં જ ગઢવીના રૂંવે રૂંવા ઉભા થઈ ગીયા એના ડોળા લાલ ધુમ થઈ જતાં દાંતમાં હોઠ પીસી ગઢવી મનમાં બોલ્યા “ શું ઈ ગામનો ધણી ઉઠીને આવો કાળો

હોળી પૂજન (!)

કે'ર વરસાવે છે ? બલા માણહ ! તારે હવે કેટલીક પછેડી ફાડવી છે ? ગામમાં થતો આવો જીલમ જોઈને શું તું બેઠી રે'શ ?” આમ બોલી ગઢવી ડુલા શેઠની પાસે જઈને બોલ્યા.

“કુલા શેઠ ! એમ બાઈનીની જેમ મોકાણ શું માંડી બેઠા છો જરા દેવે હોમત રાખો.” આમ કહી ગામના ભેગા થીએલા આદમીઓ પ્રત્યે બોલ્યા “અને જવાનો ! આ લાજ મરજદ કેની લુંટાય છે ધ જણો છો ? કુલા શેઠની દીકરી આખા ગામની દીકરી છે એમની દીકરીનું રૂંવાડુંયે ફરકે-ધ પારેવા જેવી બોનડીનો દેહ પાપીના હાથે ચુંથાથને તમે બધાય બેઠા બેઠા જોષ રે'શો એના કરતાં તો મરી કેમ જતા નથી ?”

“પણ ગઢવી ! ગામના ઘણી આગળ આપણો શું ધલાજ”

“ધ ધલાજ હું બતાવું પછી છે કંધ ? બેલો તમે જોટલા જણ અર્ધ્યાં છો એ બધાયને કણલ છે ?”

ખુંટવડાના ઘણીબાળા ખેંગારના જીલમથી ત્રાય ત્રાય થઈ ગીયેલા ગામના માણસો એમાંથી ઉગરવાની બારી ગોતતા 'તા એવામાં ગઢવીના આવેણ સાંભળતાં જ બોલ્યા” ગઢવી જો આ દુઃખમાંથી છોડાવતા હો તો તમે કેા' એમ કરવાને અમે તયાર છી”

“સાચું કેા' છે ? શું તમારા બધાયના દીલમાં લાગી આવ્યું છે ?”

“તીયારે શું તમને હજીયે વિસવાસ નથી આવતો ?”

“કીયાંથી આવે બધ ! આ પાવૈયાના ગામમાં મરદ નીકળે એવો વિસવાસ તો કીયાંથી આવે ને જો તમને ખરે

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

ખરૂં લાગી આવ્યું હોય તો ગામના ચોરાના ઠાકર મા'રાજના સમ આવ કે થીયું ” ગઢવી બોલ્યા.

“ ગઢવી ! અમે ઠાકર મા'રાજના સમ લઇને કંઈ છી કે અમે તમે કે તમ કરવા તીયાર છી પણ આ જીલમમાંથી છોડાવો તો તમારા જેવો બીજો પરમેસર નથી ” બે હાથ જોડીને બધાય બોલ્યા.

“ તારે તો જીઓ બપોર થવા આવ્યા છે. સહિ ખાઈ-પીને કુલા શેઠને ઘેર આવો. એટલે આપણે દીકરીને કેમ બચાવી લેવી એની તદબીર કાઢશું ” આમ કહીને સહિને પોત પોતાના ઘરે ખાવા જવાનું કહીને ગઢવી પણ એમના ઘરની કેર હાલ્યા ગયા.

૨

બપોરના બે વાગતાંમાં તો કુલાશેઠના ઘરે ગામનું માણુહ ઉલટી નીકળ્યું. સહિકોષ વાળા ખેંગારના કાળાકેરથી ત્રાય ત્રાય પોકારી ગયું તું. બધાયને આવી ગયેલા જોઈને ગરવા ગઢવી બોલ્યા.

“ ભાઈઓ ! આપણે અહીં ભેગા શું કામ થીઆછી છતા હવે કંઈ કે'વા જેવું રીયુંજ નથી. તમે સહિ બધી વાતથી જાણુકાર છો. આ કુલા શેઠની દીકરી ઈ ગામની દીકરી કે નથી. ”

“ ગામની જ દીકરી કે'વાય તો ” સહિકોષ એકી સાથે બોલી ઉઠ્યા.

એની દીકરીની લાજ આખરૂં ચુંચાય ઈ તમારી જ દીકરીની ચુંચાયા જેવીને ? ”

“ એની કાણુ ના કે' છે. પણ ગામના ઘણી પાંહે

હોળી પૂજન (!)

આપણું શું હાલે ? ઇતો રાજ છે ચાહે એમ કરે ” એક-જણ બોલ્યો.

“ રાજ્યે એની મરજદમાં રે’ તોંયા સુધી જ રાજ ગણાય ઇ જે વખતે એની મરજદ મુકી દે ઇ વખતે ઇ રાજ નઈ પણ રાક્ષસ ગણાય સમજ્યા ? અને ઇ રાજ્યે કોના થકી ? આપણા જ તો ? આપણે એને રાજ ન માનીએ તો ઈ રાજ કેવો ? તમે કોઇ દિ રામાયણ સાંભળ્યું છે ? રામ જેવા રાજ્યે ય વહતીના એક માણહના કેવાથી એની સતિ જેવી ખાયડીને ધરમાંથી કાઢી મુકી’તી ઈ વાત જાણો છો ? રામ જેવા રાજને એમ શું કામ કરવું પડ્યું હશે ? વહતીનો એના ઉપર દોષ ન લાગે ને એના જીવનને કલંક ન લાગે તેમાં સમજ્યા ?

વહતીની વહીકરી પર કુડી નજરે જોનારો તે વળી રાજ કે’વો એનો તો નાશ કરવો જોઈએ. ” ગઢવી બોલ્યા.

“ તમારે જે ઉપાય ખતાવવો હોય ઈ ખતાવોને. અમારી કે દિ ના છે. અમે તો તમે કો એમ કરવાને તયાર છી. ” સહ બોલી ઉઠ્યા.

“ તારે જુઓ. તમારા સહના હંયામાં ફુલાશેઠની દીકરીને ખચાવવાની હામ હોય ને આ જીલમમાંથી છુટવું હોય તો એક ઇલાજ છે. ”

“ કીયો ઇલાજ છે ગઢવી ? ”

“ બોલો તમે મરવા તયાર છો ? ” હું તો ફુલાશેઠની દીકરીની લાજ આખરે ખચાવવા જતાં ખપી જવાને તયાર જ બેઠો છું. ”

જો આખું ગામ આ પાપીના પંજમાંથી છુટવું હોય ને

સોરઠી શૈય કથાઓ

આખા ગામને નીરાંત થતી હોય તો અમે પણ તમારી હારે મોતને ભેટવાને તયાર છી” ત્યાં બેઠેલા ચાર પાંચ જવાનીયા બોલી ઉઠ્યા.

જવાનીયાઓના આ વેણ સાંભળતાંજ ગઢવીની છાતી ગજગજ ઝુલવા લાગી ને એના હૈયે ટાઢક વળતાં ગઢવી બોલ્યા “આજે કીયો દિ છે ઈ જવાનો તમે જાણો છો?”

“કેમ ગઢવી! આજ હોળી માતાનો મોટો દિ છે. પણ એમ કંઈને તમે કરવા શું માગો છો?”

“આ હોળી કેમ ઉત્પન્ન થઈ તે તમે જાણો છો?”

કોઈ આદમી હોળીના ઉત્પત્તિ વિશે જાણતો નઈ હોવાથી સહિ બોધાતી જેમ ગઢવીના મ્હોં તરફ જોધ રહ્યા. સહિને એવા મ્હોં તરફ જોધ રહેલા જોધ ગઢવી બોલ્યા “ભગવાનના ભગત પ્રેલાદનું નામ તમે કોઈએ સાંભળ્યું છે?”

“ભગવાનના ભગત પ્રેલાદના નામથી એવો કીયો હિંદુ અજાણુ હશે?” સહિ બોલ્યા.

“આ પ્રેલાદનો આપ ભગવાનનો પાકો દશ્મન હતો. પ્રેલાદ ભગવાનનું નામ લેતો’તો ધ એને ગમતું નો’તું એટલે એણે એને એક વખત ડુંગરા ઉપરથી પછાડો તોય ભગવાને એને ખચાવી લીધો ખીજ વખત એહના મોઝાં હાથ ધલાવ્યા તોય ઝેર ન ચઢ્યું એટલે પ્રેલાદના આપે પ્રેલાદનું કાટણું કાઢવા પ્રેલાદની ક્ષ્મ જે આગમાં બળતી નોતી એના બોળા-માં બેહારીને સળગાવી દેવાનો વચાર કરીને એને સળગાવી દીધો તોય મારા વાલીડાએ એના ભગતને ખચાવી લીધો ને એાલી કુડકપટલરી ક્ષ્મને બાળીને ખાખ કરી નાખી.” ગઢવી આટલું કહીને અટકી ગયા.

હોળી પૂજન (!)

“ તે હવે તમે શું કરવાનું કોછો ? ” બધાય બોલ્યા.

ભગવાને જેમ પાપ ટાળવાને પ્રેલાદની ક્ષત્રને સળગાવી દીધી’તી એમ તમે સહિ ભેગા થઇને આખા ગામનું પાપ વાળા ખેંગારને હોળીમાં સળગાવી દો. બીજું શું ? ” ગઢવી બોલ્યા.

“ પણ હ કામ કરવાનું માથે કોણ લે ? ” એક જાણુ બોલ્યો.

“ અમારા જીવને જોખમેય અમે હ કરવા તયાર છી ” બેચાર જવાનીયા બોલ્યા.

“ તમારે કોઇયે કંઈ કરવાની જરૂર નથી પાપી એના પાપે મરશે.”

“ હ કી રીતે ? ”

“ જુઓ આપણામાંથી બેચાર માણુહને હારે લઇને કુલા શેઠ દરબાર આગળ જાય ને હોળી માતાની સાક્ષીએ હ એની દીકરી દરબારને સોંપવાને તયાર છે એમ જણાવે.”

“ દરબાર એમ માનશે ? ”

“ અરે એને કીયાં સાન કે ભાન છે. શેઠની દીકરીના રૂપમાં તો ઈ ગાંડો થઈ ગીઓ છે તમે કે’શો કે તરતજ હ હા લણી દેશે.”

“ પણ કુલા શેઠ એમની દીકરી દરબારને આપશે ? ”

“ તમે બધાય અજડ જેવાજ રીયા. એમાં દીકરી દેવાની વાત જ કીયાં છે. આપણે તો એને હોળીમાં હોમી દઇને ગામનું પાપ ઓછું કરવું છે.”

“ ઠીક તારે તો ગઢવી અમને સહિને તમારી વાત ગમે છે, હાલો તારે દરબારને કાને હ વાત નાખવા જઇ ” આમ કહીને બે ચાર આદમી ગઢવી ને કુલા શેઠને લઇને દરબાર-ગઢ તરફ ચાલ્યા ગયા.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

૩

દરબારગઢમાં વાળો ખેંગાર એના હાથ હા કરનારાઓ હારે ચોપાટ રમતો બેઠો હતો એવામાં ગઢવીને કુલા શેઠની હારે ચાર પાંચ આદમીઓને આવેલો જોઈ દરબાર બોલ્યા “કેમ ! અઈયા કેમ આવવું થીયું ?”

“દરબાર ! કુલા શેઠનું એમ કે'વું છે કે—“હજી આગળ ગઢવી બોલવા જતો'તો ત્રીયા એને રોકીને દરબાર બોલ્યા “હું કંઈયે સાંભળવાનો નથી.”

“પણ દરબાર ઈ તો તમને એની દીકરી પરણાવવા તયાર છે. એની ઇ વાતની કીયા ના જ છે.” ગઢવી બોલ્યા.

“તારે તમારે શું કે'વું છે ?”

“આજ હોળીના જેવા મોટા દિવે તમે હોળી માતાનું પૂજન કરી લો પછી હોળી માતાની સામે ઈ તમને દીકરીનો હાથ સોંપે તો એના પર કલંક ન ચડે, દરબાર ! બલેને આટલી એનીએ હોંશ પુરી થઈ જાય.”

“એમ ! તમને આ કબુલ છે ?” દરબારે કુલા શેઠની કેાર જોઈને કહ્યું.

મોઢેથી કંઈ નઈ બોલતાં કુલા શેઠે ડોકું ધુણાવીને હા કીધી.

“એમ છે તો બલે. મારી કીયા ના છે.” દરબારે ટુંકામાં જવાબ આપ્યો.

દરબારને શીશામાં ઉતારીને ગઢવી કુલા શેઠને ગામના પાંચ આદમીઓ કુલા શેઠના ઘરે આવી પો'આને ત્રીયા બેઠેલા બધાયને વાત જણાવી. આ વાત સાંભળી જો ગામનું પાપ આમ જ એના પાપે જ જતું હોય તો એના જેવી એકે

હોળી પૂજન (!)

ખીજી રૂઠી વાત નઈ ” આમ કહીને સાંજના હોળી સળગાવવાના વખતે હાજર રેવાનું જણાવીને સઉ છુટા પડ્યા.

૪

કુલા શેઠની દીકરીના રૂપમાં આંધળો બની ગએલો વાળો ખેંગાર તો ગઢવી ને કુલા શેઠના ગયા પછી આનંદમાં આવી ગયો. આમ સંલાઇથી એનું કામ પાર પડી જશે એવી એને સપનેય આશા નોતી તેથી આજે એનું હૈયું ગજ ગજ ઉછળવા લાગ્યું ને સાંજ પડવાની વાટ જોવા લાગ્યો.

એવામાં સુરજ મા'રાજ મેરખેલવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. આકાશમાં નાડાવા સુરજ દેખાવા લાગ્યો. સાંજ પડવાનો વખત જેમ જેમ પાંહે આવવા લાગ્યો એમ એમ વાળા ખેંગારના અંતરમાં આનંદ ઉભરાવા લાગ્યો. દીલમાં ગલગલીયા થવા લાગ્યાને સાંજ પડવાની ને હોળી સળગાવવાની વાટ કાગના ડાળે જોવા લાગ્યો.

સાંજ પડી જતાં જ દરબાર ગઢ આગળ ગામના માણસો એક પછી એક ભેગા થવા લાગ્યા. ને મુરતનો વખત થતાં જ ગોરમારાજે દરબારને પૂજન કરવા આવવા બોલાવ્યા. ગોરમારાજ પૂજન કરવા બોલાવે છે એવા હજુરીયાના વેણ સાંભળતાં જ દરબાર નીચે આવ્યા ને “ હોળી પૂજન ” કરવા મા'રાજની પાંહે બેઠા. ગઢવીને મદદ કરવાનું વચન આપી ચુકેલા જવાનીયાઓ ત્રીયા વખતસર આવી પોચ્યા'તા ને ગોર મા'જીને ને વાળા ખેંગારની વાંહે જ ટાંપીને લાગ જોતાં હિલા હતા.

પણ વારમાં દરબારના હુકમથી હોળી સળગાવવામાં આવી. પવનદેવ પણ ગામના જવાનીયાઓના કામમાં પુરતી રીતે

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

મદદ આપવાને કેમ તયાર ન હોય એમ જોરથી પુંકવા લાગ્યા. પણ એ પળમાંથી ભડભડાટ ભડકા હોળીમાંથી નીકળવા લાગ્યા. “હોળી પૂજન” પુરૂં થઈ રે’તાં જ ગોર મા’રાજે દરબારને હોળીને પાંચ આંટા ફરવા કહ્યું.

મદભરી વાણીયણુના રૂપમાં આંધજો બની ગયેલો વાળો ખેંગાર આજે શું કરે છે એનું એને ભાન નો’તું. એને તો ભાન હતું એક એલી રૂપ રૂપની પરી, ચંદરમાંના તેજ જેવી ઝણકતી ને કાચની પુતળા જેવી કુલા શેઠની દીકરીનું. ચાર આંટા ફરીને જેવો પાંચમો આંટો હોળીને ફરવા દરબાર બંધ છે એવામાં દોટ મારીને એક જવાનીઓ તૌંયા આવી પો’ચ્યો ને દરબારને બથમાં ઉપાડીને હોળીમાં હોમી દીધા. સહ કોઈ જવાનીયાના આ કામથી હેબતાઈ ગયા. પવનદેવ પણ જવાનીયાના આ કામથી ગેલમાં આવીને જોરથી પુંકવા લાગ્યા ને જોતજોતામાં ગામની વહતીને ત્રાય ત્રાય પોકરાવતા પાપીને અમિદેવનો સહકાર કરીને હતો નહતો કરી નાખ્યો.

પાપનો અશિકુંડ

એક ન્હાનકડા ગામને પાદર થઈ એક નદી ઉગ-
મણી આયમણી દિશામાં ઝાલા ખાતી ઘડીકમાં
વાંકી તો ઘડીકમાં સીધી આમ ઉગમણે વહેણે સૂરજ મા'-
રાજને અંજલી આપતી આપતી, નાનકડા પ્રવાહમાં ચાલી
જાય છે. પરભાતના પો'રમાં નદી કાંઠે પનહારીઓની ઠંડ
જમી છે. નદીના આછા આછા નીરથી એક બીજી કરતાં
સવાયા ઝગમગારા મારે એવાં તાંબા પીત્તળના બેડાં ઉટકી ઉટકીને
માથે હેલ મુકી, અલકમલકની વાતો કરતી પનહારીઓ મલપતી
ચાલે ચાલી જાય છે.

જેખનના પૂરમાં હીલોળે ચડેલી બે બાળાઓ એક બીજી
સાથે ગપ્પાં મારતી ચાલી આવે છે. ઘડીક ઘડીકમાં વાત
કરતાં કરતાં ન્યારે બન્નેનું મોં મલકે છે ત્યારે તો જાણે
ધનધાર અંધારા આભમાં વીજળી ઝબુકી, એમ કરતાં કરતાં
બજાર વટાવી બેય જણીયું પોતપોતાના ઘર તરફ જવા જાય
છે, ત્યાં તો—

ઝબ ! આ બાળા ઝબકી ઉડી ! એના હૃદયમાં—દિલમાં
ફાળ પડી. એને માથે જાણે કોઈ મેલા દેવનો ઓછાયો પડ્યો
હોય એમ બાળકીનું મ્હોં રાતુંચોળ ગલાલ જેવું થઈ ગયું.

બાળકી ભરેલી હેલે દોટ મુકીને ઘરે આવી પોંચી. ઘરે
આવતાં જ તેને આમ ગભરાયેલી જોઈ સૌ કોઈ આમ કેમ

પાપનો અમ્મિકુંડ

થયું એની પુછપરછ કરવા મંડ્યા. હરણીની માફક ધુજતી બાળા એટલું જ બોલી કે “કોઈ કાળમુખો! મારો કાળ!”

ધરના માણસેએ પહાર નીકળીને જોયું. અરરર! ગામના દરબારનો કુંવર ઘોડે ચડીને હાલ્યો જાય છે. ધડીએ ધડીએ ડોક ફેરવીને પાછળ જોતો જાય છે. એની આંખમાં મદનનું ઝેર વ્યાપી ગયું છે. ગજબ થયો !

દરબારગઢમાં જઈને સીપાઈને પોતે રાખેલ એંધાણ પરમાણે એણે ધરધણીને બોલાવી લાવવા મોકલ્યો. ધરધણી જાતનો સોની હતો. તે બીચારાનું ગામના કુંવર સામે થવાનું શું ગળું? પરંતુ હજી કાલેજ મોસાળથી હાલી આવતી દીકરીનો ભરખ થતો જોઈ એનું અંતર બળવા લાગ્યું. ધરના માણસને તે હોંમત આપતો’તો ત્રીયાં કુંવરના મોકલેલા સીપાઈએ એને કુંવર સાહેબ બોલાવે છે એમ કહ્યું. સોની મહાજન છાતી કંઠણ કરીને ભગવાન પર ભરૂંસો રાખીને એની લાજ રાખવાની વીનવણી કરતો કરતો કુંવર પાસે જવાને ચાલ્યો ગયો.

દરબારગઢમાં સોની ઓવી મોંઘતાંજ કુંવર સાહેબે કરડી નજર કરીને વેણ કાઢ્યાં “ઈ રૂપરૂપની પરી કાચની પુતળીના હાથે અમારે ગઢમાં ગાર કરાવવી છે, તો મા’જન! એને ગઢમાં મોકલાવી દો.”

બસ, આ વેણ સાંભળતાં જ સોની મા’જનના તો રામ રમી ગયા: દોકડા મીટી થઈ ગયા ને એકદમ બાધા જેવો થઈ ગયો. એને માથે જાણે ચાલ દુટ્ટી પડયું હોય એવું એને જણાવા લાગ્યું.

અરે જીવ ! કંઈ બે ભવ તો નથી જીવવું ને ! માથે કાળ ભમી રીયો છે. આવું મોત તો કોઈ ભાગશાળીને સાંપડે. મારા દેખતાં દીકરીના એક ભવમાં બે ભાવ થાય ઇ કરતાં મોત શું ભુંડું ? ”

ઝગારા મારે એવા તાંબા પીતળના ખેડાં ઉટકાને માથે હેલ મુકા, અલકમલકની
વાતો કરતી પનહારીઓ મલપતી ચાલે ચાલી જતી હતી.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

સોની મા'જનના હૈયામાં આવા આવા વિચારો આવજા કરવા લાગ્યા. પળમાં સોનીનો રંગ ખદલાઈ ગયો. ફંવાડાં ઉભાં થઈ ગયાં. રગેરગમાં શુરાતન ઉભરાઈ આવ્યું. ને કુંવરને કંઈ જવાખ નહીં આપતાં ઈ મુંગે મોંએ એના ઘેર હાલ્યો.

સોનીને મુંગે મોંએ ચાલ્યો ગયો જોઈ કુંવરના હૃદયમાં-દિલમાં દરખ થયો. ઇ હવે એની દીકરીને મળવા તલપી રહ્યો હોય એમ જણાયું. કુંવરે સોનીના મૌનમાં હકાર વાંચ્યો.

સોની મા'જન હવે દીકરીની આખર કેમ જળવરી એના વિચારમાં ને વિચારમાં ખાવા પીવાનું યે ભાન ભુલી ગીયો છે, એવામાં એને એકાએક દરખારના મોટા કુંવરનો જવાનજોધ દેખે દુશ્મનની છાતી ફાટી જાય એવો કુંવર ગામની ખહાર દરખારથી રીસાધને તંબુ નાખી પડ્યો છે તે યાદ આવ્યો. એની પાંસે જઈ એને વિતક કહેવાનો મનસુખો કર્યો. ઈ નક્કી પોતાની દીકરીની આખર ખ્યાવશે એમ એને જણાયું, તેથી એને મળવાને સોની દ્યુપડ્યુ દીલે ચાલ્યો.

સૂરજ મા'રાજ અગન વરસાવતા જાય છે. ભોમ લાલચોળ દેવતા જેવી થઈ ગઈ છે. એવે સમયે સોની મા'જન ધા નાખતો નાખતો ગામને પાદર તંબુ નાખીને બાપુથી રીસાયેલા કુંવર ભીમસીંહ પાસે આવી પોંચ્યો.

સોની મા'જનની આંખમાંથી દડ દડ આંસુ નીકળી જતાં હતાં ઇ જોઈ કુંવર ભીમસીંહ બોલ્યા “ લાઈ! આ રામરાજમાં તારા જેવો માનવી આમ કાળે આંતરે કેમ રાવે ? ”

“ બાપુ ! ગળે પાળી આવી છે. મરવાનો વખત આવ્યો છે. રામરાજ તો કુમાર પાછળ ગયાં, આ તો રાક્ષસરાજ છે. રાક્ષસરાજ ” સોની મા'જન બળતી આંતરડીએ બોલ્યો.

આવાં વેણુ કવેણુ સાંભળી કુંવર વિચારમાં પડી જતાં બોલ્યો

પાપનો અમિકુંડ

“અત્યા આમ કેમ બોલે છે ? જોતો નથી હું રાજનો ધણી છું ને મારી પાંસે આવાં વેણુ બોલે છે ?

“હું નથી બોલતો, બાપ મારો બળતો રહીયો બોલાવે છે. જે ગામમાં દીકરીની લાજ આખર ન સચવાય તે તે વળી રામરાજ કોયાંનું ?”

સોની મા'જનના આ વેણુ સાંભળતાં રજપુતનો બચ્ચો ચમક્યો. એણે એના હોઠ સાથે દાંત પીસ્યા અને દાળમાં કાંઈક કાળું છે એવું જાણીને સોનીને પુછ્યું.

“દરબાર તો રૈયતની વહીકરીઓને એના પેટની દીકરી જેવી માને છે ને તું આમ કેમ બોલે છે ?

“હવે બહુ શા માટે બોલાવો છો દરબાર ? તમારા કાકા કરણસિંહે તો ગામમાં ઉપાડો લીધો છે. ગામની વહીકરીઓની લાજ હુંટતો જ જાય છે, આવું હોય એમાં તે વળી રામરાજના સપના કેવાં ?

‘રજપૂતના બચ્ચા’ને સોનીનો એકએક બોલ ખરછીના ઘોંકા જેવો લાગતો’તો. એને શરીરમાં અપાર વોંછીના ડંખ જેવી વેદના થવા લાગી. જો કાકા આમ ગામની વહીકરીની લાજ આખર જીતેલા હોય તો દરબારના કુંવર તરીકે લાજઆખર જતી બચાવવામાં જ ખરી મરદાનગી કે’વાય એવું મન સાથે નક્કી કરી કુંવર બોલ્યા.

“બધાંય સારાં વાનાં થશે. ભગવાન જે કરતો હશે છ સારા માટે જ. આમ સમજી મને બધી વાત જણાવો જોઈ.”

સોનીએ બનેલી બધી વાત કુમારને જણાવી દીધી. વાત સાંભળી લેતાં કુંવરના હાડેહાડ વ્યાપી ગઈ-રજપૂત ઉઠીને લાજ હુંટવાનો ધંધો કરશે તો રક્ષણ કેણુ કરશે ? આવો વિચાર આવતાં કુંવર ભીમસિંહ બોલી ઉઠ્યો.

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

“સોની મા’જન ! તમે તારે તમારે ઘરે જાઓ. કુંવર સા’બને કેવરાવજો કે રાજમેલમાં મોકલું તો અમારી આખર જાય માટે તમે જ અમારા ઘરે પધારજો. ગભરાશો નહીં, આજે ગામને નડતો કાંટો, રજપૂતના કુળનો અંગારો, જો હું ઓલવી ન નાખું તો હું “રજપૂતનો ખચ્ચો” નહીં.

આમ કહી કહ્યું: “તમે સુખેથી ઘેર જાવ. પેટમાં જીવ રાખજો. સાંજ પડતાં હું તમારે ઘેર આવી પોંચીશ. તમારી દીકરીની લાજઆખર જાય ઇ મારી બહેન દીકરીની જવા બરાબર છે. ગભરાશો નહીં.” આમ ધીરજ આપીને કુંવરે સોની મા’જનને ઘરે મોકલ્યો.

આલમાં રૂઝયુંકૂઝયું વળી ગઇ. ગામની ઝાલર પર ડંકા પડવા લાગ્યા. આ વખતે કામના વિકારમાં આંધળો થઇ ગયેલો કુંવર મોતને ભેટવા માટે અવનવા પોશાક સજીને મલકાતો મલકાતો સોની મા’જનના ઘરે રૂપ રૂપની પરીને મળવા દરબારગઢ મુકીને ચાલ્યો આવતો હતો.

આ બાળુ સોની મા’જન ચિંતામાં ને ચિંતામાં, દીકરીની લાજઆખર ખચશે કે નહીં એની ચિંતામાં, કુંવર લીમસિંહની વાટ જોતો ખેડોતો. એવામાં “મા’જન છે ?” એમ કુંવર લીમસિંહે બહાર ઉભાં ઉભાં પડકારો કર્યો.

લીમસિંહના પડકારનો અવાજ સાંભળતાં જ સોનીના પેટમાં જીવ આવ્યો. પારેવા જેવી દીકરીની લાજ હવે નહીં ચુંચાય એવી એને ખાતરી થઈ. ને ઇ મનમાં ને મનમાં કુંવર લીમસિંહને આશિષ દેવા લાગ્યો.

વધારે વાત કરવાનો સમય નો’તો. હમણાં જ કામાંધ કુંવર આવી પોંચશે એવો સોનીને ભો હતો, તે લીમસિંહની હાજરીથી થોડો ધણો દૂર થઈ ગયો.

પાપનો અગ્નિકુંડ

સોનીને વિચારમાં પડેલો જોઈ લીમસીંહ બોલ્યો:—મા'જન ! આ સામી મેડીમાં કોણ રે' છે ?”

“ બાપુ ! છ તો સાવ ખાલી પડી છે.”

“ સોની મા'જનનો આ જવાબ સાંભળી તે મેડી પર જ કામાંધ કાકાનો ઘડો લાડવો કરી નાંખવાનો મનમાં ઠરાવ કરી કુંવરે કહ્યું:—‘ તારે ત્યાં એક ખાટલો ને ગોદકું પથરાવો, હું ત્રીયાં સૂઈ જાઉં છું. અને કાકા આવે તો તમારી દીકરી ઉપર છે એમ કહી એને ઉપર મોકલજો. પછી હું છું ને કાકા છે.”

કુંવરના કહેવા પ્રમાણે સોનીએ એક પળવારમાં કરી નાંખ્યું. સોનીને હોંમત રાખવાનું કમને કુંવર લીમસીંહ મેડી ઉપર જઈ ગોદકું પોતાને માથે ઝોઢી કાકાની વાટ જોવા લાગ્યો.

થોડા જ વખતમાં કામના ઘેનમાં આંધળો થયેલ કુંવર ત્રીયા આવ્યો ને સોનીને એની દીકરી ક્યાં છે એમ પૂછ્યું. સોનીએ મ્હોંથી કાંઈ જવાબ નહીં આપતાં મેડી તરફ આંગળી ચીંધી, જેથી કુંવર આનંદમાં આવીને મેડી તરફ ચાલ્યા. પગ-થીઆં ચડી ઉપર આવતાં એક ખાટલામાં કોઈને સુતેલ જોઈ કુંવરના અંગમાં ગલગલીઆં થવા લાગ્યાં. દોડીને બાથ ભરવા જાય છે, એવામાં લીમસીંહ એકાએક કુદી પડ્યો, ને કાકાને બોચીમાંથી પકડીને નીચે નાંખ્યો.

લીમસીંહને જોતાં જ કુંવરના ટાંટીઆ નરમ ઘેંસ જેવા થઈ ગયા. એના હોંસકોસ ઉડી ગયા. ઈ લીમસીંહ તરફ કર-ડાકીમાં બોલ્યો :—“ લીમસીંહ ! અઘેયા કેમ આવ્યો છે? તું તારે તંબુએ ચાલ્યો જા.”

“ કાકા સાહેબ ! પરનારીનું શીયળ લૂંટવા જતાં કીચ-કની જે હાલત થઈ'તી છ તમારી હવે થવાની છે. તમે ઘણી

સોરઠી શૌર્ય કથાઓ

સ્ત્રીઓને ખેંચાળરૂ કરી છે. એટલાં તમારાં પુણ્ય હતાં કે મને વેલી ખજર ન પડી, પરંતુ હવે જો તમોને છોડું તો હું ‘રજપુતનો બચ્ચો’ નહીં. ગામના ધણી ઉઠીને આવું કામ કરો છો ? જરા શરમ નથી આવતી ?” આમ કહી કાકાને ગરદનમાંથી પકડીને નીચે પાડી ભીમસોહ એની છાતી પર ચડી બેઠો ને છાતીમાં મુક્કા મારી એના ત્યાં જ રામ રમાડી દધ એના મુઠ્ઠાને ચોક્કાળમાં બાંધી એની ગાંઠડી લઇને નીચે આવ્યો ને સોની તથા એની દીકરીને બોલાવી, સોનીની દીકરીના હાથમાં પાંચ રૂપીઆ મુકી કુંવર ભીમસોહ બોલ્યો:—

“બેનડી ! તારી લાજઆખર હુંટવા ઇચ્છનાર પાપી આજે દુનિયામાંથી હતો ન હતો થઈ ગીયો છે.” આમ કઇને મુઠ્ઠાની ગાંઠડી માથે મુકીને કુંવર ભીમસોહ એના તંબુએ ચાલ્યો ગયો.

ખીજે દિવસે ડાયરો બરાણો છે. ત્રીયા ગાંઠડી લઇને કુંવર ભીમસોહ આવ્યો ને ડાયરા વચ્ચે ગાંસડી નાખીને બેઠો.

ગાંસડી બેઠ ઈ ગાંસડીમાં શું હશે એમ સહ કાઇના મનમાં થતાં ડાયરામાં બેઠેલો ગલદેરો બોલ્યો.

ભીમસોહ આ ગાંસડીમાં શું છે ? પૂછવામાં આવ્યું.

“આ ગાંસડીમાં ? ગામની વહિ દીકરીની આખર હુંટનાર પાપીનો દેહ છે, મેં એને મારી નાખ્યો છે આમ કહી રાતની બધી વિગત ડાયરાને જણાવી.

ભીમસોહની વાત સાંભળી એવો કાણ પાપી હશે એના વિચારમાં આખો ડાયરો પડી ગયો અને ઈ કાણ છે છ જાણવાને અધીરો થઇ ગીયો તેથી ભીમસોહને ગાંસડી છોડી નાખવાનું બધાએ કહ્યું.

ડાયરાના કહેવા મુજબ ગાંસડી છોડી નાખતાં જ દરબાર

પાપનો અમિકુંડ

અરેરાટી પાડી બોલી ઉઠ્યા “ભીમસોહ ! આ શું ? તારા કાકાને તે જ ગુડી નાખ્યો ?

“દાદા ! તમને દીકરો વધારે છે કે ગામની વહિ દીકરીઓની આખર ? અને એક “રજપુતનો અચ્ચો શરણાગતનું રક્ષણ કરતાં કે અચ્ચોનું શીયળ બચાવતાં બાપ કે કાકાને જોતો હશે ? મેં મારી રજપુતના અચ્ચાની ફરજ બજાવી છે. ફરજ બજાવતાં બાપ કે કાકો આડો આવે તો એને પણ રેંસી નાખવો એ જ રજપુતના અચ્ચાની રાજપુતાઇ નથી ?

ભીમસોહનાં આવા સાચા વેણ અને ઉમદા કામથી ડાયરાએ એની વાહવાહ બોલાવી ને ધન્ય છે તારી જનેતાને ને રંગ છે રજપુત અચ્ચાને એમ કહી ભીમસોહના પરાક્રમની વાતોને હીલોળે ચડી, ડાયરા વીખરાઈ ગયો.

